

Programa Compartim de gestió del coneixement del Departament de Justícia

Factors psicosocials que determinen que algunes víctimes de violència de gènere s'abstinguin de declarar

Atenció a la víctima del delictes

Novembre 2012

Programa Compartim de gestió del coneixement del Departament de Justícia

Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada

Comunitat Atenció a la víctima del delictes

Novembre de 2012

Avís legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement 3.0 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, la distribució, la comunicació pública i la transformació per generar una obra derivada, sense cap restricció sempre que se'n citi el titular dels drets (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia). La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/es/legalcode.ca>

© Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia
www.gencat.cat/justicia

Índex

Prefaci	2
1. Presentació de la comunitat Atenció a la víctima del delictes	4
2. Introducció	
2.1. Perspectiva legal	7
2.2. Perspectiva des de la intervenció de les OAVD	12
2.3. Definició del problema	17
2.4. Alguns apunts sobre la literatura científica	22
3. Metodologia	27
4. Resultats i conclusions	37
5. Propostes	81
6. Referències bibliogràfiques	83
7. Annexos	86

Prefaci

Estic de nou davant la responsabilitat i l'honor d'introduir un producte del programa Compartim de gestió del coneixement del Departament de Justícia.

En aquest cas, la comunitat Atenció a la víctima del delicte presenta un treball molt esperat: l'estudi dels factors psicosocials que determinen que algunes víctimes de violència de gènere s'abstinguin de declarar.

La comunitat de pràctica creada per fer tirar endavant el projecte ha comptat, des de la seva constitució, amb dos elements de valor afegit de molt pes: el seu caràcter multidisciplinari (la formen juristes, psicòlegs i treballadors socials) i interinstitucional (aplega professionals del Departament de Justícia i operadors jurídics).

El conjunt de professionals del grup ha tingut en compte un dels principis fundacionals del programa de gestió del coneixement: passar a l'acció i transformar una preocupació comuna en la seva pràctica diària en objecte d'estudi.

Tothom que, d'una manera o altra, interactua amb les dones que s'acosten a les instàncies judicials per denunciar que han estat víctimes de violència de gènere, coneix que esmerçar esforços a saber més bé per què algunes s'abstenen de declarar, d'acord amb el previst a l'article 416 de la Llei d'enjudiciament criminal, respon a una necessitat de primer ordre.

Com és conegut, moltes accions delictives en aquest àmbit es produeixen en un entorn íntim, sense altres testimonis que l'agressor i la víctima. El relat que aquesta darrera aporta a la instrucció resulta, per tant, cabdal perquè el procediment judicial avanci. Però és una realitat diària als nostres jutjats que, arribat el moment d'explicar el maltractament denunciat, hi ha dones que prefereixen callar. Aquest silenci provoca el tancament del cas, el sobreseïment de la causa.

Sabem què motiva aquest silenci? Es pot predir? Els operadors jurídics, els serveis especialitzats, els serveis de base, hi tenim alguna cosa a veure? Podem fer algunes coses millor per evitar que aquest silenci es produeixi?

La comunitat es fa aquestes i altres preguntes des del reconeixement que, a hores d'ara, només disposem de models teòrics temptatius, que la comunitat científica tot just comença a encaixar peces.

Per això, la decisió del grup d'emprar una metodologia qualitativa per apropar-se a la matèria d'estudi em sembla una decisió molt prudent, encertada i extremament útil.

Com es podia preveure, la configuració de la mostra ha topat amb dificultats objectives: apropar-se a les dones que han optat pel silenci per demanar-los que expliquin, precisament, els motius d'aquesta manca de relat no era un repte fàcil. Les dones, però, han parlat, i han aflorat motius, pors, inseguretats, necessitats.

M'atreviria a dir que sense el cabdal d'expertesa i sensibilitat que aporten els professionals que formen la comunitat, aquestes resistències potser no s'haurien superat.

En una primera fase, aquesta informació ha estat estructurada al voltant de dos eixos: el control exercit sobre la dona i la voluntat o absència de voluntat de la dona de preservar l'entorn. A partir d'aquí, en un exercici tècnic molt interessant (us recomano que presteu una atenció particular al resultat que s'obté de l'ús de la triangulació), aquestes dues variables s'estudien d'acord amb sis categories a les quals s'associen vint-i-dues subcategories.

Què n'esdevé, de tot plegat?: un íter diagnòstic molt interessant, informació estimulant per introduir canvis, més reptes de cara al futur.

Efectivament, en primer terme, el projecte ens deixa un guió de treball que no només ens permet valorar les característiques que presenta cada cas (i dic cas perquè en l'avaluació la dona no és l'únic subjecte d'avaluació), sinó que ens facilita allò tan necessari per actuar preventivament: una predicció en relació amb la no-declaració. Tot un avenç!

En segon lloc, l'estudi ens obliga a millorar. Com es podia intuir, els mateixos operadors judicials, l'ajuda psicosocial, l'entorn familiar, la xarxa social juguen un paper molt important a l'hora d'explicar una part d'aquest silenci. En el projecte, aquestes variables s'anomenen *catalitzadors*. És un repte per a tots que aquests elements —al capdavant tots i cadascun dels interlocutors, professionals o no, de la víctima— juguin a favor del relat. Estem davant d'objectius no fàcils, però sens dubte assolibles.

Finalment, l'estudi obre la porta a nous plantejaments de treball. De manera molt concreta, se suggereixen dues peces de treball a desenvolupar: un qüestionari de detecció de tipologies victimològiques en situacions de violència de gènere i una guia de bones pràctiques professionals en funció de la tipologia detectada.

Sens dubte, a la comunitat no li mancarà feina en el futur; a tots aquells que exercim responsabilitats de gestió se'ns en gira de nova, en qualsevol cas de la bona: tenim millores damunt la taula que hem de procurar generalitzar al conjunt d'operadors, cadascú començant per casa seva.

Us deixo amb el contingut de l'estudi, no sense agrair abans a tots els professionals que hi han participat el seu esforç, dedicació, expertesa, frescor i nivell de compromís. Tot plegat, tots ho sabem, en un context laboral complex, no sempre prou estimulator.

Marc Cerón i Riera

Subdirector general de Reparació i Execució Penal a la Comunitat

Barcelona, 15 d'octubre de 2012

1. Presentació de la comunitat Atenció a la víctima del delictes

La comunitat Atenció a la víctima del delictes està formada per un grup multidisciplinari de professionals de l'àmbit jurídic i psicosocial (psicòlegs, treballadors socials, educadors socials, juristes, fiscals i magistrats) que es caracteritza pel fet de compartir intel·lectualment i professionalment una sèrie d'inquietuds que tenen a veure amb el treball diari amb persones víctimes de violència de gènere, tot abordat des de les diferents disciplines, i immersos en un context de canvi i replantejament d'algunes qüestions legislatives entorn al fenomen de la violència de gènere. Treballem en el context judicial i assistencial, i sobre la base dels problemes que suposa, en moltes ocasions, el fet que la víctima s'abstingui de declarar contra el denunciador/imputat en l'acte de judici oral o en qualsevol moment del procediment, així com les conseqüències que aquesta decisió comporta tant en l'aspecte jurídic com en el psicosocial.

La comunitat Atenció a la víctima del delictes neix de la necessitat d'establir un fòrum de discussió, col·laboració i estudi en relació amb el fenomen de la violència de gènere, i particularment en relació amb la ja esmentada facultat d'abstenció de la qual disposen les presumptes víctimes de violència de gènere.

Per tal de ser, des d'aquest primer moment, al més precisos possible quant a la terminologia emprada al llarg del present estudi, i amb la voluntat d'agermanar els vocabularis de les disciplines jurídica i psicosocial, volem aclarir que:

- Quan ens referim a la **presumpta víctima**, estem parlant de les dones que formen part, com a perjudicades, d'un procediment judicial que encara no ha finalitzat.
- En parlar de **denunciador**, ens referim als homes que formen part del mateix procediment judicial i respecte dels quals no s'ha desvirtuat la presumpció d'innocència ni s'ha dictat encara un veredicte condemnatòri.
- Utilitzem el terme **imputat** per referir-nos als homes sobre els quals, després d'haver estat denunciats, pesa l'acusació formal d'haver estat autors d'uns fets susceptibles de ser considerats dins dels delictes previstos al Codi penal en relació amb la violència de gènere.
- Per altra banda, utilitzem el terme **víctima** per referir-nos a les dones respecte de les quals, després d'haver passat pel procediment judicial, ha quedat acreditat que han estat víctimes de l'il·lícit penal objecte d'enjudiciament.
- I, paral·lelament, parlem d'**agressor** quan hi ha una sentència condemnatòria que acredita, en la seva persona, l'autoria dels fets enjudiciats.

La nostra comunitat es planteja, com a propòsit inicial i més específic (objecte d'estudi), analitzar els factors que intervenen en la decisió, presa per una dona, d'abstenir-se del seu deure de declarar contra l'imputat/denunciat, en exercici de la facultat reconeguda a l'article **416.1 de la Llei d'enjudiciament criminal** (LECrim), que diu textualment:

Estan dispensats de l'obligació de declarar:

Els parents del processat en línies directa ascendent i descendent, el seu cònjuge o persona unida per relació de fet anàloga a la matrimonial, els seus germans consanguinis o uterins i els col·laterals consanguinis fins al segon grau civil, així com els parents a què es refereix el número 3 de l'article 261 [els fills naturals respecte de la mare en tot cas, i respecte del pare quan estiguin reconeguts, així com la mare i el pare en els mateixos casos].

El jutge instructor advertirà el testimoni que es trobi comprès en el paràgraf anterior que no té obligació de declarar en contra del processat, però que pot fer les manifestacions que consideri oportunes, i el secretari judicial ha de consignar la resposta que doni a aquest advertiment.

La comunitat Atenció a la víctima del delictes, en última instància, vol generar i aportar coneixement científic a la comunitat, per tal com considerem que el fenomen de la violència de gènere i el seu tractament professional ha de ser enquadrat i entès dins del context d'un fenomen humà complex i d'un abordatge multidisciplinari, respectivament.

L'etnòleg **Georges Devereux** planteja, amb el seu concepte de **complementarietat**, el fet que si s'explica un fenomen humà només d'una manera, en realitat no s'explica de cap. Tot i així, la seva primera explicació el torna completament comprensible, controlable i previsible dintre del marc de referència que li és propi, sobretot en aquest cas. És, potser, des d'un plantejament semblant al seu, que nosaltres proposem un abordatge multidisciplinari del subjecte i una consideració que en tingui en compte la globalitat com a ésser individual i social.

La **Llei orgànica 1/2004**, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere (LOMPIVG) estableix una sèrie de mesures de protecció integral amb la finalitat de prevenir, sancionar, eradicar i prestar assistència a les víctimes d'aquesta violència, i enforteix el marc penal i processal vigent per assegurar l'efectivitat d'aquesta protecció. Malgrat aquests propòsits, la realitat sembla mostrar que moltes dones que presumptament han estat víctimes de la violència de gènere s'abstenen del deure de declarar en algun moment del procediment, fet que, quasi indefectiblement, desactiva l'engranatge judicial i, en conseqüència, qualsevol mesura de protecció adoptada pels òrgans jurisdiccionals. L'exercici de la facultat d'abstenció per part de la víctima suposa, en la majoria dels casos, que el tribunal no disposi dels elements probatoris suficients per enervar la presumpció d'innocència de l'imputat i dictar així la sentència condemnatòria corresponent.

Aquesta circumstància no passa desapercebuda per algunes instàncies judicials, que comencen a plantejar la necessitat de la reforma de l'article 416 de la Llei d'enjudiciament

criminal, precepte legal del segle XIX en el qual s'edifica la dispensa del deure de declarar de la víctima.

Les conseqüències més immediates i habituals d'aquesta abstenció són, per una banda, i en l'àmbit judicial, el sobreseïment de la causa si l'abstenció es produeix en la fase instructora, o bé l'absolució quan l'abstenció es fa efectiva en la fase de judici oral; per altra banda, i en l'àmbit psicosocial, la desactivació de la consideració legal de víctima de violència de gènere (art. 23 de la *LOMPIVG*) i la consegüent pèrdua dels drets adquirits per aquesta circumstància (drets regulats als capítols I,II,III i IV del títol II: Drets de les dones víctimes de violència de gènere, de la *LOMPIVG*). Al mateix temps, i com ja s'anirà desenvolupant al llarg del present estudi, el silenci de la dona no només desactiva l'engranatge judicial i assistencial, sinó que suposa un seguit de conseqüències, de no menys intensitat i importància, per a tots i cadascun dels operadors presents en aquest macroescenari que podríem anomenar el **model de tractament de la violència de gènere** al nostre país.

Tenint en compte aquest marc jurídic i fenomenològic, ens plantejem conèixer, des d'una aproximació científica i amb una metodologia de treball qualitativa, quina és la realitat biopsicosocial d'una dona que, presumptament, ha estat víctima d'una situació de violència de gènere, per investigar, a partir d'aquí, quins han estat els factors pels quals ha pres la decisió de no declarar en relació amb el seu presumpte agressor.

Pensem que és necessària una reflexió sobre aquest fenomen que hi pugui aportar dades i que ajudi, per una banda, a **fer més efectives les garanties establertes** en la legislació vigent respecte de la protecció integral de les víctimes de la violència de gènere, i per una altra, a **obrir nous horitzons** que permetin adequar les necessitats reals de les dones sotmeses a processos de victimització amb les exigències i garanties previstes al nostre ordenament jurídic.

2. Introducció

2.1. Perspectiva legal

No puc iniciar aquestes breus notes introductòries sense agrair profundament i emocionadament als autors del treball la possibilitat que em brinden. I això per dues raons essencials: la primera, per l'alta qualitat de l'estudi, que ofereix una perspectiva d'anàlisi del problema relacionat amb la facultat d'abstenció del deure de declarar fins ara inexplorada o escassament explorada. La segona, per la necessitat imperiosa i l'oportunitat de les aportacions contingudes a la feina. A partir d'una aproximació rigorosa i científica a la matèria des de la psicologia del testimoni i la psicologia victimològica, els seus autors ens ofereixen, a tots els operadors jurídics, raons essencials per a la reflexió sobre com funciona en la realitat el model i, per tant, també ofereix raons de reflexió úniques i indispensables per a aquells que tenen la responsabilitat legislativa de la seva reforma.

I no hi ha cap dubte que la reforma es presenta necessària.

La regulació vigent pateix un problema greu d'*arteriosclerosi normativa*, d'insuficiència, que constitueix un símptoma més de la necessitat d'aplicar *tractaments normatius* integrals i contundents. Els molts problemes, complexos i rellevants, que presenta la regulació actual de la facultat d'abstenció no poden abordar-se de manera satisfactòria si no s'emprèn una reforma sistemàtica que respongui a principis coherents i a regles precises sobre els mitjans dels quals pot disposar l'Estat per declarar provat un fet delictiu i, correlativament, quan i per què ha de prescindir-se de mitjans o fonts de prova obtinguts al llarg del procés. Identificació de principis i de regles que han d'abordar-se, a més, satisfent càrregues de racionalitat constitucional.

És evident que el legislador processal penal es veu sotmès de manera particularment exigent a mandats indefugibles, que es decanten directament de la Constitució i que conformen el que s'ha denominat el *perímetre d'allò decidible*.

Tot model de legislació en una matèria que afecta els drets i les llibertats ha de respondre de manera satisfactòria a determinats nivells de racionalitat ètica, teleològica, sistemàtica, logicolingüística i pragmàtica. Ha de preveure i resoldre conflictes d'interessos complexos i intensos mitjançant estàndards ponderatius, que assegurin, d'una banda, la vigència de determinades garanties objectives dels drets fonamentals que poden resultar afectats i, de l'altra, l'obtenció d'un nivell d'eficàcia determinat en el model d'intervenció. La Constitució, òbviament, no determina amb precisió les regles concretes ni els estàndards de ponderació, però sí que subministra guies que no es poden desconèixer.

El model probatori no apareix dissenyat en positiu a la Constitució, però sí, d'alguna manera, s'encarrega d'identificar solucions que no poden ser utilitzades. En tot cas, el que m'importa ressaltar és que tota la matèria probatòria en el procés penal i, per tant, tot el que afecta la regulació dels deures de testificar i de les seves excepcions adquireix una dignitat constitucional evident.

Aquesta rellevància no s'exhaureix tan sols en la seva dimensió com a dret processal de naturalesa subjectiva a l'empara de l'article 24 de la Constitució espanyola (CE), sinó que atén també a l'abast que ha de donar-se al deure públic de col·laboració amb la justícia, que es recull a l'article 118 de la CE; al dret a la igualtat davant la llei, de l'article 14 de la CE; al valor de la seguretat que es recull en el preàmbul; al dret a la intimitat familiar que es garanteix a l'article 18; al dret a la protecció de les relacions familiars que es proclama a l'article 39; al dret a la llibertat i a l'autonomia personal dels articles 17 i 15, i, finalment, al valor de la dignitat que com a pressupost troncal es consagra a l'article 10.

És evident, per tant, que qualsevol reforma que s'emprengui estarà condicionada per una dificultat ponderativa particular i, per tant, per una necessitat correlativa d'oferir una resposta equilibrada als molts i complexos interessos que conflueixen.

El conflicte d'interessos està marcat, insisteixo, d'elements de fonamentabilitat constitucional, que, per essència, fan complex el *balancing* entre les solucions aplicables.

Una indeferència regulativa respecte al conflicte que es troba a la base del problema, això és el compliment del deure públic de col·laboració amb la justícia davant dels deures de protecció i solidaritat, que identifiquen com a tal una relació afectiva o familiar, possiblement no podria superar el *test de constitucionalitat*.

És evident, per tant, que tota regulació sobre els deures testificals ha de preveure regles específiques de tractament quan el testimoni cridat a declarar en el curs d'un procés apareix vinculat per raons socialment rellevants amb la persona sotmesa a aquest com a acusat.

Però aquesta especialitat, reclamada expressament per la Constitució en establir "que la Llei regularà els casos en què, per raó de parentiu o de secret professional, no s'estarà obligat a declarar sobre els fets presumptament delictius", no es tradueix en només una solució correcta. La Constitució no precisa com ha de ser la resposta normativa. El que ens diu és que aquella no pot desconèixer de manera arbitrària o irraonable els interessos de rellevància constitucional en conflicte.

En tot cas, el que sí que sembla indiscutible és que la reforma no hauria de fer-se al marge dels principis que han d'inspirar el model processal i, en especial, el sistema d'adquisició probatòria, i que, per descomptat, ha de ser respectuosa amb les exigències de ponderació racional dels interessos de rellevància constitucional en conflicte. Però, a més, hauria de respondre a criteris de racionalitat pragmàtica adequats, cosa que obliga a analitzar amb rigor els costos i beneficis que pugui introduir la nova regulació.

Diversos agents polítics, socials i científics han advocat per la reforma que exclogui de l'àmbit de l'exempció aquelles persones cridades com a testimonis al procés que, a més, siguin presumptes víctimes de la persona acusada, en el sentit i els termes de la regulació italiana. I no hi ha cap dubte que és una possibilitat de reforma raonable i compatible constitucionalment. Però la qüestió que sorgeix és si constitueix la millor

fórmula per obtenir els resultats que semblen sustentar els fins de la reforma *preprojectada*, molt vinculats, també, al fenomen de la violència intrafamiliar.

Les dades d'anàlisi de les sentències dictades pels jutjats penals en el segon trimestre de 2011 són molt significatives: el 51 % són sentències absolutòries i, si bé no s'ha determinat la projecció en el percentatge esmentat de les clàusules d'exempció testifical, no resulta aventurat pronosticar que ha de ser particularment significatiu.

Per tant, sembla evident que la regulació vigent està afavorint un *fenomen de desactivació* del sistema penal de protecció contra la violència en l'àmbit familiar, i això és, almenys, preocupant.

La importància de la qüestió imposa, segons el meu parer, amb caràcter previ a la reforma normativa que s'abordi, un estudi empíric profund i multidisciplinari que permeti explicar les raons d'aquest fenomen, que podria qualificar-se d'*autodesprotecció institucionalitzada* de persones que acudeixen al sistema de justícia penal en la condició de presumptes víctimes de violència comesa per parents.

És evident que un percentatge d'aquests comportaments *autodesprotectors* pot explicar-se per factors continuats de victimització directa o indirecta. El victimari pot activar mecanismes de coerció que forcin la víctima a eludir a l'acte del judici l'obligació de testificar, la qual cosa, sense perjudici de la seva dimensió quantitativa, suposa un greu factor d'ineficàcia ètica i qualitativa del sistema.

Però és evident, també, que aquest factor no pot explicar, ni de bon tros, tots els supòsits en què les presumptes víctimes de violència intrafamiliar activen la facultat d'abstenció.

Quins factors poden explicar-ho? La resposta és, per descomptat, difícil. No disposem fins ara, i d'aquí la transcendència del treball que prologo, de dades empíriques sobre les quals recolzar les meves consideracions, però crec que es pot apuntar racionalment que alguns —no en termes insignificants— dels comportaments d'autodesprotecció poden estar determinats o influenciats per la rigidesa i la hipercriminalització que caracteritzen el nostre model d'intervenció penal. No poden qüestionar-se de cap manera les necessitats de mecanismes contundents i eficaços destinats, primer, a desincentivar comportaments victimaris en l'àmbit de la relacions personals i, segon, a castigar-los. No és el moment ni l'espai expositiu per reiterar la gravetat del fenomen criminal de la violència de gènere tant en la seva dimensió quantitativa com qualitativa. Però crec que la pràctica jurisdiccional està subministrant elements suficients per plantejar-se si el model d'intervenció dissenyat per la Llei 1/2004 es presenta com el més eficaç per oferir respostes adequades.

L'anàlisi precisa de les disfuncions del model, tant en la seva dimensió penal com processal, ens situaria fora del que constitueix l'objecte d'aquest prefaci, però sí que considero indispensable posar en relleu que la hipercriminalització i, sobretot, les previsions sobre les conseqüències penològiques constitueixen factors que poden explicar la utilització hipertròfica de les clàusules d'exempció i, d'alguna manera, el que

podríem denominar com una paradoxa d'un sistema que *autogenera* espais d'impunitat indesitjables.

Amb majors penes no sempre s'aconsegueixen o s'optimitzen les finalitats de prevenció que justifiquen la intervenció. El recurs al dret penal, a la hipercriminalització, ens situa en un perillós pendent relliscós que pot afectar no tan sols la racionalitat ètica del model, sinó també la seva racionalitat pragmàtica.

La fascinació pel dret penal pot arrossegar conseqüències molt perverses, que es poden tornar en contra del que es pretén.

La primera és la percepció social que només les conductes tipificades com a delictes mereixen la reprovació social o, dit d'una altra manera, que tot allò que no està prohibit pel dret penal resulta socialment tolerat.

La segona, sobretot en supòsits d'amenaques o coaccions de naturalesa llevíssima, suposa traslladar una percepció social de sancions desproporcionades per fets d'escassíssima significació, de manera que la sanció es converteix en una mesura exemplaritzant que acaba per presentar el victimari, particularment quan és home, com a receptor d'una sanció injusta i, en aquesta mesura, com a víctima d'un sistema repressor extern, la qual cosa pot reactivar discursos naturalitzadors/legitimadors de les conductes de dominació.

Considero que algunes víctimes poden estar interioritzant aquest *contradiscurs*: que les conseqüències que es deriven de l'activació del procés penal resulten desproporcionades i que, a més, comporten en molts casos conseqüències molt pertorbadores sobre la seva pròpia vida personal i familiar. L'exercici de la facultat d'abstenció suposa, d'alguna manera, l'única possibilitat d'exercici d'autonomia en un entramat institucional que no tan sols castiga el victimari sinó que a més modifica, sense cap possibilitat d'intervenció de la mateixa víctima, aspectes fonamentals de la seva vida privada i familiar.

D'alguna manera, la rigidesa i la gravetat de la resposta en supòsits de victimització lleu o aïllada pot traslladar a la víctima una percepció que l'ús de les facultats d'abstenció pot neutralitzar el funcionament d'una maquinària que, pensant en ella, tanmateix no compta amb ella.

Personalment considero que, mentre davant de qualsevol forma de victimització i mitjançant *processos sumaríssims*, que en la majoria dels casos no permeten reconstruir la història de violència, de manera imperativa s'ordeni la ruptura de les relacions personals per la via de les conseqüències accessòries de l'article 57 del Codi penal, qualsevol modificació del règim d'exempció del deure de declarar en els termes de la regulació italiana pot arrossegar greus conseqüències, entre d'altres la de generar un factor afegit de rellevància revictimitzadora i criminògena.

No crec que l'obligació nominal de declarar de les víctimes parents i persones vinculades per llaços efectius intensos amb el presumpte victimari, permeti obtenir els efectes que es

pretenen. Al contrari, la percepció que la intervenció penal pot resultar excessiva en alguns supòsits i que comporta conseqüències gravíssimes en el nucli familiar seguirà afavorint, segurament, comportaments elusius per part de les presumptes víctimes cridades a declarar, fet que provocarà reaccions pel que fa a la persecució dels delictes contra l'Administració de justícia que puguin produir-se, amb efectes criminògens poc desitjables.

La reforma del règim de les exempcions testificals ha de compartir finalitats i valors amb el model general d'intervenció penal. I això és particularment rellevant en l'àmbit de la violència intrafamiliar. Considero indispensable la necessitat de *descomprimir*, de reduir, les rigideses del model. Una reordenació raonable de les previsions sancionadores, sobretot pel que fa a les conseqüències accessòries, que permeti als jutges un marge d'individualització motivada d'aquestes en cada cas, resulta essencial.

És cert que l'Estat pot protegir les persones victimitzades i ha de fer-ho, sobretot quan el procés de victimització ha generat una situació de menyscapse moral i social de l'autonomia personal, però ni sempre mitjançant sancions penals excessives ni prescindint de les circumstàncies reals del procés de victimització.

Les taxes d'ineficàcia del model de resposta penal a la violència de gènere pel joc de les facultats d'abstenció dels articles 416 i 418 de la Llei d'enjudiciament criminal són significatives i potser constitueixen un símptoma més que aquest no respon als nivells de racionalitat exigibles.

Crec molt aventurada qualsevol reforma sobre l'abast del deure de declarar de parents presumptament victimitzats per la persona acusada sense analitzar de manera rigorosa les causes i les raons que expliquen la utilització hipertròfica del model vigent.

La importància d'aquest estudi radica, precisament, que per primera vegada podem analitzar el fenomen des de la mirada, ben projectada en termes científics, de la víctima per valorar, a partir d'aquí, com pot millorar la seva protecció sense renunciar a les exigències d'equitat i equilibri que han de caracteritzar el procés penal.

En aquesta mesura, reitero, per l'excepteional valor descriptiu i explicatiu del treball fet, el meu major agraïment i felicitació als seus autors.

Javier Hernández García

President de la Audiència Provincial de Tarragona

Tarragona, 23 d'octubre de 2012

2.2. Perspectiva des de la intervenció de les OAVD

Primer de tot, i per tal d'enquadrar la missió de l'Àrea de Reparació i Atenció a la Víctima així com la intervenció dels professionals de les oficines d'atenció a la víctima del delict, s'ha de fer referència explícita al model de justícia que hi ha al darrere així com als canvis normatius que hi ha hagut en aquests últims anys, atès que tot plegat determina la nostra actuació alhora que ens diferencia d'altres organismes o serveis que intervenen amb les dones que han viscut o viuen una situació de violència de gènere.

Des dels anys 80, els organismes internacionals com ara el Consell d'Europa es comencen a preocupar per la víctima del delict, no només com un element de cura individual pel mal sofert, sinó també per la vessant reparadora que l'atenció a la víctima suposa. Diferents recomanacions i directives europees fan esment de forma específica del paper de la víctima i indiquen que el **tractament de les seves necessitats** s'ha de fer de forma **integrada i articulada**, que s'han de **respectar** tots els seus **drets** i **garantir la seva intimitat** i se li ha de donar **suport abans, durant i després del procés penal**.

Per aquest motiu, l'any 1996, el Departament de Justícia crea les oficines d'atenció a la víctima del delict, amb la finalitat d'oferir una atenció personalitzada i d'observar el procés penal com un tot, i amb la convicció que l'atenció als diferents actors d'aquest procés respongui a un model de justícia reparadora que ha de tenir en compte els dos grans protagonistes de l'acció: l'agressor i la víctima.

Darrerament s'han dut a terme les reformes legislatives següents:

1. Llei 27/2003, reguladora de les ordres de protecció de les víctimes de violència domèstica, que introdueix l'ordre de protecció com un nou instrument jurídic de protecció integral de la víctima, amb la possibilitat d'incloure mesures de caràcter penal, civil i social i amb el mandat exprés de coordinació entre les diferents instàncies de l'Administració pública, així com d'activació de tots els seus mecanismes de protecció.
2. Llei 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere. Aquesta Llei constitueix la **primera llei integral d'Europa** d'aquestes característiques, on s'inclouen aspectes preventius, educatius, socials, assistencials, sanitaris i penals. Estableix l'articulació de protocols d'actuació que determinin els procediments que han d'assegurar una actuació global i integral de les diferents administracions i els diversos serveis implicats, entenent per actuació global i integral: la informació, l'atenció psicològica i el suport social a la víctima; el suport educatiu a la unitat familiar; la formació preventiva en valors d'igualtat al desenvolupament personal i a l'adquisició d'habilitats en la resolució no violenta de conflictes, i el suport en la formació i inserció laboral.

Aquestes reformes han dimensionat les atribucions i funcions de les oficines d'atenció a la víctima del delict (OAVD), que, en concret, des del 2003, són el punt de coordinació de les ordres de protecció i, alhora, han de donar una atenció integral des dels àmbits

social, psicològic i judicial, amb l'objectiu de detectar les necessitats de la víctima i facilitar-li l'accés als recursos més adequats.

En resum, tant les recomanacions com les directives europees, així com l'ordenament jurídic espanyol, estableixen que les víctimes tenen dret a rebre:

Suport abans, durant i després del procés penal.

Tractament de les seves necessitats, que s'ha de fer de forma integrada i articulada.

Garantia de la seva intimitat i respecte dels seus drets.

Recuperació integral.

Assistència coordinada i multidisciplinària amb professionals especialitzats.

Assistència permanent i gratuïta.

Un aspecte clau i molt rellevant és el que marca la Directiva europea: el suport abans, durant i després del procés penal.

La realitat ens indica que en aquest àmbit d'intervenció —la violència de gènere— s'actua amb molta freqüència i amb molta intensitat *durant*, i poc o amb menys intensitat *abans* i *després*. S'entén per *durant* el període que va des del moment en què es té coneixement dels fets i s'interposa denúncia i es posa en marxa tota la maquinària judicial, fins al moment en què hi ha una sentència ferma en un sentit o un altre.

Així, podem destacar diferents elements claus en els quals s'ha d'incidir i que cal tenir presents en la intervenció en aquest àmbit:

Un d'aquests elements és que el **moment personal i vivencial** de la víctima no ha de coincidir necessàriament (i la majoria de vegades no coincideix) amb el moment judicial. Hi ha uns *timings* en el procediment penal que no tenen en compte l'estat o les necessitats de la víctima. El procediment no *veu* la persona que té al davant. Això dificulta tant la participació activa de les víctimes en el procediment com la nostra intervenció, que ha d'encabir-se en uns temps *artificials*.

En el moment de la compareixença o del judici oral (moment molt important, tal com s'explica en tot el document) ens trobem amb víctimes que encara no han elaborat la seva història i no tenen la suficient consciència de necessitat o fins i tot de situació de risc; o bé amb víctimes que estan immerses en una ambivalència emocional que els dificulta la presa de decisions, o amb víctimes amb un bloqueig emocional que dificulta el discurs.

A això s'hi ha d'afegir que no sempre es pot disposar del temps i l'espai necessaris per poder prestar una primera atenció i establir un vincle professional. Normalment, el primer contacte que s'estableix amb la víctima és el previ a la compareixença; és a dir, no fa més d'un dia que s'ha posat la denúncia (ella mateixa o uns tercers) i ha de comparèixer davant d'un jutge. Aquest espai, de vegades per qüestions organitzatives del jutjat, queda

reduït a uns pocs minuts, circumstància que dificulta enormement l'establiment d'aquest primer contacte, una primera contenció, i acaba repercutint encara més en l'estat d'ànim de la persona, que es reafirma en la seva *decisió* de no declarar.

També s'esdevé, a vegades, que en el moment previ a l'acte de judici oral se'ns reclama per fer l'acompanyament i contenció necessària perquè la víctima pugui declarar, sense haver pogut establir-hi prèviament un contacte de coneixement mutu, de preparació a l'acte, o sense temps per poder sol·licitar les mesures de protecció visual que impedeixin que hi hagi un contacte directe entre l'agressor i la víctima.

Una altre element és la mateixa **intervenció amb la víctima**, que s'ha de fer de forma integrada i coordinada i respectant-ne els drets, necessitats i individualitats. En canvi, sovint ens trobem amb persones que s'han sentit maltractades per les institucions (sense suport, no escoltades, no respectades) i que, per tant, experimenten desconfiança i decepció envers el procediment penal i els professionals que hi som presents. Per això és molt important treballar el **vincl professional-terapèutic** amb la persona, a fi que aquesta pugui confiar en el professional de referència, perquè, normalment, les històries, la informació de la relació i de la situació de la violència, la vivència del fet delictiu, són viscudes amb culpa i vergonya i formen part d'allò que no s'explica a ningú. Altres vegades, la violència està tan cronificada, tan normalitzada, que la persona que n'és objecte no es considera víctima o no considera necessari rebre atenció. En aquests casos, si la víctima es va *enganxant*, la intervenció és molt lenta, i només molt a poc a poc la persona va deconstruint la seva història i treballant la vivència de la violència.

Com hem dit més amunt, s'intervé menys en el moment d'**abans** del procés penal, que és i ha de ser un element molt important per al desenvolupament d'aquest procés judicial. Així, en el moment d'interposar la **denúncia** s'ha de constatar que la víctima ja té tota la informació necessària; a més, s'ha de fer un acompanyament en el mateix moment i durant tot el procés.

Què vol dir que té tota la informació necessària?

Vol dir que, més enllà de la informació legal, policial, etc., s'han de poder ajustar al màxim possible les expectatives i els objectius amb els quals s'interposa la denúncia. Així:

- S'han d'aclarir aspectes com ara que la denúncia no és un regany per a la persona agressora, ni la manera d'aconseguir que faci un tractament, ni el camí per restablir la pau, sinó la posada en marxa d'una maquinària molt potent i molt feixuga amb conseqüències, a diferents nivells, per a totes les parts implicades.
- En cas contrari, quan es preveu que no hi ha suficients elements de prova i que molt possiblement la maquinària no serà engegada, no s'han de posar límits, sinó que s'ha de tractar d'ajudar la persona a elaborar el seu relat i a filar prim en la cerca d'altres possibles fets que també puguin ser denunciats i que en aquell moment no tinguin en compte o no recordi.

- A més, s'encoratja la persona a denunciar per si mateixa a fi de garantir-ne la implicació en el procés; amb això s'intenta que sigui mínim el nombre de persones que s'acullin posteriorment a la dispensa de l'obligació de declarar de l'article 416 de la LECrim.
- Cal avaluar la situació i les necessitats de la persona (personals, socials, econòmiques, tractamentals) així com les possibilitats reals de donar-hi cobertura des de la xarxa, i facilitar els suficients elements protectors per garantir, com a element bàsic, la seguretat i protecció de la persona. És destacable, en aquest punt, la importància de la coordinació i el treball en xarxa per poder assolir les màximes garanties en l'atenció i la protecció de les víctimes així com per evitar la revictimització.

S'han de treballar els aspectes psicològics més rellevants:

- La culpa, com a eix central. En tots els delictes violents, les víctimes, fins i tot si no coneixen l'agressor, solen sentir culpa (he fet alguna cosa malament, hi ha alguna cosa en mi que ha propiciat l'agressió). En els casos de les relacions afectives, a més a més, s'ha de treballar amb la culpa de revelar el secret.
- La por a què passarà a partir d'aquest moment (també la por a la persona agressora).
- L'ambivalència emocional: com que es tracta de relacions afectives, hi ha llàstima i compassió vers l'agressor; la víctima sap que l'altra persona ha actuat malament, però no vol fer-li mal, no vol que vagi a la presó, etc.
- Màxima preocupació pel benestar dels fills (es quedaran sense pare, em donaran la culpa...)
- Embotiment emocional, confusió, desorientació. Això dificulta el record del relat i pot generar manifestacions d'estrès agut en aquest procés. Així mateix, dificulta la presa de decisió i, per tant, es fa molt necessari un bon assessorament/acompanyament.
- En el cas que no sigui la primera denúncia, per al seu bon desenvolupament és crucial que s'indagui el desencadenament de les denúncies i els procediments anteriors. Pot ser el cas que s'hagi de treballar el desencant i la manca de confiança respecte de la justícia, aspectes que dificultaran l'estat proactiu de la víctima en el procés i coartarà futures accions que aquesta pogués emprendre.

Un altre moment important en relació amb la denúncia és quan hi ha un trencament de les mesures cautelars o de les mesures de protecció imposades (nous fets delictius). Les intervencions i dificultats són les detallades anteriorment, tot i que pren especial rellevància en la denúncia dels trencaments la necessitat de treballar la relació prèvia amb la justícia, especialment si el resultat no va ser el desitjat, per tal que la víctima confii i iniciï un nou procés. D'altra banda, és imprescindible incidir en els aspectes psicològics i

emocionals resultants de la nova vivència delictiva, així com seguir motivant i encoratjant les persones a denunciar, malgrat que, aparentment, faltin proves.

I, per fi, un element que ens preocupa molt i sovint genera discussió en els nostres equips és el **moment de després** del procés penal quan n'ha resultat una sentència absolutòria, no hi ha mesura de protecció o bé la víctima s'ha acollit a la dispensa del deure de declarar. Tenim dret a intervenir? Fins a on? Fins i tot ens podem preguntar si és *víctima*, jurídicament parlant. Però si realment tenim coneixement dels fets, de la història prèvia i de la situació personal d'aquella persona, i realment hi ha una vivència de violència, pot ser que fins i tot la situació derivi en un nou conflicte greu. Davant d'això què cal fer?

Com ja s'ha dit en el prefaci, se'ns gira feina i cal seguir treballant junts per aconseguir viure i convidaure en el **bon tracte**.

Lídia Serratusell Salvadó

Noemí Núñez Gumbau

Àrea de Reparació i Atenció a la Víctima

2.3. Definició del problema

Inicialment, el problema que volíem abordar era la qüestió de la facultat d'abstenció, regulada a la nostra legislació per l'article 416 de la Llei d'enjudiciament criminal, en dones que, presumptament, havien estat víctimes de violència de gènere. Es tracta d'una facultat que, lluny de passar inadvertida per determinats sectors judicials i de l'àmbit de la intervenció psicosocial, ha anat adquirint pes i importància donades les conseqüències que genera per a la dona, tant en l'aspecte judicial com en el psicosocial. Ja ho plantejàvem unes línies més amunt: l'abstenció determina en molts casos efectes tan importants com el sobreseïment i l'absolució de l'imputat en el procediment penal i la pèrdua, per part de la dona, de l'estatut formal de víctima de violència de gènere o la impossibilitat d'aconseguir-lo (art. 23 de la *LOMPVIG*), precepte legal que possibilita l'accés a determinats programes i recursos de protecció social i personal, com la renda activa d'inserció, el dispositiu d'autoprotecció ATENPRO o els sistemes de control telemàtic de les mesures de protecció.

És d'aquest conjunt d'efectes col·laterals al silenci de la dona, que neix el nostre interès per investigar el tema i per endinsar-nos en el que ha resultat un llarg i ardu recorregut en la cerca d'obtenir, si més no, alguna dada, alguna idea que es relacionés amb el fenomen objecte d'estudi. Però com que ja sabem que els problemes mai vénen sols, lligats amb les conseqüències ja descrites ens van trobar altres factors que, paral·lelament, configuraven i esdevenien per a la dona un ampli ventall d'efectes secundaris a la decisió de no declarar contra l'home. Podríem dir, per tant, que el nostre interès per investigar un fenomen amb unes conseqüències més o menys evidents, predictibles i quantificables, va

acabar situant-nos davant del mateix problema, però augmentat pel que feia a les seves repercussions psicosocials.

I quins són aquests nous factors sobrevinguts i les seves repercussions?

Un **efecte d'hiperresponsabilització** de la dona.

L'**increment de la situació de risc** en què es trobava la dona abans de l'inici del procediment judicial.

L'abstenció pot provocar també un **efecte de reafirmació** de la posició de control i de la impunitat de l'agressor.

L'abstenció és un símptoma més de la situació de violència patida.

En primer lloc, ens centrarem en el que hem anomenat *efecte d'hiperresponsabilització de la dona* pel que fa a la resolució de la seva situació judicial i personal. És sabut i compartit per molts dels que ens dediquem a atendre aquest col·lectiu, que darrera del procés d'atenció i recuperació biopsicosocial d'una víctima hi ha d'haver sempre un veritable exercici de coresponsabilització, d'assumpció compartida de responsabilitats, entre el sistema o xarxa social i la mateixa víctima. Sense aquest ingredient, que evidentment no és l'únic, l'assistència i recuperació de la víctima esdevé una tasca gairebé impossible o, si més no, arriscada en la seva finalitat i fictícia en els seus resultats.

Partint d'aquesta premissa, hem advertit que la dona, després d'haver estat acompanyada i conduïda a una velocitat vertiginosa cap al canvi més substancial i important de la seva vida, es queda sola i desorientada —pel vaivé dels esdeveniments i per la celeritat dels procediments judicials— davant la *decisiva* decisió de declarar o no contra qui és presumptament el seu agressor, però també contra qui és efectivament el seu marit i el pare dels seus fills, i ha estat el company de viatge durant anys. Recordant **Juan David Nasio**, psicoanalista argentí, quan ens explica que estimem tant els nostres objectes d'amor perquè els interioritzem, podríem dir que la dona, en realitat, contra qui ha de declarar és contra una part d'ella mateixa. Potser resulta excessiva aquesta responsabilitat per a la dona, que ha de debatre's entre la idea que l'absència del seu testimoni paralitzarà la possibilitat de sortir-se de la situació de maltractament, i la idea que l'absència del seu silenci en seu judicial precipitarà la condemna d'una part de la seva vida i qui sap si d'una part d'ella mateixa.

En segon lloc, l'abstenció pot comportar un **increment de la situació de risc** en què es trobava la dona abans de l'inici del procediment judicial. La predicció i control del risc en què es troben las víctimes de violència de gènere és un dels factors més importants que hem d'abordar tots els operadors que treballem amb aquest fenomen. Predir les possibilitats d'una nova agressió per adaptar les nostres actuacions i protocols d'intervenció ha estat una mena d'obsessió als darrers anys. S'han creat i adaptat protocols com la **SARA** (Spouse Assault Risk Assessment) (Kropp et al., 1995), guia per predir la violència física i sexual greu contra la parella, o el **DA** (Danger Assessment Tool) (Campbell, 1995), que permet valorar el risc d'assassinat de la parella. Aquests i altres

protocols d'avaluació del risc no valoren constructes psicològics amb propietats psicomètriques precises, sinó que estan dirigits a la presa de decisions (Campbell, Sharps i Glass, 2000; Dutton i Kropp, 2000; Kropp, 2004). Establir un càlcul de risc facilita la presa de consciència del problema i la cerca de solucions, tant en la víctima com en els responsables policials, judicials o socials (Douglas i Kropp, 2002; Trone, 1999). En el nostre marc més proper s'han posat en marxa dues eines també avaluadores del risc: per una banda, el Riscanvi (risc de reincidència delictiva), per a interns de centres penitenciaris, i per l'altra, el protocol RVD-BCN (valoració de risc per a les dones víctimes de violència de gènere).

Efectivament, el risc és un dels elements comuns i presents en les intervencions de tots els que estem en contacte amb la víctima, des dels cossos de seguretat fins als serveis d'intervenció psicosocial, passant, pels estaments judicials quan la situació es judicialitza. Moltes vegades, les amenaces que l'agressor esgrimeix sobre la seva víctima pretenen que la situació no es faci pública ("Si li dius a algú el que ha passat, et mato", "Si em denuncies, et mato", etc.), a fi que el maltractament continuï dins d'aquella intimitat necessària que el caracteritza i defineix. Quan les circumstàncies que envolten la situació precipiten l'exteriorització del problema, bé a través de la denúncia posada per la víctima, d'un informe mèdic de lesions o de la trucada als serveis d'emergències d'un veí espectador de la situació, el fantasma del compliment d'aquestes amenaces ressona amb intensitat dins de l'aparell psíquic de la dona, que tindrà l'oportunitat *legal* d'evitar que aquestes amenaces es facin efectives a través de la seva abstenció, del seu silenci. Però l'exteriorització ja s'ha produït; l'home, possiblement, ja ha estat detingut, ja es troba a disposició de l'autoritat judicial i ja ha vist que el seu secret ha estat revelat. Pensem que les conseqüències d'aquesta *traïció* suposen un increment de la situació de risc en què ja es trobava la dona, i més si tenim en compte que aquesta abstenció es traduirà en la desactivació de qualsevol mesura de protecció. Són habituals en la víctima expressions com: "Ara, quan el deixin en llibertat, vindrà per mi".

Aquest increment del risc percebut per la víctima, no només està determinat per l'amenaça de trencament d'un silenci necessari per mantenir la situació de control, dominació i aïllament de la víctima, sinó també perquè suposa el tercer dels factors als quals fèiem referència: l'abstenció pot provocar també un efecte de reafirmació de la posició de control i de la impunitat de l'agressor. Partim del fet que, darrera de la situació de maltractament, hi ha un element clau, **el control exercit per l'home**. Aquest factor explica, en part —i els dona consistència—, els efectes paradoxals a què condueixen les decisions i posicionaments que adopta la víctima en relació amb la seva situació. És allò de no treure la mà del foc, de no sentir els efectes de la temperatura per evitar la cremada. El foc perd així la capacitat intimidatòria i anticipatòria, i la dona respon als esdeveniments amb una aparent dissociació entre la realitat objectiva i la seva pròpia i esbiaixada percepció de la mateixa realitat. Finalitzat l'episodi en què la justícia o qualsevol altre element de la xarxa (cossos policials, serveis d'atenció, veïns, família, etc.) han intentat, sense èxit, prendre part en la situació per aportar elements de realitat, la vida torna al punt de partida inicial, però amb alguns matisos importants: la decisió de la dona de no declarar ha reafirmat aquell missatge tan habitual i ha complert la profecia moltes vegades anunciada: "No vals per a res; sense mi no ets res", i ha deixat la dona,

novament, en una situació d'indefensió i l'home encara més en el centre del seu univers personal. Ha incrementat la seva situació de risc i, finalment, ha fet que l'home, sabedor que continua tenint el control sobre els filaments que articulen la capacitat per prendre decisions de la seva dona, comprovi que ni el sistema penal, ni els agents de l'autoritat, ni cap altre element extern, tenen més força i influència sobre la seva *propietat* que ell, la qual cosa genera un sentiment d'impunitat davant qualsevol adversitat que vulgui vulnerar el seu control i poder absoluts sobre la dona.

I en quart lloc, l'**abstenció** és un símptoma més de la situació de **violència patida**. Són molts els símptomes que defineixen l'anomenada *síndrome de la dona maltractada* (Lenore E. Walker, 1984), un estat que es caracteritza per una baixa autoestima, depressió crònica, reaccions d'estrès, sensació d'impotència i aïllament social. La dona no és conscient de la gravetat de la situació i, com a conseqüència del control de l'agressor i del context sociocultural, creu que és ella la culpable de la situació donada, raó per la qual li resulta molt complicat prendre decisions determinants per sortir de la situació de maltractament. La víctima no està en condicions d'enfrontar-se al seu agressor, ni tan sols d'abandonar-lo, ja que això suposaria, implícitament, un enfrontament a la voluntat de qui l'agredeix.

En aquest context, la dona està prenent decisions sota un quadre simptomàtic significatiu, i, de fet, la seva decisió de no declarar pot constituir-ne un símptoma més. No hem de perdre de vista que la mateixa síndrome de la dona maltractada ha estat utilitzada com a *defensa legal del common law*,¹ que considera, quan una persona víctima de maltractaments físics o psicològics és acusada d'un atac o d'un assassinat, que aquesta persona en realitat pateix l'esmentada *síndrome* en el moment de perpetrar el delictes, la qual cosa explica la seva conducta i es converteix en un atenuant. Aquest atenuant ha estat històricament invocat per dones víctimes de maltractament davant dels tribunals anglosaxons de justícia. Per tant, veiem com aquest tractament de la síndrome descrita considera que la dona actua sota la influència d'un complex *patològic* que li impossibilita prendre decisions des d'un estat de consciència responsable i que, en determinats sistemes penals, així es considera.

Finalment, i per introduir l'últim dels factors que s'han de tenir en compte, aprofitarem les següents paraules de **Javier Hernández García**, magistrat i president de l'Audiència Provincial de Tarragona:

“(...) Con mayores penas, no siempre se consigue o se optimizan las finalidades de prevención que justifican la intervención. El recurso al derecho penal, a la hipercriminalización, nos sitúa en una peligrosa pendiente resbaladiza que puede afectar

¹ El **dret anglosaxó** (o **common law**), derivat del sistema aplicat a l'Anglaterra medieval, és l'utilitzat en gran part dels territoris que tenen influència britànica i es caracteritza per basar-se més en la jurisprudència que en les lleis.

no solo a la racionalidad ética del modelo, sino también a su racionalidad pragmática. La *fascinación* por el derecho penal puede arrastrar consecuencias muy perversas que se pueden volver en contra de lo que se pretende.

“La primera, es la percepción social de que sólo las conductas tipificadas como delito merecen la reprobación social, o dicho de otra manera, que todo aquello que no está prohibido por el derecho penal resulta socialmente tolerado. La segunda, sobre todo en supuestos de amenazas o coacciones de naturaleza levísima, supone trasladar una percepción social de sanciones desproporcionadas por hechos de escasísima significación, convirtiendo la sanción en una medida ejemplarizante que acaba por presentar al victimario, particularmente cuando es hombre, como receptor de una sanción injusta, y en esa medida, como víctima de un sistema represor externo, lo que puede reactivar discursos naturalizadores/legitimadores de las conductas de dominación.

“Considero que algunas víctimas pueden estar interiorizando este contradiscurso: que las consecuencias que se derivan de la activación del proceso penal resultan desproporcionadas y que, además, comportan en muchos casos consecuencias muy perturbadoras sobre su propia vida personal y familiar (...).”

Efectivament, al llarg de la investigació, ens hem trobat que l'exercici de la facultat d'abstenció suposa per a la víctima la possibilitat de desactivar l'entramat judicial i eludir aquestes conseqüències penològiques que suposen, indefectiblement en cas de sentència condemnatòria, la ruptura temporal de la possibilitat de mantenir la convivència familiar. Ens estem referint a les penes accessòries previstes a l'article 57 del Codi penal, és a dir, entre d'altres, la prohibició d'apropament i comunicació entre víctima i agressor.

Tot plegat constitueix la definició del nostre problema, un problema que, a mesura que hi hem anat aprofundint, s'ha redibuixat amb més formes i textures de les que havíem visualitzat inicialment.

2.4. Alguns apunts sobre la literatura científica

Si portem a terme una revisió de la literatura científica sobre el tema que ens ocupa, podem veure ben aviat que no hi ha gaires estudis que el tractin.

Des de l'Institut Andalús de la Dona, en col·laboració amb la Universitat de Còrdova, s'ha fet públic un estudi, *El silencio de las víctimas: un análisis jurídico y social (2012)*, en el qual s'aborden els mateixos aspectes que a nosaltres ens preocupen, centrant-se, però, exclusivament en població de la província de Còrdova.

L'estudi s'ha portat a terme sobre una mostra de sentències emeses pels jutjats penals i per l'Audiència Provincial de Còrdova durant els anys 2010 i 2011. Es tracta d'una anàlisi centrada a Còrdova, amb l'objectiu de fer-la extensiva a la resta d'Andalusia en el futur.

Els autors plantegen que sis de cada deu procediments que s'obren als jutjats penals de Còrdova per delictes de violència de gènere acaben en absolució. La raó, en un 64 %

dels casos, és la decisió final de la víctima de no declarar a causa de les pressions de l'entorn. Les causes que provoquen aquest silenci i les possibles solucions són l'objecte fonamental d'aquest estudi. Entre les propostes d'aquest treball es troba la modificació de l'article 416 de la LECr, que dispensa la víctima d'exercir el seu dret a declarar; una reforma legislativa que eviti que la víctima hagi de triar "entre el risc i el descrèdit".

J.J. Martín Álvarez, secretari judicial de Santiago de Compostel·la, afirma que no es denuncia o es retira la denúncia per les causes següents:

- perquè la dona confia que l'agressor modificarà el seu comportament (esperança que la situació canviï), per la seva dependència afectiva o per vergonya davant la sensació de fracàs, perquè arriba a creure que ella té part de la culpa i és responsable d'allò que li està passant (la seva parella s'encarrega de fer-l'hi creure);
- perquè té por de les possibles represàlies de l'agressor o pel temor a la desaprovació dels familiars, amics i veïns, perquè no confien en l'aparell judicial;
- per la seva dependència econòmica de l'agressor i manca de mitjans per sobreviure amb els seus fills per fugir d'una relació basada en el domini.

Per la seva banda, **Elena Larrauri (2003)** planteja que és important estudiar per què la dona presenta denúncia i després, en molts casos, intenta retirar-la. Aquesta importància la fonamenta en tres motius:

- Defensar que la dona no actua de forma irracional quan renuncia a continuar el procés penal.
- Fer veure que el procés penal no respon a les necessitats de la dona que denuncia, que les respostes que dóna el procés penal no respecten els seus interessos i per això, finalment, contribueixen a alienar-la del sistema penal.
- Contribuir que els professionals reflexionin sobre el fet que el procés no és, en si mateix, un objectiu, sinó un dels mitjans que la dona utilitza per intentar canviar la seva situació.

Els motius pels quals Larrauri explica la renúncia a declarar per part de la dona es poden agrupar en els següents grups:

- **Manca de suport econòmic:** La dona recorre al sistema penal per tal de posar fi a la situació de violència, però en algunes ocasions, una vegada sospesats i ponderats els pros i contres en relació amb el suport econòmic, pot retirar la denúncia, decisió que no ha de ser considerada com irracional.
- **Temor a les represàlies:** Relacionat amb la situació de major risc que es produeix moltes vegades quan la dona recorre al sistema penal. L'home, acostumat al seu domini i control sobre la dona, viu com una amenaça al seu domini el fet que la dona

acudeixi a un tercer (la justícia) per trencar amb la situació establerta. La seva reacció, en moltes ocasions, pot suposar l'amenaça directa envers la dona malgrat que es posi en marxa una ordre de protecció.

- **La tradicional desconsideració de la víctima:** El sistema penal ha desconsiderat en moltes ocasions la víctima. Es dona poca informació a la víctima que no es constitueix en part d'un procés, la qual, a la vegada, tindrà escasses possibilitats de participació. L'articulació de la participació de la víctima en el procés penal, la consideració del seu testimoni com a indispensable o no, són qüestions de vital importància.
- **La desconfiança envers les declaracions de la dona** (l'assetjament processal): L'estreta relació en els casos de violència de gènere entre la declaració de la dona i la possible condemna, es fonamenta en les característiques que ha de complir el testimoni de la denunciante: absència d'incredulitat subjectiva o mòbil sospitós, persistència i corroboració per dades externes, objectives. Tenint en compte el funcionament de l'aparell psíquic i les possibles seqüeles d'aquest tipus en una dona realment maltractada, resultarà difícil que el seu testimoni compleixi tots tres requisits.
- **El procés públic o la impossibilitat de retirar les denúncies:** Parlem aquí del debat entre delict públic o necessitat de denúncia en els casos de violència de gènere, en estreta relació amb la consideració de la dona que denuncia per buscar solucions i després vol retirar la denúncia o no vol declarar com una persona que no sap què vol, de manera que s'alimenta el mite de la irracionalitat de la dona.
- **El sistema penal no escolta les dones:** La dona que recorre al sistema penal moltes vegades no troba solució als seus problemes materials i fins i tot es troba amb un sistema tancat en la seva pròpia lògica que no respon a les seves necessitats o pretensions. La justícia no entén la dona que denuncia però no es vol separar de la seva parella, la dona que diu "vull que seguim junts però que no em pegui".
- Aquesta qüestió la reprendrem en les nostres conclusions, en relació amb la nostra idea que els temps judicials no tenen res a veure amb els temps psicològics necessaris per a la recuperació de la dona.
- **Els fills:** Sens dubte, una de les raons més adduïdes per suportar la situació de maltractaments.

Com a estudi recent, aquest passat mes de setembre de 2012, la consellera de la Presidència i Igualtat de la Junta d'Andalusia, Susana Díaz, va presentar el llibre *La renúncia a continuar en el procediment judicial en mujeres víctimes de violencia de género: un estudio en la Comunidad Autónoma Andaluza*. Es tracta d'un treball portat a terme per l'Institut Andalús de la Dona (IAM) en col·laboració amb el Departament de Psicologia Experimental de la Facultat de Psicologia de la Universitat de Sevilla.

Segons dades del primer trimestre de 2012, de les 6.390 denúncies presentades per dones víctimes de violència de gènere a la comunitat andalusa, al voltant de 831 van

renunciar a continuar amb el procediment.

L'estudi arriba a conclusions qualitatives (a partir d'entrevistes a professionals i víctimes) i quantitatives (a partir de 803 qüestionaris a dones que han patit violència de gènere). Destaca quatre grans raons d'abandonament: la situació sociodemogràfica, el mateix procediment penal, els efectes de la violència de gènere i la situació psicològica de la dona.

A les conclusions s'apunten situacions socials derivades de la mateixa violència que tenen influència en l'abandonament, com la por de la víctima a l'actuació de la seva exparella i del seu entorn familiar; el xantatge de l'agressor per la pensió dels fills o per la seva custòdia; el risc que la víctima doni una altra oportunitat al seu agressor; el sentiment de culpa de la dona perquè ell pugui anar a la presó; la minimització del risc que corre, o la incertesa sobre la seva futura situació.

Es comprova també que el percentatge de renúncia baixa al 19 per cent quan el suport és donat pels serveis socials, que intervenen des d'una perspectiva integral.

L'estudi aborda, així mateix, aquests altres aspectes:

- La situació sociodemogràfica, en què destaca factors de major vulnerabilitat com el nivell educatiu (les dones sense estudis, en general, renuncien al procediment en un tant per cent més elevat).
- El coneixement de l'idioma (les dones de parla no hispana van renunciar significativament més, un 60,7 %, que la resta).
- L'escàs suport familiar i social.
- La falta de recursos econòmics/laborals (el 72 % de les dones entrevistades que van renunciar al procediment no tenien ingressos o aquests eren inferiors a 500 euros mensuals).
- El tant per cent de renúncies és menor quan les dones denunciïn després d'una decisió meditada (22,8 %), i és major quan les empeny un succés traumàtic però actuen sense planificació (43,85 %).
- La durada excessiva dels procediments penals i l'excessiva burocratització poden originar l'abandonament.
- El contacte amb l'agressor també sembla determinant, ja que el 74,4 % de les dones que abandonen tenen un contacte freqüent amb el seu agressor.
- Un altre motiu d'abandonament pot ser la pressió dels advocats que estan tramitant el procediment civil de separació, i que de vegades proposen la retirada de la

denúncia per tal de garantir el pagament de la pensió o el respecte del règim de visites imposat.

- Per últim, la no-concessió de l'ordre de protecció és considerada una altra causa d'abandonament: el 55,6 % de les dones a les quals no es concedeix l'ordre de protecció renuncien, enfront del 19,7 % de les dones que ho fan tenint l'ordre concedida.

Veurem, més endavant, que el nostre estudi no s'allunya gaire de les conclusions proposades des de la Junta d'Andalusia.

Per últim, val la pena comentar el que plantegen **Pedro J. Amor i E. Echeburúa** (2010) en relació amb les claus psicosocials per a la permanència de la víctima en una relació de maltractament. Els autors anomenen, com a factors vinculats a la permanència, els següents:

- Característiques de les víctimes: hi ha certs factors que habitualment són presents en gran part de les víctimes, com ara les creences i actituds tradicionals quant al rol de la dona i al compromís moral que suposa el matrimoni; la baixa autoestima; el locus de control extern; la presència d'aferrament ansiós; la tendència a culpabilitzar-se per la violència patida i a exculpar el seu agressor dels episodis violents i la resistència per fer servir els serveis comunitaris disponibles.
- Perfil dels agressors: plantegen que víctimes afectades per nivells relativament baixos o moderats de violència aguanten més la convivència amb l'agressor, justifiquen més els maltractaments o tracten de restablir una relació de parella harmoniosa. En canvi, les víctimes que pateixen elevats nivells de violència o que observen en l'agressor conductes indicadores de violència greu, són les que més desitgen trencar la relació. Altres factors relacionats amb la permanència de la víctima i l'agressor són el fet de tenir un treball i ser la principal font d'ingressos econòmics de la família, acudir a tractament psicològic, estar compromès amb el canvi, no tenir problemes amb l'alcohol i no presentar trets patològics de personalitat.
- Relació de parella i altres variables contextuals: Els autors parlen del cicle de la violència i el que suposa aquest cicle respecte del fet de fonamentar un vincle emocional que comporta una gran barrera per a l'abandonament de la relació. Altres factors més de tipus psicosocial serien la dependència econòmica de la dona respecte a l'agressor, les dificultats laborals, la presència de fills petits a càrrec de la víctima, l'aïllament social i familiar, el desconeixement dels recursos comunitaris existents i l'absència d'alternatives reals quant a la feina.

Veurem també més endavant que molts d'aquests factors apareixeran entre els motius pels quals la dona pren la decisió de no declarar en contra de la seva parella quan està immersa en un procediment judicial.

3. Metodologia

La metodologia qualitativa

És una de les dues metodologies d'investigació que tradicionalment s'han utilitzat en les ciències empíriques i que, contraposada a la metodologia quantitativa, se centra en els aspectes no susceptibles de quantificació. És característica de plantejaments científics fenomenològics, per la qual cosa s'adapta perfectament a les nostres necessitats i al nostre fenomen objecte d'estudi: la violència de gènere i els processos de presa de decisions de les víctimes. Tal aproximació a la ciència té els seus orígens en l'antropologia, on es pretén una comprensió holística, és a dir, una mirada global sobre el fenomen estudiat. El postulat característic d'aquest paradigma és que el món subjectiu no només pot ser font de coneixement, sinó fins i tot pressupost metodològic i objecte de la mateixa ciència. Són exemples d'aquest tipus d'aproximació metodològica l'etnografia, l'etnometodologia i la investigació ecològica, entre d'altres.

La metodologia qualitativa utilitzada en aquest estudi es caracteritza per:

- El seu caràcter inductiu i, com a conseqüència d'això, un disseny d'investigació flexible, amb interrogants que es poden anar reformulant, fins i tot amb la possibilitat d'incorporar troballes que no s'havien previst inicialment i que ajuden a entendre millor el fenomen estudiat. Així, i com àmpliament ja hem desenvolupat a la definició del problema, dels interrogants inicials han anat sorgint altres elements en l'horitzó que han esdevingut interessants per comprendre millor l'objecte estudiat o, si més no, com a punt de partida per a possibles estudis posteriors.
- Tenir una perspectiva holística, global del fenomen estudiat, sense reduir els subjectes a variables. És a dir, que la metodologia qualitativa no s'interessa per estudiar un fenomen acotant-lo, sinó que l'estudia tenint en compte tots els elements que l'envolten. Així, el nostre estudi no només posa l'accent a la decisió presa per la víctima, sinó que té en compte un amplíssim conjunt de categories que es relacionen amb aquesta variable, com són els operadors judicials, la família, la història de vida, les parelles anteriors, etc.
- Buscar comprendre, més que no pas establir relacions de causa-efecte entre els fenòmens. De fet, el nostre propòsit últim no és trobar els elements que motiven l'abstenció de la víctima, sinó acostar-nos científicament al fenomen amb el propòsit de descriure'l i de definir alguns dels factors que estan intervenint en el procés de presa de decisions.
- Considerar l'investigador com a instrument de mesura. L'investigador pot participar en la investigació, fins i tot ser el subjecte de la investigació, ja que es considera la introspecció com a mètode científic vàlid. Efectivament, tots els membres del grup hem estat subjectes d'investigació, o més aviat podríem dir que els nostres coneixements

professionals s'han aplegat per generar nous coneixements concrets i consensuats entorn al nostre objecte d'estudi.

- Dur a terme estudis intensius a petita escala. No interessa estudiar una població representativa de l'univers estudiat, com planteja la metodologia quantitativa, sinó analitzar pocs subjectes, però en profunditat. En aquest sentit, cal dir que no es busca la generalització, sinó l'especificitat de la realitat observada. La nostra mostra objecte d'estudi és reduïda, però ha estat suficient com per poder submergir-nos en profunditat en el nostre objecte d'estudi.
- No proposar-se, generalment, provar teories o hipòtesis, sinó més aviat generar-ne. Es tracta d'un mètode per generar teories i hipòtesis, que poden obrir futures línies d'investigació. De fet partíem, més que d'una hipòtesi concreta per posar a prova, d'un fenomen concret, determinat, observable diàriament als jutjats de tot Catalunya: l'abstenció de la víctima i de les seves evidents conseqüències, tant per a la víctima com per a la resta d'operadors intervinents.

Ara bé, volem dir que la **investigació qualitativa** necessita també ser **sistemàtica i rigorosa**. La crítica més comuna que es fa a la metodologia qualitativa és el seu caràcter subjectiu, polaritzat, impressionista, idiosincràtic i mancat de mesures exactes quantificables. Aquestes crítiques es fan sempre des del punt de vista de la validesa interna (que el resultat de la investigació representi el fet real estudiat) i de la validesa externa (que el resultat de la investigació sigui aplicable a altres situacions). No obstant això, en la investigació qualitativa la generalització no és una condició *sine qua non*. Com ja s'ha indicat, la investigació qualitativa aprofundeix en la interpretació de les dades: suposa un estudi més profund i detingut de les dades observades, i té els seus propis mitjans d'aconseguir validesa, com és la utilització de la **triangulació**, és a dir, comparar les dades des de diferents punts de vista, la qual cosa suposa aprofundir en la seva interpretació.

Es poden agrupar les tècniques de recollida de dades de la investigació qualitativa en tres grans categories, basades respectivament en l'observació directa, les entrevistes en profunditat i la utilització de documents. Els instruments de recollida són variats: graelles d'observació o bé qüestionaris, entrevistes, diaris, entre d'altres. Tot el material generat i observat al llarg de la present investigació està recollit als diferents annexos.

Tot i que la metodologia qualitativa i la quantitativa solen contraposar-se, en realitat l'orientació de tipus quantitatiu i la de tipus qualitatiu poden considerar-se interdependents. D'aquesta manera, pot iniciar-se un estudi qualitatiu exploratori i posteriorment emprar mètodes quantitatius per anar ordenant el que es va descobrint. De fet, una de les propostes que comentarem més endavant té a veure amb aquesta possibilitat: intentar, a partir dels resultats presentats en aquest treball, veure quin és el seu comportament quan els intentem aplicar a un grup poblacional representatiu. És a dir, comprovar si els elements que hem aïllat i/o identificat presents en la presa de la decisió de la víctima de no declarar, es poden generalitzar a la resta de víctimes que prenen la mateixa decisió.

Críteris de validació de la informació segons el tipus de metodologia utilitzada.

	<i>QUALITATIVA</i>	<i>QUANTITATIVA</i>
CRITERIS	PROCEDIMENTS	PROCEDIMENTS
<p>Valor de Veritat: Existeixen semblances i correspondències entre les dades recollides per l'investigador i la realitat?</p> <p>CREDIBILITAT</p>	<ul style="list-style-type: none"> .- Observació persistent. .- Triangulació .- Recollida de material referencial. .- Comprovacions amb els participants 	<ul style="list-style-type: none"> .- Observació inicial .- Control de l'observador i del observat. .- Comprovacions amb mitjanats mecànics i auxiliars per l'exactitud <p>VALIDESA INTERNA</p>
<p>Valor d'Aplicabilitat: Grau en que poden aplicar-se els resultats d'una investigació a altres subjectes i contextos.</p> <p>APLICABILITAT</p>	<ul style="list-style-type: none"> .- Mostreig teòric intencional. .- Descripció exhaustiva .- Recollida abundant de dades. 	<ul style="list-style-type: none"> .- Mostreig probabilístic .- Anàlisi estadístics dels resultats obtinguts i probabilitats de generalització. <p>VALIDESA EXTERNA</p>
<p>Valor de Consistència Repetició dels resultats amb altres contextos i subjectes.</p> <p>DEPENDÈNCIA</p>	<ul style="list-style-type: none"> .- Identificació del status i el rol de l'investigador .- Descripcions minucioses dels informats. .- Identificació i descripció de les tècniques d'anàlisi i recollida de dades. .- Triangulació de mètodes. .- Rèplica pas a pas. 	<ul style="list-style-type: none"> .- Rèpliques amb altres subjectes amb les mateixes condicions. .- Rèplica pas a pas. <p>FIABILITAT</p>
<p>Valor de Neutralitat Garantia de que els resultats d'investigació no estan biaxats per l'investigador.</p> <p>CONFIRMABILITAT</p>	<ul style="list-style-type: none"> .- Recollida de dades per mitjans mecànics .- Triangulació 	<ul style="list-style-type: none"> .- Control de les categories observacionals <p>OBJECIVITAT</p>

Antoni Ruiz Bueno (2011) adaptat de: Del Rincón, D. ; Arnal, J. ; Latorre, A. y Sans, A. (1995) *Técnicas de investigación en Ciencias Sociales*. Dykinson. Madrid

Taula 1

La mostra objecte d'estudi

La composició de la mostra s'havia d'ajustar a dos criteris indispensables:

Tractar-se d'una dona que hagués exercitat el seu dret a no declarar, acollint-se a la dispensa recollida a l'article 416 de la LECr, contra el denunciat o imputat en qualsevol moment del procediment judicial, ja fos en la fase instructora o en el mateix acte de judici oral.

Que la seva decisió d'acollir-se a l'exercici dispensatori impliqués un sobreseïment provisional, un arxivament definitiu o una sentència, generalment absolutòria, del procediment penal.

Aviat ens vam adonar que la tasca que teníem per davant no resultaria fàcil. Van ser moltes les **dificultats** que ens vam trobar a l'hora d'**accedir a la mostra objecte d'estudi**. Des del primer moment, vam comprovar que moltes de les dones a les quals proposavem compartir amb nosaltres els motius de la seva decisió de no declarar, també manifestaven una mena d'abstenció per entrevistar-se amb nosaltres. Sense verbalitzar un no contundent, presentaven la seva negativa adduint diferents motius: responsabilitats laborals, obligacions familiars, dificultats horàries, etc. De fons, semblava com si aquestes dones haguessin trencat definitivament amb el sistema judicial, fet que comportava el

blindatge de la porta d'entrada a la seva vida privada. Potser el que ens estàvem trobant no era res més que la realitat, aquella característica i distintiva realitat de tantes víctimes que, després d'haver estat sotmeses a una situació de control i d'aïllament característiques dels processos de victimització, aixequen una barrera que protegeix i aïlla les seves històries personals del món exterior.

Davant d'aquesta futurible eventualitat, es van proposar diferents alternatives per acostar-nos a la realitat d'aquestes dones. En primer lloc, partíem del convenciment que no aconseguiríem obtenir cap mostra si no deixàvem molt clara la consigna que la participació al nostre estudi no tenia cap vinculació amb el procediment judicial i que cap de les informacions que obtinguéssim seria utilitzada judicialment. En aquest sentit, les persones que van participar en l'estudi van haver de signar un consentiment informat (**annex 1**). Per tant, com a conseqüència d'aquest compromís i d'una manera implícita, es dibuixava a l'horitzó un nou element que ens havia de dificultar la tasca: compaginar la funció investigadora amb la funció, sempre inherent als nostres equips i serveis, d'intervenir en pro de la víctima, de la seva protecció i de la seva recuperació integral. En segon lloc, es va proposar, com a estratègia d'acostament, contactar amb dones que complissin els requisits indispensables ja descrits i haguessin estat ateses per les nostres oficines amb un grau de satisfacció important. I en tercera instància, es van fer contactes amb determinats jutjats (jutjats de violència contra la dona i jutjats penals especialitzats en violència de gènere) per tal que, una vegada anunciada per la víctima la seva decisió d'elevat el seu silenci a categoria de definitiu, els mateixos magistrats li indiquessin la possibilitat de ser atesa immediatament per nosaltres.

La combinació d'aquestes estratègies va resultar fructuosa i ens va permetre realitzar les entrevistes amb una **primera mostra objecte d'estudi**. Concretament, es van dur a terme **cinc entrevistes**, amb la distribució territorial següent:

Figura 1

El format i la consigna d'aquestes primeres entrevistes, tal com es recull a l'**annex 2**, era molt senzill. Es demanava a la dona que ens parlés a partir de la següent pregunta:

“**Explica’ns com és la teva vida actualment**”. A partir d’aquest moment, l’entrevista es vertebrava entorn d’un guió temàtic marcat per les respostes de la dona a aquesta primera pregunta. L’objectiu d’aquestes primeres entrevistes era explorar com es desenvolupaven els discursos d’aquestes dones i veure si era possible determinar-hi elements reiteratius.

Dels aspectes detectats com a elements comuns a totes les entrevistes efectuades, i a través d’un procediment inductiu, es va concretar la inclusió dels esmentats elements en quatre grans àrees, que esdevindran el cos i l’estructura del model d’entrevista semi-estructurada que utilitzarem com a eina per explorar els factors psicosocials que es troben a la base de la decisió presa per la dona de no declarar contra l’home. Aquestes quatre grans àrees, tal com es reflecteix a l’annex 3, són:

1. El context històric i biogràfic
2. Les característiques de la relació de maltractament
3. La presa de la decisió de no declarar
4. Atenció/ajuda rebuda

Una vegada arribats a aquest punt, es tractava de fer la selecció d’una *segona mostra* a la que poder administrar el model d’entrevista semi-estructurada creat. El primer aspecte objecte de discussió i posterior acord del grup, va ser el nombre de dones que havien de formar part d’aquesta segona mostra. Vam decidir que, donades les característiques i requisits del tipus de metodologia emprat, novament una mostra de 5 dones, de 5 relats més, ens resultarien suficients per investigar els nostres objectius. La distribució geogràfica aquesta vegada va ser la següent:

Figura 2

Al mateix temps, per cada subjecte de la mostra es va omplir una **fitxa de dades demogràfiques** (annex 3). Si bé la informació que s’hi va reflectir no era gaire rellevant

en aquell moment i per la metodologia emprada, sí que vam considerar que era interessant recollir-la, especialment pel que feia a aquelles dades que tenien a veure amb el nombre de denúncies posades, la iniciativa a l'hora de denunciar i el nombre de denúncies retirades. Un altre dels aspectes que hem volgut introduir, tot i que, com la fitxa de dades demogràfiques, no ens aporta gaire informació en aquest estadi de la nostra investigació, és l'administració de l'**inventari d'estils de personalitat de Theododore Millon (MIPS)**.

Hem introduït aquests dos elements metodològics per tal d'ajustar-nos a criteris de triangulació metodològica que posteriorment abordarem.

El procés de categorització

L'anàlisi de dades qualitatives es caracteritza per basar-se en procediments d'aquest tipus. La forma més representativa i habitual de reducció de dades qualitatives és la categorització. Atès que la investigació qualitativa es mou amb un volum de dades molt significatiu, es fa necessari aquest procediment per facilitar-ne l'anàlisi i poder donar resposta als objectius, que moltes vegades són canviants a mesura que es va obtenint la informació.

La categorització, és a dir, el procés d'establiment de les categories, facilita la classificació de les dades registrades i, en conseqüència, facilita una important simplificació. La categorització consisteix en la segmentació en elements singulars, o unitats, que resultin rellevants i significatives des del punt de vista del nostre interès investigador.

Les categories són les classificacions més bàsiques de conceptualització, i es refereixen a classes d'objectes dels quals es pot dir alguna cosa específicament (**Carlos Thiebaut**. *Conceptos fundamentales de la filosofía*. Alianza Editorial: Madrid, 1998). En la metodologia qualitativa, les dades observades i recollides han de ser traduïdes en categories amb la finalitat de poder establir comparacions i possibles relacions, de manera que ens permeti organitzar conceptualment les dades i presentar la informació. Les categories poden constituir-se utilitzant una paraula d'una idea que sigui semblant amb altres idees, o donant-li nom a partir d'un criteri unificador, amb vista a aconseguir que al final del procés totes les idees estiguin incloses en alguna de les categories. Les categories han de respectar sempre la informació obtinguda, i quan en una mateixa categoria s'hi han inclòs moltes idees, es pot utilitzar la subcategoria per facilitar l'anàlisi posterior.

Una vegada realitzades les cinc entrevistes sobre la base de l'estructura establerta al model estandarditzat d'entrevista semiestructurada, les quals vam enregistrar amb el consentiment informat de la persona entrevistada, en vàrem fer la transcripció literal. La tècnica emprada per treballar tots els elements extrets de les entrevistes efectuades es basa en el **procés de categorització de les verbalitzacions de les dones** abans descrit. El procés de categorització suposa un exercici d'extracció i concreció de les diferents manifestacions efectuades per la dona, sota una categoria que aglutini el

significat de la manifestació per a cada un dels investigadors.

Per exemple, a propòsit de la verbalització efectuada pel **subjecte 1**: “Sempre que em pegava, després tornava per demanar-me perdó”, els diferents investigadors van establir les categories següents:

Investigador 1: **Cicle de la violència**

Investigador 2: **Fase de lluna de mel**

Investigador 3: **Presència de violència física**

Investigador 4: **Habitualitat en el maltractament físic**

Per tant, de cada manifestació significativa efectuada per la dona, en va resultar un mínim de quatre possibles categories. Aquesta metodologia de treball ha generat del total de entrevistes efectuades un total de 6 categories entre els diferents investigadors.

Triangulació i anàlisi categorial: establiment de relacions

Tal com esmentàvem anteriorment, els mètodes d'investigació qualitius disposen de les seves pròpies eines per garantir la validesa dels seus resultats i per protegir-se de les tendències d'un sol investigador. Resulta necessari, en qualsevol investigació, establir mesures per tal d'assegurar criteris com la validesa interna, la validesa externa i l'aplicabilitat. Respecte a la problemàtica de l'avaluació del grau en què són vàlids els resultats dins del context de la qualitat metodològica de l'estudi (validesa interna), la triangulació es configura com l'element que garanteix la fortalesa i qualitat dels resultats obtinguts. La triangulació és una eina enriquidora que li confereix a un estudi més rigor, profunditat, complexitat i que permet donar graus variables de consistència a les troballes, al temps que, i en última instància, permet augmentar la comprensió del fenomen.

Però, què és la triangulació?

El terme *triangulació*, en geometria, és l'ús de la trigonometria de triangles per determinar posicions de punts, mesures de distàncies o àrees de figures. En geodèsia, s'utilitza per determinar els punts singulars d'un territori, mitjançant el càlcul exacte dels vèrtexs geodèsics, amb sistemes de triangles molt grans anomenats xarxes de triangulació. També s'utilitza en topografia per mesurar distàncies horitzontals durant l'elaboració de mapes de terrenys, on, en conèixer un punt de referència a l'espai, aquest només localitza la persona en un lloc de la línia en direcció a aquest punt, mentre que en utilitzar un altre punt de referència i col·locar-se en un tercer punt (triangulació), es pot tenir una orientació pel que fa als altres dos punts i la seva localització en la intersecció.

En la metodologia qualitativa, la triangulació es refereix a l'ús de diversos mètodes de fonts de dades, de teories o d'investigadors en l'estudi d'un fenomen i ens ofereix la

possibilitat de visualitzar el problema objecte d'estudi des de diferents angles (independentment del tipus de triangulació), de manera que augmenta la seva validesa i la consistència dels resultats obtinguts.

La triangulació també és un procediment que disminueix la informació redundant durant la recollida de dades i que esclareix significats i verifica la repetició d'una observació. D'aquesta manera, la triangulació no només serveix per validar la informació, sinó que s'utilitza per ampliar i aprofundir la seva comprensió.

Prenent com a punt de partida **Norman Denzin**, professor de comunicacions al College of Communications i investigador de la Universitat d'Illinois, i la seva conceptualització de quatre tipus de triangulació: metodològica, de dades, d'investigadors i de teories, a continuació es presenten i detallen els diferents tipus de triangulació emprats a la nostra investigació.

1. Triangulació metodològica

Consisteix a utilitzar diferents mètodes per analitzar un mateix fenomen a través de diversos apropaments. Generalment s'utilitzen diferents tècniques qualitatives, però també se'n poden utilitzar algunes de tipus quantitatiu. La combinació de mètodes quantitatius i qualitatius ofereix una visió dels diferents aspectes de la totalitat del fenomen. En el nostre cas, aquest és el tipus de triangulació menys rellevant que hem previst, tot i que hem utilitzat diferents mètodes amb la finalitat de verificar dades. D'aquesta manera hem emprat l'entrevista semiestructurada com a mètode eminentment de naturalesa qualitativa, hem revisat dades demogràfiques i de l'històric de denúncies posades per la dona (nombre de denúncies, iniciativa a l'hora de denunciar i nombre de denúncies retirades) i, a més, hem administrat proves psicològiques (mètode eminentment quantitatiu). Tots aquests mètodes ens han ajudat a visualitzar d'una manera més àmplia el fenomen objecte d'estudi.

2. Triangulació d'investigadors

En la triangulació d'investigadors, l'observació i l'anàlisi del fenomen és dut a terme per diferents subjectes. Per donar més força a les troballes solen utilitzar-se persones provinents de diferents disciplines. Així, en el nostre estudi hem comptat amb l'observació i l'exercici d'anàlisi de professionals de diferents àmbits de la intervenció amb víctimes de violència de gènere: jurídic, psicològic, del treball social i de l'educació social.

3. Triangulació de teories

En aquest tipus de triangulació, que està lligada indissolublement a la triangulació d'investigadors, s'estableixen diferents punts de vista teòrics per observar el fenomen, amb la finalitat d'entendre com les diferents disciplines o ciències socials afecten les troballes i interpretacions d'un mateix grup de dades. Les diferents perspectives s'utilitzen per analitzar la mateixa informació i, per tant, és possible confrontar-les, analitzar-les i interpretar-les des del bagatge teòric i professional de cada investigador. En la nostra investigació, aquest element adquireix sentit des del primer moment, donades les

característiques i procedències dels diferents membres del grup: jutges, fiscals, advocats (món judicial), per una banda, i psicòlegs, treballadors i educadors socials (món assistencial), per una altra.

4. Triangulació de dades

Aquesta triangulació consisteix en la verificació i comparació de la informació obtinguda amb els diferents subjectes que formen la mostra mitjançant l'observació i interpretació feta pels diferents investigadors. Aquest tipus de triangulació contribueix a obtenir un balanç en la informació, necessari per poder aconseguir una perspectiva representativa de l'objecte d'estudi. En aquest sentit, al nostre estudi, cada investigador ha categoritzat cadascuna de les verbalitzacions significatives de les dones entrevistades, i posteriorment, la verificació i comprovació de la informació observada entre tots els investigadors ha permès extreure la definició d'una sola categoria. Tornant a l'exemple anterior, el procediment de triangulació de dades ha estat el següent:

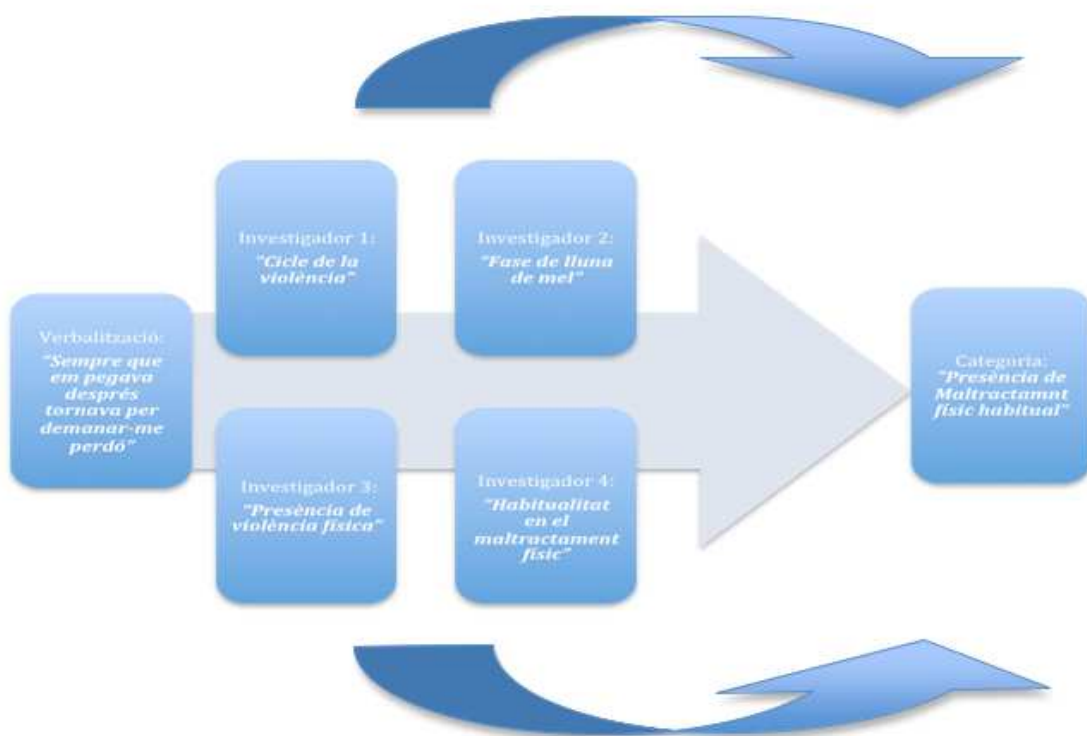

Figura 3

Aquest tipus de triangulació ens ha permès aïllar un total de **331 categories** entre totes les entrevistes realitzades, que finalment s'han reduït a sis grans categories, dividides en 22 subcategories i 29 subcategories més de segon nivell (**annex 4**).

A l'**annex 5** es recull una anàlisi gràfica de diferents distribucions de les categories, tant en relació amb les àrees d'exploració que conformen l'instrument emprat per a la realització de les entrevistes, com en relació amb les províncies on es van realitzar.

Una vegada concretades les categories definitives, les seves respectives subcategories i les subcategories de segon nivell, el següent pas consistia a analitzar, entre tots els investigadors, les possibles relacions existents entre totes elles. A continuació es presenten els resultats obtinguts d'aquesta anàlisi.

4. Resultats i conclusions

4.1. Categorització

A continuació es presenta una taula resum amb totes les categories establertes (taula 2). A l'**annex 6** es recullen les definicions completes de les diferents categories i subcategories, així com els diferents exemples extrets de les manifestacions efectuades per les diferents dones entrevistades.

Definició de categories

Categoria

Definició

1. Antecedents familiars personals

1.1. Tipologia familiar

Aquesta categoria fa referència a factors com el nombre de germans, separacions, composició familiar, quantitat de membres, relació entre els membres del grup familiar d'origen, etc.

1.2. Origen cultural

En aquesta categoria es consideren factors com el grup social de pertinença, el tipus de cultura, el país d'origen, etc.

1.3. Antecedents jurídics

Aquesta categoria fa referència a l'existència d'altres procediments judicials que la persona té o ha tingut prèviament al procediment que és objecte d'estudi.

1.4. Addiccions família d'origen

Aquesta categoria es relaciona amb el consum de drogues per part d'algun membre de la família d'origen.

2. Autopercepció de la infància i joventut

2.1. Relacions amb els membres de la família directa, distribució de rols en la família i models educatius

En aquesta categoria es consideren aspectes com el tipus de relació entre els membres de la família actual i el paper de cada membre en les responsabilitats familiars, així com les diferents formes d'educar de cada membre de la parella en relació amb els seus fills.

2.2. Relacions amb els membres de la família extensa

Com es relacionen els dos membres de la parella amb els seus familiars, propers en línia familiar.

- 2.3. Dificultats socials, afectives i econòmiques** Problemes de la unitat familiar en l'àmbit de les relacions amb les persones, en les relacions afectives a la família i l'entorn i en el terreny econòmic.
- 2.4. Valoració de la història personal** Aquesta categoria es relaciona amb la valoració que fa la dona de la història de la seva vida (autoimatges).

3. Història de les relacions de parella anteriors

- 3.1. Relacions anteriors** Parelles anteriors amb qui hagi tingut una relació afectiva encara que no hagi estat de convivència.
- 3.2. Presència de fills de relacions anteriors** Fills que qualsevol dels dos membres de la parella ha tingut de relacions anteriors a la que motiva l'estudi.
- 3.3 Presència de maltractament en anteriors relacions** Maltractament patit i relatat en relacions afectives anteriors a la que motiva l'estudi.

4. Característiques de l'home

Seguint la mateixa línia per definir les categories i subcategories, hem detectat determinats trets distintius i significatius, amb la major objectivitat possible i tenint en compte que la informació ha estat extreta de l'entrevista feta a la dona.

S'ha observat en les entrevistes que aquestes característiques, en ocasions, són utilitzades per les dones per minimitzar i/o justificar determinats actes violents de les seves parelles, tal com veurem tot seguit en cadascuna de les subcategories i els seus exemples.

- 4.1. Disfuncions en l'home** S'entenen aquestes disfuncions com les alteracions de les funcions orgàniques per l'existència evident d'un diagnòstic psicològic o seguiment d'algun tipus de tractament, addiccions i/o incapacitacions de l'home.
- 4.2. Ambient familiar d'origen disfuncional** Fa referència fonamentalment a la família d'origen de l'home, al tipus de dinàmica i l'entorn d'aquesta.
- 4.3. Antecedents judicials i/o policials o altres contactes amb la justícia** Homes que han tingut contacte amb la justícia o les forces de seguretat ja sigui de forma directa o indirecta.

5. Evolució i percepció de la relació entre l'home i la dona

- 5.1. Percepció de la relació inicial** Dins aquesta categoria i les seves corresponents subcategories es fa referència a tota la informació extreta de la pròpia interpretació i des del punt més subjectiu de les dones entrevistades.
- 5.1.1. Inici de la relació** Moment, data en què comença el *festeig* de la parella.
- 5.1.2. Temps de relació** Es comptabilitza des del seu inici fins a la data actual.
- 5.1.3. Valoració que en fa** Percepció que té la dona de la seva relació fent-hi una mirada des de l'inici fins a l'actualitat. Valoració de la trajectòria de la relació de parella.
- 5.1.4. Primeres impressions produïdes per l'home** Percepció que va tenir la dona en el moment en què va conèixer la seva parella i primers anys de relació.
- 5.2. Característiques del maltractament** Aquesta subcategoria es divideix, al seu torn, en:

5.2.1. Estratègies d'afrontament de la dona

Evolució/aprenentatge que experimenta la dona envers l'home i dins la relació de maltractament. En un primer moment parlariem d'il·lusió de canvi, amb la creença per part de la dona de poder canviar o modificar la situació; però davant la indefensió, la dona aprèn a preveure episodis violents i adopta una actitud adaptativa i/o estratègies, ja sigui "en l'esfera cognitiva, emocional i/o de conducta, que intenten assegurar la seva supervivència" 1 ("Revisió de la guia d'avaluació de testimoni en violència de gènere", pàgina 64).

5.2.2. Resistència a sortir de la relació

Al llarg de les entrevistes hem detectat certes pors, certs temors que fan que la dona mostri resistència a sortir de la situació de maltractament, les causes més destacades dels quals són els fills en comú, la imatge social i la dependència econòmica. L'existència de fills comuns fa que la dona cregui que els fills es queden sense pare o que aquest pot responsabilitzar-la a ella del trencament de la relació. La imatge social també genera resistència en les dones: són les pors, temors i vergonyes respecte del *què diran*. I per últim la dependència econòmica, ja que, actualment, en la nostra societat existeixen rols familiars tradicionals, i la separació suscita pors a causa de les dificultats econòmiques que pot comportar i de les dificultats per entrar en el món laboral (sobretot en el cas de dones d'una determinada edat).

5.2.3. Estratègies de control per part de l'home

Són els actes i actituds que adopta l'home dins la relació de maltractament. Es pot tractar de mitjans físics, mitjans psicològics i mitjans materials, tenint en compte, però, que en qualsevol acte físic o material sempre apareix el psicològic i que els mitjans psicològics, en canvi, poden anar sols. Entendriem com a mitjans físics tots els actes on l'home exerceix violència física, ja sigui amb instruments o sense; per mitjans materials, els actes que exerceix envers objectes, mobles, etc., i per psicològics, el control que exerceix l'home envers la dona.

5.2.4. Violència indirecta envers familiars i/o amics

Aquella violència que exerceix l'home per tal d'aïllar la dona de qualsevol entorn, o com a acte intimidatori; per exemple, amenaçar de fer mal a la seva família.

6. Decisió de no declarar

6.1. Preservar l'entorn

Aquesta categoria fa referència a qualsevol conducta, cognició, sentiment o emoció que manifesti la dona i que tingui a veure amb l'intent de no alterar i/o modificar el seu entorn actual, a través de diferents mecanismes que, al seu torn, es constitueixen en les subcategories següents:

6.1.1. Evitar perjudicar l'home

En aquesta subcategoria s'inclouen les manifestacions de la dona relatives a evitar un dany o perjudici a l'home en qualsevol àmbit: personal, familiar, social o judicial.

6.1.2. Preservar els fills

Aquesta subcategoria fa referència a les manifestacions efectuades per la dona en relació amb el no-trencament dels vincles paternofilial i filioparental. També inclou la intenció protegir els fills de les conseqüències del procediment, una de les quals podria ser la victimització secundària.

6.1.3. Preservar la imatge social de la família

Aquesta subcategoria es relaciona amb la idealització per part de la dona de l'estructura familiar i de la seva decisió de no declarar per tal de conservar i projectar aquest ideal a escala social.

6.1.4 Por al canvi

Aquesta última subcategoria fa referència a la inseguretat de la dona per afrontar un projecte de vida individual. Fa referència a la **creença** o incapacitat de la dona per imaginar-se liderant el seu propi projecte vital. Por a la maternitat en solitari, al sentiment de solitud per no tenir parella, a les dificultats a l'hora d'afrontar qualsevol entrebanc o decisió important, a la pèrdua de la xarxa social adquirida durant la relació, a fer front a les despeses.

6.2. Relació que estableix amb la institució judicial

6.2.1 Compliment d'expectatives

Aquesta categoria recull les manifestacions de la dona referents a l'efecte que ha tingut sobre la seva decisió de no declarar el contacte establert amb els diferents operadors judicials, com ara els funcionaris de l'oficina judicial, els jutges, els fiscals, els advocats, els metges forenses, els cossos de seguretat i els professionals de les oficines d'atenció a la víctima del delictes. Per altra banda, aquesta categoria també inclou la possibilitat que la seva decisió hagi estat motivada per un desajust entre les seves expectatives inicials i els resultats obtinguts.

6.2.2 Relació amb els operadors judicials

6.3. Conseqüències del control que exerceix l'home sobre la dona

Considerada una de les més complexes per la relació que guarda amb la decisió de no declarar. Aquesta categoria considera les conseqüències que deriven tant de l'amenaça directa de l'home com de la situació emocional a què arriba la dona després de la relació de maltractament, i que instaura les premisses o creences cognitives que motiven la decisió de no declarar. Tenim en compte, per tant, a partir de l'anàlisi de les entrevistes realitzades, els efectes o conseqüències sobre la dona que es consignen a continuació.

6.3.1. Conseqüències derivades de les amenaces directes

Són les que tenen relació amb sentiments de por expressats per la dona i que guarden relació amb la seva decisió de no declarar. Aquesta por pot estar vinculada amb amenaces en relació amb la seva integritat física o amb altres qüestions com la pèrdua dels fills, la pèrdua de l'estatus econòmic, etc.

6.3.2. Indefensió

La indefensió pot ser una altra conseqüència que pateix la dona que ha estat sotmesa a una situació de control per part de la seva parella. Es produeix quan la víctima transmet la seva percepció que, sigui quina sigui la seva actitud, és incapaç de manejar o resoldre la situació en la qual es troba i que qualsevol acte que faci és inútil. La denúncia interposada i el fet de tirar-la endavant suposa, per definició, una actitud activa per a la qual moltes vegades la dona no està preparada.

6.3.3. Aïllament

El control de l'home sobre la dona en les relacions marcades per la violència té com a conseqüència, en una gran majoria de casos, l'aïllament de la dona respecte al seu entorn familiar i social. Aquesta sensació de soledat és present, en moltes ocasions, en el moment d'iniciar un procediment judicial, i pot influir també en la decisió de no declarar per la manca de suport percebuda.

6.3.4. Necessitat mínima de suport social

Aquest conjunt de mecanismes apareixen també en el discurs de les dones a l'hora de explicar les raons per les quals no han declarat contra la seva parella. Es tracta d'una sèrie de mecanismes de defensa que compartiren

- 6.3.5. Incapacitat per trencar la relació** En la negativa per declarar, podem trobar la incapacitat per part de la dona de trencar una relació de parella que, tot i ser patològica i molt negativa per a ella, li ha generat forts sentiments de dependència emocional.
- 6.3.6 Vulnerabilitat i debilitat emocional** Aquesta situació posa la dona en un estat en què resulta fàcilment influenciable per part de la família, l'agressor, l'entorn social i alguns professionals amb els quals pren contacte durant el procés judicial. Aquest entorn, en algunes ocasions, condueix l'opinió de la dona a no declarar en contra de la seva parella, bé perquè es justifica la conducta de l'home, bé perquè s'informa la dona de l'absència de proves contundents que donin força al seu testimoni, etc.
- 6.3.7. Sensació d'incomprensió** Aquesta conseqüència, molt lligada a l'anterior i a l'aïllament, fa referència a les verbalitzacions que la dona fa en relació amb la distància que sent entre el que ella experimenta i el que els altres entenen, interpreten, diuen, aconsellen, etc. Pot tenir relació amb la família més propera o fins i tot amb professionals vinculats a la institució judicial que mostren dificultats per entendre la complexitat d'una relació de parella en què la violència ha estat present.
- 6.3.8. Distorsió en la percepció del risc** Una conseqüència fonamental de la decisió de no declarar seria la desactivació de tots aquells mecanismes que la justícia posa en marxa per tal de protegir la dona. Aquest fet en si mateix suposa una potencial situació de risc per a la dona, que ella moltes vegades no es capaç de percebre. Per altra banda, no es pot obviar el fet que la denúncia i la posterior decisió de no declarar tenen un efecte també sobre el mateix agressor i la seva sensació que el seu control sobre la parella continua més vigent que mai. En algunes d'aquestes situacions la dona pot reprendre fins i tot la convivència amb el seu agressor, fet que sens dubte comporta un risc que ella té dificultats per detectar. Seria, per tant, una habituació a la relació de parella que no deixa calibrar de manera correcta les seves accions amb les potencials situacions de risc.
- 6.3.9. Repressió** La repressió és un mecanisme psicològic pel qual la dona pot arribar a *oblidar* algunes de les situacions violentes viscudes amb la seva parella. Aquest mecanisme pot funcionar de manera adaptativa per tal d'alleugerir el patiment emocional, però a la vegada pot suposar una distorsió de la realitat per la qual la dona no és capaç de prendre consciència de la seva situació.
- 6.3.10. Dissociació** Per dissociació s'entén una alteració de les funcions normalment integrades de consciència, memòria, identitat o percepció de l'ambient. És un trastorn o un estat que pot ser sobrevingut o gradual, transitori o crònic (DSM-IV-TR) Es pot caracteritzar per una incapacitat per recordar informació personal important, generalment de naturalesa traumàtica o estressant, que és massa àmplia per ser explicada per un oblit ordinari. Tenint en compte aquesta definició juntament amb altres de les conseqüències abans descrites (negació, repressió, etc.), podem pensar que la dona que pren la decisió de no declarar pot entrar en un estat similar al de la dissociació que marcaria una distància entre la realitat i la seva percepció de la relació de parella.
- 6.3.11. Culpabilització** Els sentiments de culpa, moltes vegades lligats a la justificació de l'agressor.

6.3.12. Sentiments de vergonya	Aquesta emoció, molt lligada també a l'aïllament, pot fer de detonant en algunes ocasions quant a la negativa de declarar. S'ha de tenir en compte que la declaració en relació amb un delictes que s'ha comès en la intimitat del nucli familiar o, més encara, en la intimitat de la relació de parella, suposa un gran esforç per part de la dona a l'hora de fer públic allò que moltes vegades ha mantingut en secret durant anys. Per altra banda, hi exerceixen també una important influència els llocs on es presta declaració, les persones que hi són presents, les seves actituds, etc. No és estrany escoltar una dona que diu: "Parlar de tot allò, allà, amb totes aquelles persones presents..., no és fàcil".
6.3.13. Manteniment del secret	El control que exerceix l'home durant molt de temps sobre la seva parella, està íntimament relacionat amb la necessitat de mantenir en secret tot allò que està succeint en la intimitat. Aquest manteniment del secret pot venir imposat per part de l'home en forma d'imperatiu i/o amenaça o pot ser el resultat d'una autoimposició per part de la mateixa dona, com a estratègia poc adaptativa per no fer públiques les situacions violentes en relació amb la família o el seu entorn social.
6.3.14. Locus de control extern	Tenint en compte que estem parlant d'un control de la dona per part de l'home en els aspectes cognitiu, conductual i emocional, resulta lògic pensar que la dona dipositarà tota la responsabilitat per resoldre la seva situació de parella en l'entorn. El procés de la dona de prendre consciència, de responsabilitzar-se en la recuperació, d'autoprotegir-se, tindrà a veure de vegades amb el contacte que mantingui amb serveis psicosocials especialitzats en violència de gènere.
6.3.15. Pèrdua del valor de la pròpia vida	En la negativa per declarar per part de la dona, hi podem trobar, en alguns casos, un raonament que té a veure amb una simptomatologia depressiva greu, vinculada a la desesperança, la indefensió i la desvalorització de la pròpia vida. Es tracta d'aquell moment en què la dona no té intenció de fer cap tipus d'esforç per resoldre la seva situació, encara que això pugui posar en perill la seva vida.
6.4. Atenció/ajuda dels familiars directes	En aquesta categoria s'inclou la percepció que té la dona de la presència o absència d'ajuda per part de familiars directes en qualsevol moment del seu procés de victimització.
6.5. Atenció/ajuda de la xarxa social	En aquesta categoria s'inclou la percepció que té la dona de la presència o absència d'ajuda per part de la seva xarxa social (amistats, veïns, companys de feina) en qualsevol moment del seu procés de victimització.
6.6. Atenció/ajuda psicosocial especialitzada	En aquesta categoria s'inclou la percepció que té la dona de la presència o absència d'ajuda per part de recursos especialitzats en atenció psicològica, social o sanitària en qualsevol moment del seu procés de victimització.

Taula 2

4.2. Anàlisi i interpretació dels resultats

Abans d'entrar en l'anàlisi dels resultats, convé situar i recordar adequadament determinades qüestions prèvies:

En primer lloc, la població a què fa referència el present estudi són dones que, per iniciativa pròpia o aliena (denúncia de veïns, informe mèdic de lesions cursat al jutjat o diligències policials) es veuen immerses, en qualitat de denunciants o perjudicades, en un procediment judicial per qualsevol infracció penal tipificada al Codi penal dins de l'àmplia gamma d'infraccions que es relacionen amb la violència de gènere (article 175), i que, en un moment o altre del procediment, han decidit abstenir-se de declarar contra la persona denunciada i/o imputada acollint-se a la dispensa prevista a l'article 416 de la Llei d'enjudiciament criminal.

En segon lloc, i com ja hem exposat àmpliament als aspectes metodològics del present estudi, els resultats que es presenten són un producte derivat, d'una banda, de les observacions realitzades sobre la mostra objecte d'estudi, i d'una altra, del coneixement i l'experiència professional dels diferents membres que formem el grup d'investigació, tots vinculats a l'assistència i tractament de víctimes de violència de gènere des de diferents disciplines professionals.

Finalment, cal aclarir que el diagrama que presentem a continuació a manera de resultats, no només és la representació gràfica d'un conjunt de variables (categories) i d'una sèrie de tipologies producte de la combinatòria d'aquestes variables, sinó que també pretén representar un sistema de relacions que es troba a la base del món representacional de la dona en el moment en què ha de prendre la decisió de declarar o no declarar contra la persona denunciada i/o imputada. D'aquesta manera, entenem que es tracta d'un sistema que pot esdevenir cíclic i activar-se o desactivar-se en funció de l'acció d'uns catalitzadors determinats (entorn judicial, suport de la xarxa social, de la família i de serveis d'intervenció especialitzats), i que pot tenir la inèrcia suficient per reiniciar-se en funció de la combinació de les diferents variables descrites. No hem de perdre de vista que el procés humà de presa de decisions, tal com es reflecteix a la literatura científica especialitzada, és un procés dinàmic, per tal com decidim en funció d'una sèrie d'elements interns i externs al subjecte i que tenen capacitat de modificar-se. En aquest sentit, podem dir que el sistema representacional descrit a continuació és un sistema dinàmic, ja que la dona pot ubicar-se en un tipus o altre de tipologia en funció de l'acció de les variacions que puguin experimentar els elements descrits. Per tant, les tipologies no són compartiments estancs, és a dir que les dones no sempre estaran ubicades en una mateixa tipologia, sinó que, en funció d'aquest dinamisme, podran variar la seva ubicació.

Representació gràfica categorial

Sistema d'interaccions

Introduïts aquests aspectes, i tal com es reflecteix al diagrama anterior, els resultats obtinguts giren entorn de dos conceptes fonamentals, que es relacionen entre ells de manera bidireccional i que constitueixen l'eix central de les nostres interpretacions. Són el **control exercit per l'home** i la **preservació de l'entorn de la dona**.

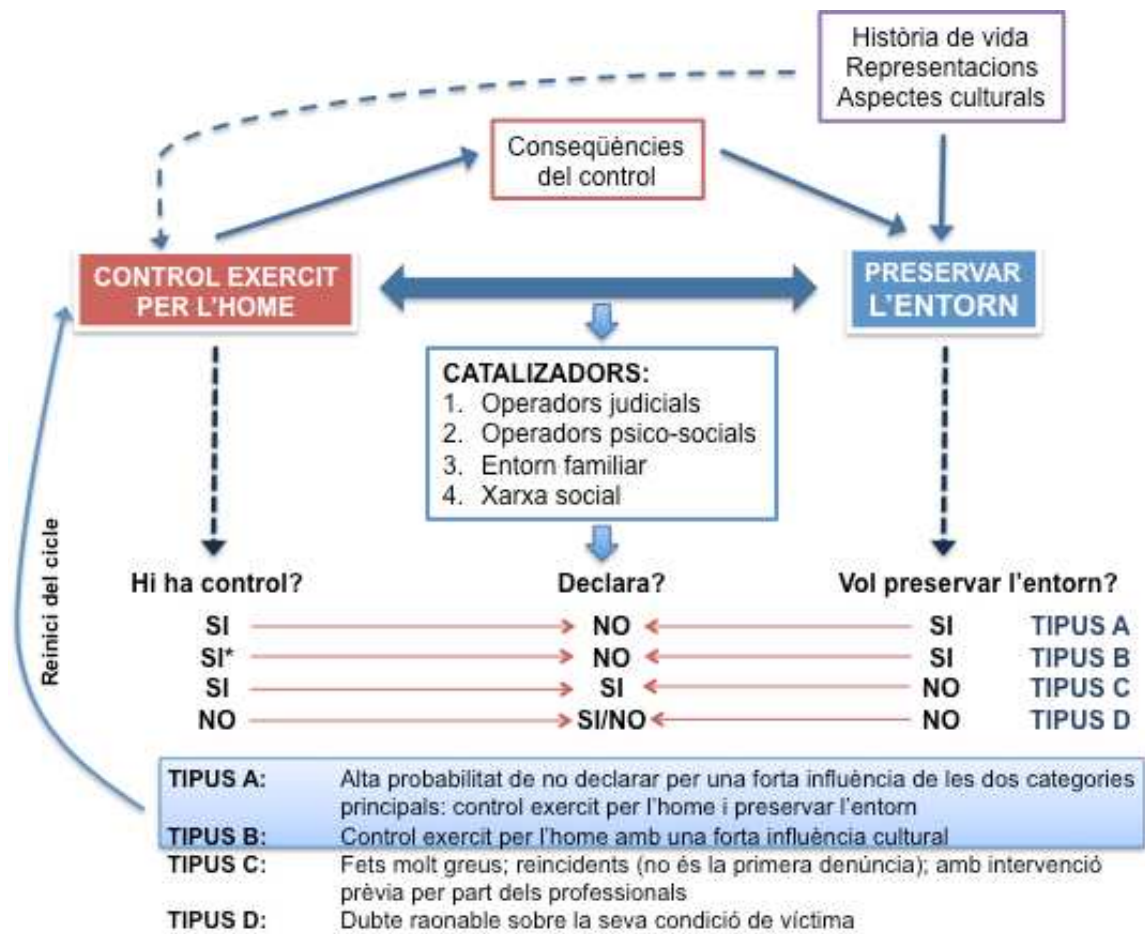
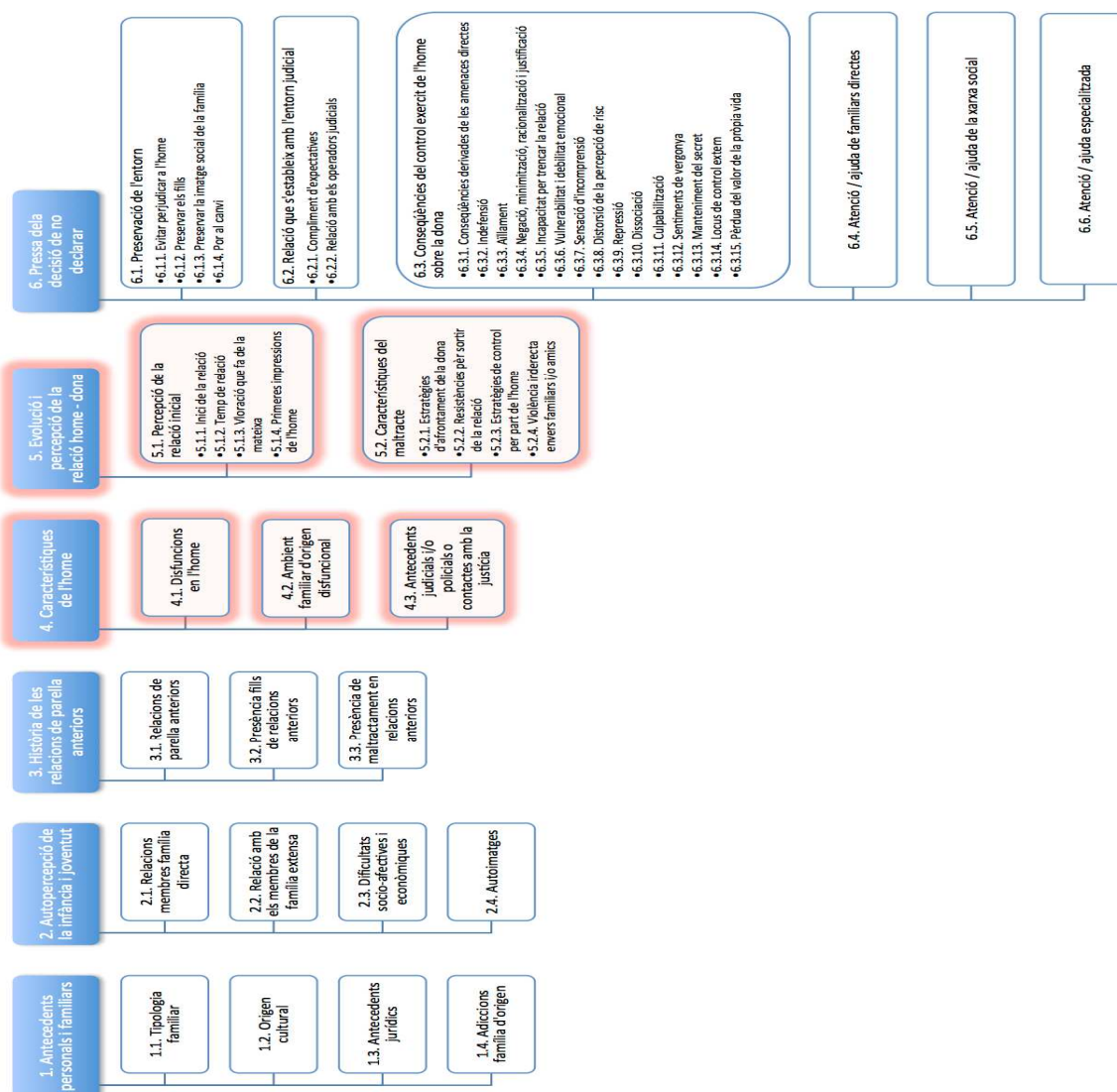

Figura 3

* Més control contextual o cultural

Control exercit

Aquesta variable és el resultat de la presència de les següents categories i subcategories:

La variable **control exercit** es defineix a partir d'aspectes que tenen a veure fonamentalment amb l'home i amb el tipus de vinculació que estableix amb la dona. Considerem la seva existència quan es detecten manifestacions en la dona que denoten que ha estat violentada físicament i/o psicològicament per l'home.

Aquesta categoria s'inspira en l'extensa literatura científica sobre les característiques de la violència sobre la dona, i molt especialment en el que els psicòlegs dels equips d'assessorament tècnic penal de Catalunya anomenen **control ampli masculí cognitivoconductual**, per una banda, i **violència indirecta envers familiars i/o amics**, per l'altra, en la seva *Revisió de la Guia d'avaluació del testimoni en violència de gènere (GAT-VIG-R)*.

En primer lloc, considerem les **característiques de l'home**: disfuncions, ambient familiar d'origen disfuncional, antecedents judicials i/o policials o altres contactes amb la justícia. Hem pogut observar que aquestes qüestions, a part de definir el perfil del presumpte

agressor, són utilitzades en nombroses ocasions per la dona a fi de justificar i/o minimitzar determinats actes violents.

Així, quan la dona sap o creu que la seva parella té alguna alteració orgànica, trastorn psicològic, addicció i/o incapacitació, intenta donar alguna explicació a la seva conducta violenta, malgrat que sabem que, tot i que el consum d'una substància pot ser el detonant d'una conducta violenta, no la pot explicar de manera exclusiva. És a dir, que no tots els homes que consumeixen alcohol són violents amb la seva parella, sinó que hi ha d'haver una estructura de personalitat prèvia que seria la que explicaria la violència com a forma de relacionar-se.

També resulta habitual la justificació de la violència al·ludint a la història familiar d'origen de l'home: "Ell ho va passar molt malament amb els seus pares. La seva família l'ha tractat sempre molt malament" o "El seu pare havia fet el mateix amb la seva mare". Bé, podríem estar d'acord que la història de la vida de l'home pot tenir una relació directa amb la seva manera de relacionar-se amb l'entorn, però mai hauria de servir per justificar-la.

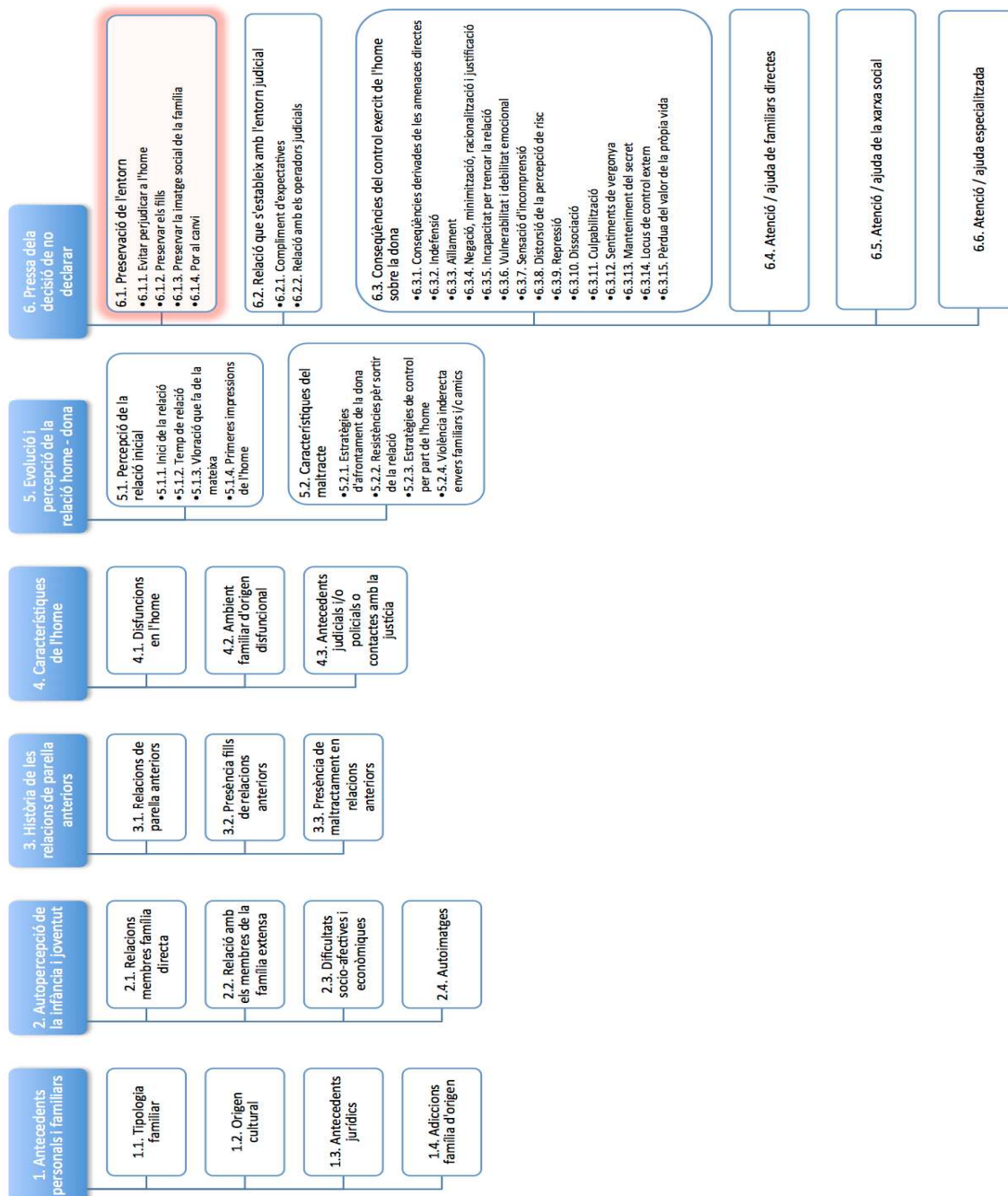
Una altra manera de justificar l'home i, per tant, de seguir estant sotmesa al seu control, estaria relacionada amb els antecedents policials i/o judicials d'aquell o amb altres contactes amb la justícia: "No, él ha sido denunciado ya. El juez le dijo que si volvía por allí, si me volvía a hacer algo, aunque yo no lo denunciara lo metía en la cárcel". En ocasions, quan la dona coneix les conseqüències que pot tenir la seva declaració judicial, decideix no declarar per tal de no perjudicar la seva parella. I és, per tant, habitual que l'home utilitzi aquest mateix argument per seguir amenaçant la seva parella, com a mecanisme de control cognitiu i emocional.

Amb la categoria **evolució i percepció de la relació entre l'home i la dona**, fem referència a les característiques pròpiament dites del tipus de violència i control exercit. Es refereix a la relació de parella des del moment del festeig i les primeres sospites que alguna cosa "no era normal", fins al tipus de maltractament i control exercit sobre la dona i el seu entorn, passant per les estratègies d'afrontament de la dona envers aquesta situació.

Un patró comú de relació de parella seria aquell que comença amb un festeig en què, tot i que la dona ha pogut observar aspectes "estranys" en la seva parella, ell és considerat com algú que l'escolta, que la sap ajudar, que pot cobrir totes les seves necessitats, etc. L'aparició de la violència i la seva evolució *in crescendo* no suposa el trencament de la parella, sinó que pot tornar la relació més dependent. La dona intenta justificar la violència i adopta una actitud adaptativa i/o estratègies cognitives, emocionals i conductuals per tal d'assegurar la seva supervivència, però no amb l'objectiu de trencar la relació. L'efecte del **control masculí** està totalment instaurat, i es pot haver generalitzat, fins i tot, a l'entorn familiar i social de la dona (família i amics).

Preservació de l'entorn

Aquesta variable és el resultat de la presència de la categoria principal de **presa de la decisió de no declarar**, juntament amb diverses subcategories:

En el transcurs del nostre procés de recerca, hem acabat considerant aquesta categoria com a eix central del procés de presa de decisions per part de la dona.

Tot i que pot semblar un contrasentit (i potser moltes persones no estaran d'acord amb el nostre plantejament), hem pogut observar en les diferents entrevistes realitzades i en tota la nostra trajectòria professional dintre dels equips psicosocials als jutjats de diferents territoris de Catalunya, que hi ha alguna cosa en el discurs de la dona, i, per tant, en la

seva història vital, que es resisteix al canvi, encara que la seva situació actual no sigui la més adient per al seu benestar psicològic.

Aquest esforç, més o menys manifest, que pot fer la dona per tal de preservar el seu entorn, té a veure, com podem observar en el quadre anterior, amb una sèrie de categories i subcategories relacionades amb el que podríem dir que esdevé una qüestió d'identitat per algunes dones: tenir cura de l'home, dels fills, de la imatge de la família i, en definitiva, convertir-se en el puntal sobre el qual tot el nucli familiar es construeix.

En nombroses ocasions, la presa de la decisió de no declarar per part de la dona està relacionada amb la necessitat de no perjudicar l'home en diferents camps:

- Personal: "Yo le dije que no quería que le pasara nada; entonces lo que tenía que hacer era no declarar". Amb aquest tipus de verbalitzacions, que molts de nosaltres estem acostumats a escoltar, la dona posa en evidència que sota cap concepte la seva intenció és la de fer mal a la seva parella, tot i que en moltes ocasions això suposa continuar immersa en una situació perjudicial per a ella mateixa.
- familiar: suposa el fet d'entendre que, en el moment en què els aspectes més íntims de la relació es fan públics en un acte judicial, el paper, la imatge de l'home dintre del nucli familiar quedarà qüestionada per sempre.
- social: qüestions relacionades amb l'entorn social i laboral de l'home són argumentades també com a excusa per no declarar: "Es que se podía quedar sin trabajo".

Per altra banda, parlem d'una qüestió fonamental quant a la identitat de gènere atribuïda a la dona habitualment: la cura dels fills. No declarar contra la parella és també, en molts casos, no declarar contra el pare dels propis fills. Suposa protegir els fills de les repercussions judicials i de les possibles reaccions del pare. Suposa també protegir, garantir i preservar el vincle entre pare i fills de manera bidireccional; allò que podríem dir no deixar els fills sense pare ni deixar el pare sense fills: "Tengo la sensación de que si **continúo** con la denuncia dejará de ser el padre de mis hijos". "Mis hijos no se merecen ahora que **yo** les deje sin su padre."

Aquestes frases no deixen indiferent ningú que les escolti i estan carregades d'una autoresponsabilització per part de la dona que la pot deixar indefensa davant la necessitat de sortir d'una relació violenta.

Preservar l'home, els fills, la relació pare-fills i, també, preservar la imatge social de la família. Aquesta subcategoria, en estreta relació amb la història personal i familiar de la dona i de la seva representació idealitzada del que significa la família, la pot obligar a fer esforços per garantir que allò que ha construït durant molt de temps no s'ha de trencar. Frases com ara "Què pensaran els meus pares, germans... si em separo" o bé "Què faré sense família", donen compte de la sensació de fracàs en el seu projecte familiar i personal.

I per últim, aquesta gran categoria està relacionada amb la **por al canvi**, basada en la inseguretats per part de la dona per afrontar un projecte de vida individual. Es posa en joc la creença que la dona és incapaç d'imaginar-se liderant el seu propi projecte vital. Expressa la seva por a la maternitat en solitari, al sentiment de soledat per no tenir parella, a les dificultats a l'hora d'afrontar qualsevol entrebanc o decisions importants, a perdre la xarxa social adquirida durant la relació i al canvi en la situació econòmica i la dificultat per trobar feina i fer front a les despeses.

Però no ens podem quedar només amb aquesta lectura en relació amb la preservació de l'entorn, la cura de la família o la por al canvi. Perquè, en definitiva, no estem parlant de de la pròpia **identitat** de la dona? Reprenguem, doncs, una reflexió que hem fet quan plantejàvem el problema a abordar en el nostre projecte: "Podríem dir que la dona, en realitat, contra qui ha de declarar és contra una part d'ella mateixa".

Parlem-ne, de què entenem com a identitat. L'aparició d'aquest concepte en les ciències socials s'ha de situar al final dels anys 60 del segle XX, amb *Els grups ètnics i les seves fronteres* (Barth, F., 1969). Més tard, al 1977, Lévi-Strauss contribuirà que esdevingui un dels conceptes estel·lars de la reflexió antropològica i, en general, d'altres ciències que estudien l'ésser humà. Identitat pot ser aquell principi, categoria, atribut o mecanisme de classificació social que determina el lloc que ocupen els individus i els grups en el seu univers global. D'aquesta forma, gràcies a les marques d'identitat i a l'aplicació de sistemes d'afiliació o exclusió, podem definir i situar el jo i el tu, el nosaltres i el vosaltres (o ells) en el complex món d'interaccions biològiques, socials, culturals o simbòliques en què estem implicats. O, dit d'una manera semblant, mitjançant la identitat, entesa sempre com a mecanisme o procés classificatori (o autot classificatori) definim el qui es qui, individual i col·lectiu, a partir d'imatges culturals ja existents i de models referencials previs (J. Prat).

Podem parlar d'identitat des de vessants diferents: identitat familiar, local, nacional, ètnica, de gènere, generacional, de classe, professional i religiosa (potser n'hi ha d'altres). Però apropem la nostra lupa als processos d'identitat que ens interessin.

La família, com a mínim en les societats occidentals, esdevé un lloc fonamental on es construeix el subjecte en un primer estadi de la seva vida (parlem, doncs, també de la categoria que hem plantejat com a **història de vida i representacions**, que podem observar en el diagrama de resultats). Podem entendre la família com aquella institució que acull, protegeix i permet sobreviure el nen des del seu naixement, li concedeix un nom propi i el situa en una xarxa de relacions de parentesc, alhora que li dóna visibilitat social. En aquest entorn té lloc la primera socialització, aprenem a parlar, a comportar-nos en la vida quotidiana i, en definitiva, a llegir la realitat i el món que ens envolta. La socialització consisteix en l'aprenentatge i posterior interiorització del caràcter, el to i la qualitat de vida i dels aspectes morals i estètics d'una determinada cultura. S'interioritzen també aspectes cognitius i existencials, és a dir, la concepció que sobre la naturalesa, la persona i la societat sustenta la mateixa cultura de referència. La família atorga al nen *un lloc al món* i, tal com afirmen Berger i Luckmann (1986), el nen no interioritza el món com

un dels possibles, sinó com l'únic món que existeix. I això és així gràcies a la gran càrrega emocional que acompanya el procés de socialització.

Potser no és necessari aprofundir més enllà en la qüestió de la identitat des de la institució familiar per adonar-se que, en funció d'allò que s'ha transmès a la dona des de la seva família d'origen, s'enfrontarà en el futur d'una manera o d'una altra a les dificultats que se li vagin presentant en el llarg camí de la vida, les relacions de parella i la maternitat. Si entenem l'acte de declarar com un acte que ha de suposar un canvi profund en l'estructura familiar, podrem entendre la lluita interna que es pot produir en la dona quan ha d'escollir entre el que per a ella suposa la representació de la família i el lloc que ella mateixa hi ocupa, la seva identitat, i la necessitat de sortir-se'n i construir un nou projecte vital.

Això ens porta a pensar, indefectiblement, en un altre tipus d'identitat que s'està posant en joc: **la identitat de gènere**. Tots els éssers humans naixem amb una marca biològica ben definida: mascle o femella, nen o nena, home o dona. S'ha de distingir el sexe del gènere, ja que mentre que el segon es biològic, anatòmic, el primer és cultural, social:

“El gènere (...) no l'heretem, sinó que l'aprenem, perquè tota societat ha estipulat uns papers determinats per als homes i les dones i uns mecanismes concrets per ensenyar-los” (Roca, J. , 2000).

D'acord amb això, cadascú haurà d'aprendre a ser un nen o una nena en funció dels contextos específics en què li ha tocat néixer i viure. I així podríem dedicar pàgines i pàgines a parlar sobre el que en la nostra societat s'espera d'un nen i una nena des del moment del naixement. Leonor Cantera, en la seva tesi doctoral “Més enllà del gènere” (Barcelona, 2004), ens ofereix una interessantíssima visió sobre el gènere i el seu recorregut fins als nostres dies, i la seva influència sobre les conductes en general i sobre la conducta violenta en particular.

Però, en definitiva, parlem gairebé sempre d'una concepció de gènere masculista, encara molt arrelada en les nostres societats, que pressuposa que la dona, tot i que actualment treballi fora de casa, és la responsable *natural* de la cura de la família, la bondat, l'afecte, i que viu per als seus fills i per a la família:

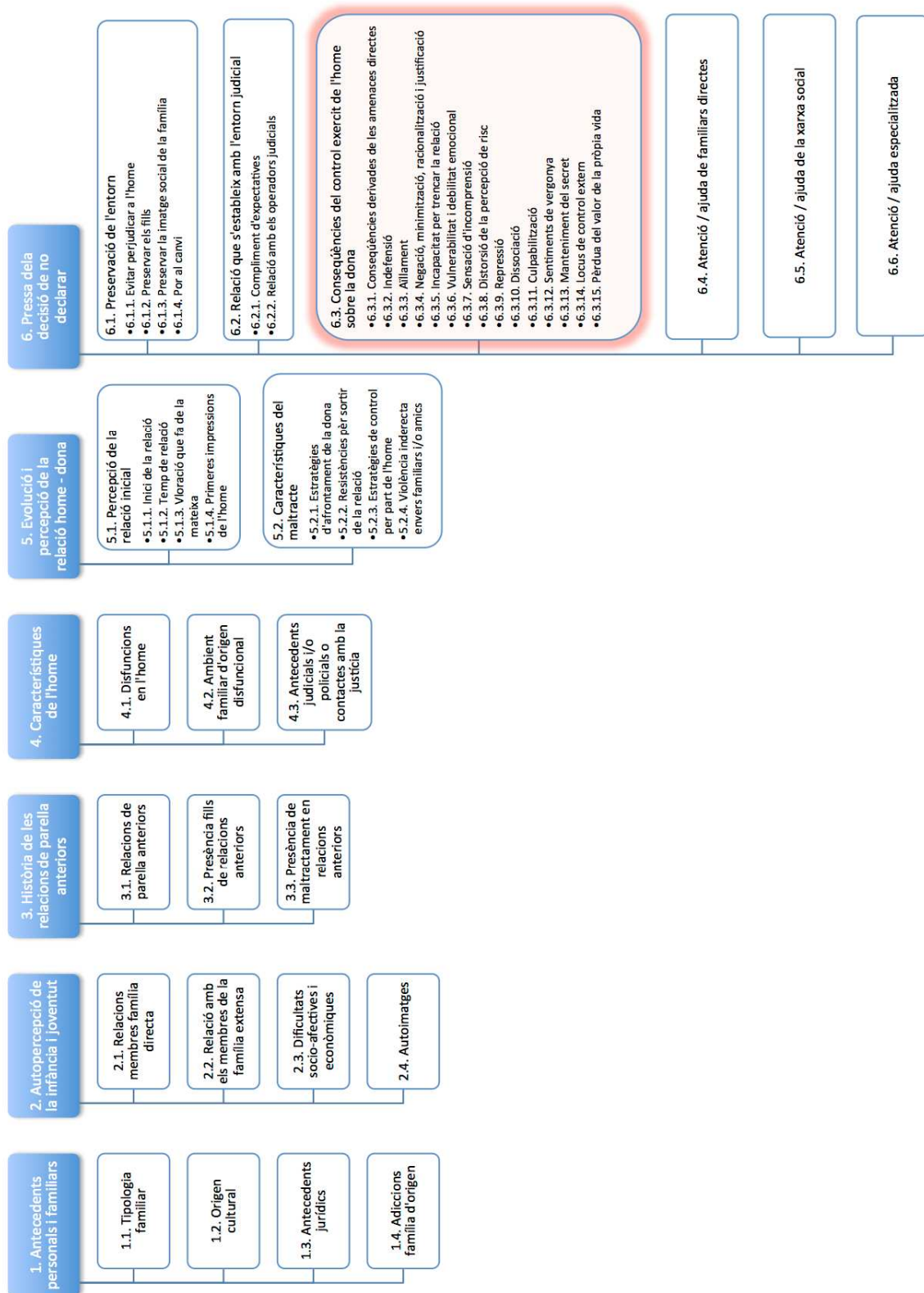
“És possible que la dona d'avui (...) sigui un creuament de tradició i modernitat. És a dir que, juntament amb la seva contundent incorporació a l'esfera professional, mantingui encara vius els lligams de dependència amb una educació (familiar, escolar, social) en la qual només té importància el triomf en l'esfera privada: l'amor d'un home, d'uns fills (...). D'aquí prové que els mites que trepanen l'imaginari femení no siguin els de Marie Curie, Simone Weil o Virginia Woolf, sinó els d'Isabel Preysler, Tita Cervera o Diana de Gales, encarnacions d'un ideal inequívoc i tradicionalment femení” (Bonet, J.; Caballé, A., 2000).

Ha de plantejar-se així, la dona que apareix en un jutjat, la lluita interna contra tot allò que li han ensenyat a ser, contra tot allò que és? Doncs sembla que sí; i, sens dubte, se l'ha d'ajudar.

Totes dues variables resten sota la influència de dues variables més: les **conseqüències del control exercit** i la **influència de determinats catalitzadors o agents externs**.

Conseqüències del control exercit

Considerem aquesta categoria com una sèrie de conseqüències que el control que l'home ha exercit sobre la dona ha tingut a nivell emocional, cognitiu i conductual:

És una categoria, per tant, en la qual fem referència a aquelles qüestions més intrapsíquiques de la dona, aquelles conseqüències que, pel fet d'haver viscut una situació de violència i control amb la seva parella, han modificat o modulat la seva manera de veure el món i a ella mateixa. Parlàvem anteriorment de les qüestions sobre la identitat de la dona en relació amb la seva història personal, i aquí hi afegim, o

plantejem, que la identitat de la dona ha estat moltes vegades modelada mitjançant les experiències viscudes amb la seva parella.

Les **conseqüències derivades de les amenaces directes** estan relacionades amb els sentiments de por expressats per la dona i que guarden relació amb la seva decisió de no declarar. Aquesta por pot estar vinculada a amenaces relatives a la seva integritat física o a altres qüestions com la pèrdua dels fills, la pèrdua de l'estatus econòmic, etc.

En poden ser exemples les frases següents:

“Sempre em venien al cap les seves amenaces: si em denunciés, et mato.” “Et trauré els nens.” “Em fa por fins i tot sentir el seu nom.” “Si ell va a la presó, em mata. Diu que si hi entrés em mataria.”

Queda prou clara la possible relació entre la negativa de declarar i una amenaça que té a veure amb la possibilitat de morir en mans de la pròpia parella. Parlaríem aquí, segons la nostra experiència, d'aquell tipus de dona que acudeix al nostre servei en una situació greu, moltes vegades desesperada, manifestant una por paralitzant.

La **indefensió** pot ser una altra conseqüència que pateix la dona que ha estat sotmesa a una situació de control per part de la seva parella. Es produeix quan la víctima transmet la seva percepció que, sigui quina sigui la seva actitud, és incapaç de manejar o resoldre la situació en la qual es troba i que qualsevol acte que faci és inútil. La denúncia interposada i el fet de mantenir-la suposa, per definició, una actitud activa per a la qual moltes vegades la dona no està preparada. Ho reflecteixen manifestacions com aquesta:

— Moltes vegades m'he sentit com ell m'ha dit, inútil, sense saber què fer, perduda, aquesta és la paraula.

— Vostè ha tingut la sensació que no podia fer res per canviar això?

— Sempre.”

Tal com planteja la *Revisió de la Guia d'avaluació del testimoni en violència de gènere (GAT-VIG-R)*, la indefensió en termes de violència de gènere apareix juntament amb el factor aprenentatge, és a dir, és apresada per la dona arran de la relació amb l'agressor.

Quant a l'**aïllament i la sensació d'incomprensió**, suposa moltes vegades l'allunyament de la dona respecte al seu entorn familiar i social. Aquesta sensació de soledat és present en molts casos en el moment d'iniciar un procediment judicial, i pot influir també en la decisió de no declarar per la manca de suport percebuda. Es percep en expressions com ara:

“Et sents sola, en aquest moment; penses que, en realitat, no hauries d'haver denunciat.”

“Sí, m'afecta perquè sento fins i tot vergonya de mi mateixa moltes vegades, perquè sovint em quedo tancada a casa i no en surto per a res, no vull que ningú em vegi.”

“El meu problema és que passo massa temps sola.”

L'aïllament de la dona pot complicar seriosament la seva situació, ja que li pot fer sentir que no té cap suport, que no és reconeguda ni acceptada per part de la seva família, els amics o els veïns. I aquest aspecte li és del tot necessari per poder trencar amb la situació actual i recompondre la seva vida.

La negació, minimització, racionalització i justificació són un conjunt de mecanismes de defensa que apareixen també en el discurs de les dones a l'hora de explicar les raons per les quals no han declarat contra la seva parella i que comparteixen l'objectiu de treure importància a les agressions denunciades, justificar-les, trobar una explicació a totes elles. En són exemples frases com ara:

“Bé... potser... després et pares a pensar-ho i no n'hi ha per tant... Sí, m'ha pegat, però...”

“Jo l'estimo molt, a part de tot.”

“Home, si no és dolent... Només és dolent quan beu.”

“L'única cosa que va fer va ser donar-me una empenta.”

Però parlem, per un moment, del concepte de **mecanisme de defensa**. Des d'alguns plantejaments teòrics, com ara els del camp de la psicoanàlisi, es descriu el concepte de *defensa* com un conjunt de manifestacions de proteccions del jo contra les agressions internes (pulsional) i externes, capaces de constituir fonts d'excitació i esdevenir, així, factors de desplaer. Les diverses formes de defensa, que defineixen les afeccions neuròtiques, són agrupades sota l'expressió *mecanismes de defensa*. Els mecanismes de defensa acostumen a ser inconscients per definició, però en el moment en què es fan conscients els anomenem *defenses del jo* o *estratègies d'afrontament*.

Dediquem aquestes línies a aquest concepte per aclarir que, independentment del marc teòric des del qual parlem o bé de la terminologia que vulguem utilitzar, o fins i tot prescindint de la idea de si les defenses són inconscients o conscients, el que veritablement ens resulta clar és el fet que la dona, de manera insistent i moltes vegades incomprendible per a l'operador judicial, posa en marxa una sèrie de mecanismes psicològics per tal de protegir-se del patiment que li ocasiona la seva situació, tot i que aquests mecanismes, en moltes ocasions i de manera paradoxal, suposen continuar amb la seva parella.

La **negació**, la **justificació**, la **minimització**, la **racionalització**, la **repressió**, etc. només són estratègies que la dona utilitza, en ocasions sense ser-ne conscient, per trobar una solució de compromís entre el patiment que li suposa la violència de la seva parella, la necessitat (i la resistència) de provocar un canvi en el seu entorn, i el procés judicial obert. A més, no se'ns pot escapar el detall que, en moltes ocasions, aquests mecanismes psicològics que s'activen són realment molt poc adaptatius i poden acabar per complicar encara més la situació de la dona.

Tot això està directament relacionat amb la subcategoria que anomenem **incapacitat per trencar la relació**. Incapacitat o dificultat per part de la dona per trencar una relació de parella que, tot i ser patològica i molt negativa per a ella (tòxica), li ha generat forts sentiments de dependència emocional. Està latent en comentaris com el següent:

“L’endemà ni se’n recorda; em demana perdó i plora i s’agenolla i se’l veu molt penedit del que ha fet, i es porta molt bé fins que torna a beure.”

En definitiva, no parlem insistentment d’alguna cosa que té a veure sempre amb preservar l’entorn? Ja sigui per la força o la influència d’un element extern (l’home i l’entorn familiar), o d’una sèrie de mecanismes psicològics interns (fruit, molts d’ells, de la vivència d’una relació de parella fonamentada en el control), la dona no se sent capaç de liderar aquest canvi:

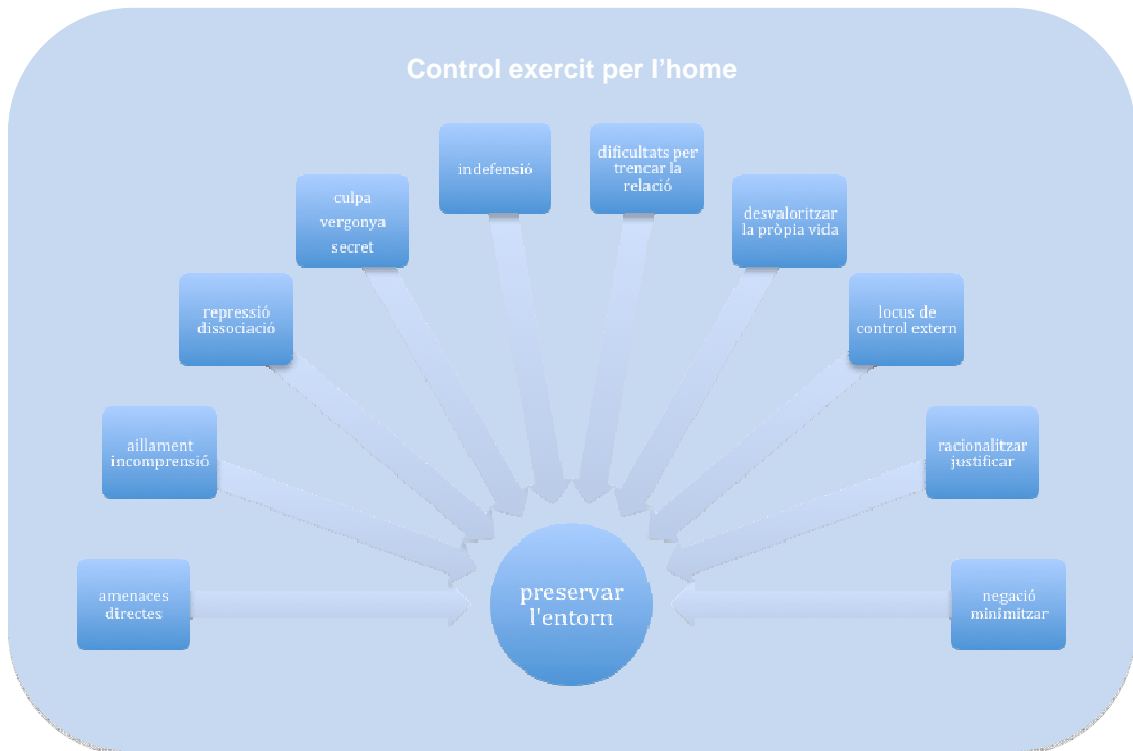

Figura 4

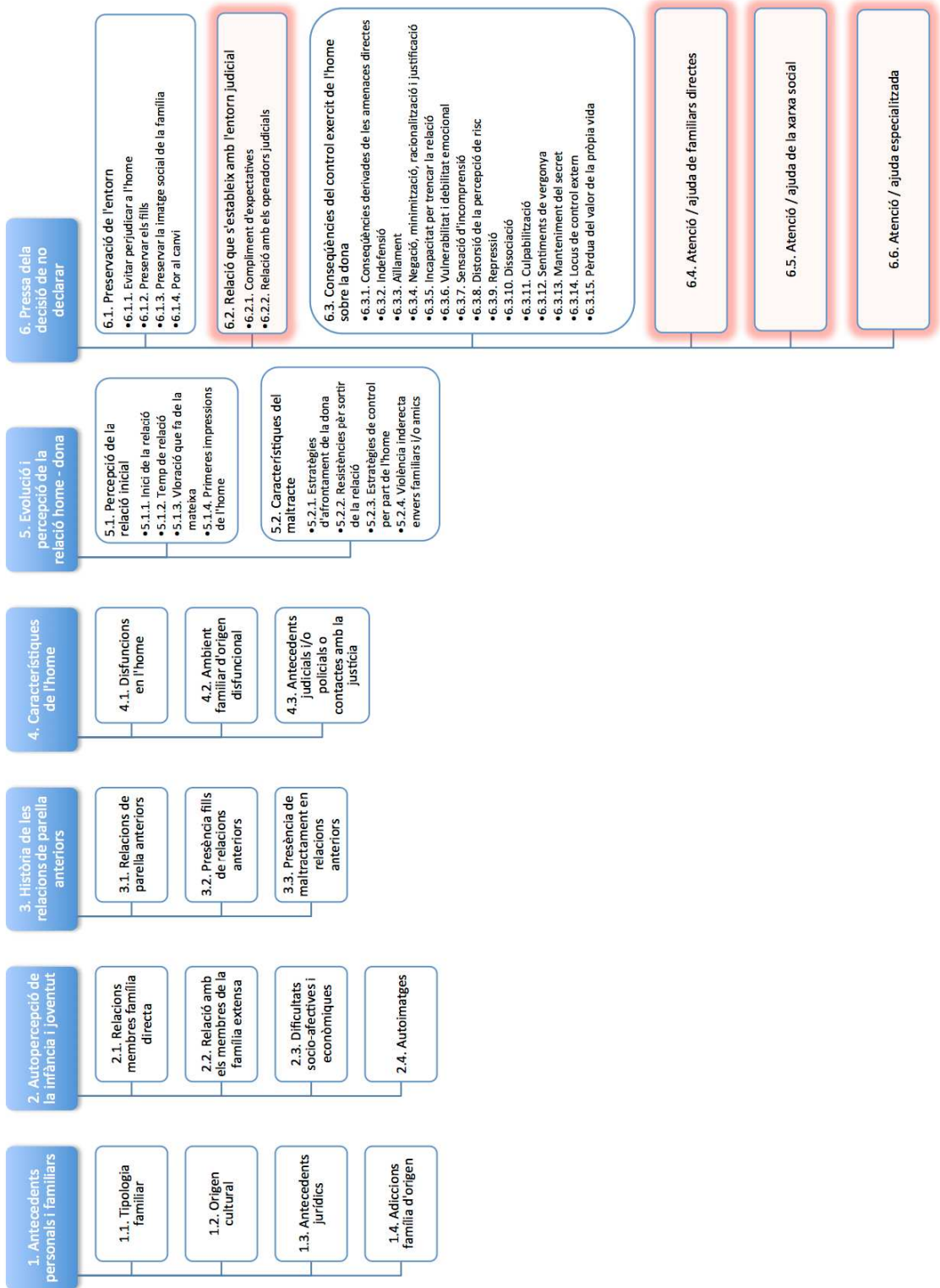
Una altra qüestió cabdal per poder comprendre la complexitat del fenomen de l’abstenció de declarar té relació amb el que hem categoritzat com **distorsió en la percepció del risc**. Quan la dona pren la decisió de no declarar, en la majoria dels casos es desactiven tots els mecanismes que la justícia ha posat en marxa per tal de protegir-la. Aquest fet, en si mateix, suposa per a la dona una potencial situació de risc que ella moltes vegades no és capaç de percebre. Per altra banda, no es pot obviar el fet que la denúncia i la posterior decisió de no declarar tenen un efecte també sobre el mateix agressor i la seva sensació que el seu control sobre la parella continua més vigent que mai. En algunes d’aquestes situacions la dona pot reprendre fins i tot la convivència amb el seu agressor, fet que, sens dubte, comporta un risc que ella té dificultats per detectar. Seria, per tant,

una habituació a la relació de parella que no deixa calibrar de manera correcta les seves accions amb les potencials situacions de risc.

És important, fonamental, que els operadors que tenen contacte amb la dona en el seu pas per la justícia siguin sensibles a aquest fenomen, per tal de no caure en l'error d'interpretar que va exagerar en el moment de la denúncia i que durant l'acte de declaració es vol sincerar. Tot i que en alguns casos pugui ser així, sempre s'hauria de tenir present la hipòtesi que la dona pot estar menystenint el risc al qual està exposada, tenint en compte tots els mecanismes psicològics i les forces externes que estan actuant sobre ella.

Influència de catalitzadors o agents externs

Aquesta variable és el resultat de la presència de la categoria principal de presa de la decisió de no declarar, juntament amb diverses subcategories:

Veiem que aquí tenim en compte la relació que estableix la dona amb l'entorn judicial (compliment d'expectatives i relació amb els operadors judicials) i, per altra banda, l'atenció i ajuda de familiars directes, de la xarxa social i/o atenció i ajuda especialitzada.

Quant a la relació que s'estableix amb l'entorn judicial, es recullen les manifestacions de la dona referents a l'efecte que ha tingut sobre la seva decisió de no declarar el contacte establert amb els diferents operadors judicials, com ara els funcionaris de l'oficina judicial, els jutges, els fiscals, els advocats, els metges forenses, els cossos de seguretat i els professionals de les oficines d'atenció a la víctima del delicte. Per altra banda, aquesta categoria també inclou la possibilitat que la seva decisió hagi estat motivada per un desajust entre les seves expectatives inicials i els resultats obtinguts.

Hem de tenir en compte que quan la dona entra en el context judicial, està entrant en un entorn, en principi, desconegut, en el qual se li demanaran explicacions sobre aspectes molt íntims de la seva història personal. Tindrà contacte amb l'agent judicial, amb el jutge, amb la fiscalia, amb els lletrats i, en algunes ocasions, amb els equips psicosocials que atenen aquest tipus de població. Pensem que tots i cadascun d'aquests operadors poden tenir una forta influència en el camí que pot prendre la dona cap al trencament de la seva situació actual o, al contrari, en el manteniment i preservació del seu entorn.

Com se li comuniquen les coses i per a què, com s'introdueixen els elements informatius, quin temps que se li dedica i en quins espais físics és atesa, la poden predisposar en un sentit o un altre.

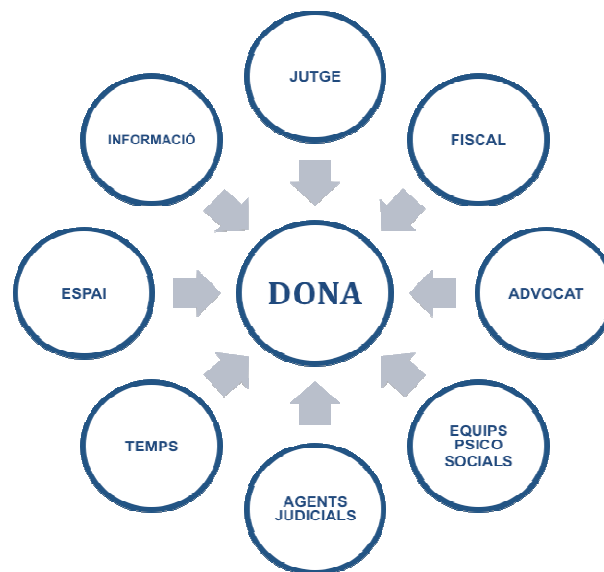

Figura 5

Vegem les manifestacions següents:

“Et concedeixen una ordre d'allunyament? No, i aquí és on ve la meva frustració, perquè en aquell moment era una dona amb molta por, a mi m'havia amenaçat el pare dels meus fills que em mataria i sé que es creu amb el dret de fer-ho.”

“De cara al judici, com que han passat tants mesos i va passar tanta història, el judici s’ha celebrat vuit mesos després de posar la denúncia. Ja l’anterior judici també es va endarrerir.”

“La primera informació és en relació con la possibilitat de no declarar. La abogada dijo que no tendría que declarar contra él si no quiero.”

“Me dice [el abogado]: En esta denuncia no hay signos, no hay testigos, no hay parte médico-forense, no tienes ninguna marca, lo tienes mal. Yo quería medidas de protección, le pregunto si las puedo conseguir y contesta que lo duda porque no hay motivos suficientes. Me dijo: usted misma, si declara se queda en una falta leve, si no declara se queda archivado. No me coaccionó, vi que no me iba a defender, parecía buena persona, un cura, muy conciliador, pero me sentí impotente. Pensé que casi iba a defender más a él que a mí. Me sentí indefensa ante esa persona. Le dije: Qué tenemos que esperar, que me corte el dedo, el cuello?”

“En la televisión sale: llama si eres maltratada, pero luego *in situ* te encuentras a un señor como ese abogado que te dice que no vas a conseguir nada porque no hay sangre, no hay golpes, no... La vergüenza se pasa, pero el miedo lo llevo dentro.”

“No me sentía protegida, me sentía indefensa.”

“La abogada me dijo que si no declaro, no pasaría nada, que no seguiría para delante, no seguiría el juicio, se pararía.”

Mantinguem aquests exemples al cap i comencem a parlar del que diuen algunes dones sobre la seva experiència d’entrar en contacte amb el món judicial.

Quant al **compliment de les expectatives creades**, podem concloure que hi ha un important desfasament entre el que la dona espera del procediment judicial i el que realment n’obté o en pot obtenir. Potser no es tracta només de fer una crítica del sistema judicial i el seu funcionament, sinó que es pot anar més enllà i preguntar-se: Està preparada la justícia per resoldre conflictes i delictes que es produeixen en la intimitat de l’entorn familiar? Estan preparats molts o alguns dels operadors judicials per fer-hi front? És coneixedora la dona del que realment la justícia li pot oferir? I ens podríem fer moltes preguntes més.

El que resulta clar és que la dona que ha viscut una situació de maltractaments, acudeix a la justícia, en el millor dels casos, per trobar respostes i solucions al seu problema. I es pot trobar amb situacions paradoxals, contradictòries, confuses. Parlem d’una persona plena de dubtes i inseguretats, que per fi ha començat a pensar que la seva situació vital hauria de canviar. Però se li demana seguretat en el que diu i en com ho diu; si dubta, es dubta d’ella; se li presenta un advocat al qual no coneix i que li pot dir: “Si no vols

declarar, no passa res, però... tens marques?, tens proves?..." Se li demana si vol una ordre d'allunyament, però: "I els meus fills...?, amb el seu pare?"

Des del punt de vista de la psicologia cognitiva, la presa de decisions és més que un simple acte o reacció immediata; es tracta d'un procés en el qual intervenen diversos mecanismes com la memòria, l'experiència i el raonament. No és el mateix *decidir* que *prendre una decisió*. Així, *decidir* té més a veure amb qüestions moltes vegades arbitràries i basades en les emocions. Però el procés de *presa de decisions* és un procés científic que segueix l'objectiu de decidir de manera adequada a una meta concreta.

El procés de presa de decisions és un procés complex en què intervenen nombroses variables. Davant una situació que requereix una resposta o una decisió, l'ésser humà reaccionarà de forma diferent en funció de la urgència de la decisió, de la seva importància dintre del context en què es trobi, del nivell de consciència de la situació que tingui i, en definitiva, dels elements de judici de què disposi.

Per aquest motiu, davant una mateixa situació, dues persones poden prendre decisions molt diferents a causa dels diferents models mentals d'una i altra, que molt probablement no seran coincidents.

Fem un petit parèntesi i parlem de la complexitat del procés de presa de decisions per fer-nos conscients que aquest procés, si ja és complex per definició, des del punt de vista psicològic, en una situació normal, requerirà un gran esforç a la dona que acudeix a un entorn desconegut, per tal de decidir qüestions que tenen a veure amb la seva història de vida, de parella, amb conseqüències per als seus fills, etc.

A més, tenint en compte la situació de control per part de l'home a què ha estat sotmesa, estarà en condicions de prendre aquestes decisions? Per fer-nos-en una idea, prenem com a exemple les verbalitzacions fetes per una dona en un context d'exploració forense per part de l'Equip d'Assessorament Tècnic Penal:

"Encara recordo el primer dia que vaig anar sola al supermercat després de la denúncia, de la separació... No sabia què comprar... Totes aquelles coses a les prestatgeries... i jo no sabia què agafar! Sempre que anàvem abans a comprar era ell qui decidia."

Tenint en compte tot el que hem dit, parlem de les **variables temps i espai**. Estan preparades les nostres dependències judicials per atendre les dones que denunciïn? Quants de nosaltres no hem vist una dona declarant a l'oficina judicial, davant de moltes persones que són testimonis *accidentals* de les seves intimitats? Es tenen en compte la seva situació i les seves necessitats o moltes vegades passen al davant les necessitats operatives, laborals, de *comoditat*, del personal que treballa al jutjat?

Si prenem com a punt de referència les dones amb les quals nosaltres hem pogut treballar, aquestes preguntes es responen de manera molt descoratjadora.

La variable temps també s'ha de tenir en compte per a diverses qüestions. Es tracta d'una variable complexa, sobre la qual no hem pogut establir cap conclusió definitiva. El que sí que hem pogut observar és que les sensacions de la dona poden anar des de la de falta del temps necessari per poder prendre les decisions de manera encertada, meditada, sospesada (seria el que pot succeir a causa dels judicis ràpids), fins a la d'eternització dels procediments judicials, que poden tardar mesos, anys... un temps indeterminat durant el qual poden tenir lloc fets que afavoreixin la resolució del conflicte i la preparació de la dona per a la declaració en el judici o que, al contrari, posin en risc no tant la seguretat de la dona com la seva estabilitat psicològica.

El que sí que podem afirmar, sobre la base de la nostra experiència professional, dels relats de les dones i de les sessions de treball amb diferents operadors, és que el que podríem anomenar *temps personal* que necessita la dona per prendre decisions (i que en cada cas pot ser diferent), no coincideix moltes vegades amb els temps establerts pels procediments judicials.

Quant a la **informació** que rep la dona en seu judicial, també podríem plantejar seriosament alguns dubtes sobre com es dóna, qui la dóna o en quin moment ho fa. La dona desconeix moltes vegades el camí que segueix un procediment penal o un procediment judicial en general, a la vegada que desconeix el seu marge de maniobra o les repercussions de les seves decisions:

“La primera información es en relación a la posibilidad de no declarar.
La abogada dijo que no tendría que declarar, si no quiero, contra él.”

En aquest sentit, resulta imprescindible començar a parlar d'una qüestió que més endavant reprendrem: la necessitat que tots els operadors judicials responguin a un alt nivell d'especialització en matèria de violència de gènere i una especial sensibilització (o sensibilitat) sobre el seu paper amb la dona.

La informació que es facilita a la dona (què, qui i com) resulta decisiva per poder comptar amb la col·laboració i acomodació de la víctima en el procés judicial i de recuperació personal. Es pot evitar així el tan criticat abandonament de la via judicial que fa la dona, l'absència de personació, la inexistència de declaracions contundents que donin suport al principi d'acusació, etc. L'existència d'un alt índex de situacions en què la dona no declara després d'haver presentat una denúncia, fet contrari a la necessitat de protecció de la víctima, ens fa moure en permanents situacions d'agressió-denúncia-penediment-agressió, que suposa un autèntic camí sense sortida (adaptat d'Utrilla Hernan, R., 2006)

Però parlem dels professionals que entren en contacte amb la dona que ha de declarar. En l'anàlisi d'aquesta categoria hem volgut utilitzar el terme *catalitzador* perquè pensem que s'ajusta perfectament al nostre plantejament en relació amb el paper que juga cada un d'aquests professionals. El terme *catalitzador*, molt utilitzat en química, fa referència a la possibilitat que una substància determinada actuï en dos sentits diferents (font: *Diccionari de la llengua catalana de l'Institut d'Estudis Catalans*):

- Com a activador: seria una substància que augmenta l'activitat d'un enzim, d'un accelerant [...]
- Com a inhibidor: substància que en una concentració feble té la propietat de deturar o retardar una reacció química [...]

Les dones que han pres la paraula en el nostre estudi, ens diuen que nosaltres, tots aquells professionals que intervenim per diversos motius i circumstàncies en la seva situació vital, actuem en moltes ocasions com a inhibidors o potenciadors de la seva decisió de declarar. En som del tot conscients?

“Me dice [el abogado]: en esta denuncia no hay signos, no hay testigos, no hay parte médico-forense, no tienes ninguna marca, lo tienes mal. Yo quería medidas de protección; le pregunto si las puedo conseguir y contesta que lo duda porque no hay motivos suficientes. Me dijo: usted misma, si declara se queda en una falta leve, si no declara se queda archivado. No me coaccionó, vi que no me iba a defender, parecía buena persona, un cura, muy conciliador, pero me sentí impotente. Pensé que casi iba a defender más a él que a mí. Me sentí indefensa ante esa persona. Le dije: ¿qué tenemos que esperar, que me corte el dedo, el cuello?”

Aquesta dona no va declarar. Està clar que la seva decisió es va fonamentar en la seva història vital, el possible control exercit per l'home, la seva *voluntat* de preservar l'entorn, etc. Però, tenim algun dubte que aquesta decisió va estar fortament influenciada per la persona que l'havia de representar en termes judicials?

Parlem de l'**advocat** com a catalitzador: Tant les dones que hem pogut entrevistar com alguns professionals de l'advocacia amb els quals hem pogut treballar per a l'elaboració d'aquest estudi, confirmen un paper en algunes ocasions controvertit. En aquest sentit, moltes vegades, la coincidència temporal d'un procediment penal amb un de civil influeix sobre la presa de decisions de la dona en relació amb l'assumpte penal. Això vol dir que, tenint un acord *lligat* a l'àmbit civil, o a punt de ser-ho, el representant legal en aquell moment de la dona pot dirigir la seva decisió amb l'objecte que no declari, per evitar una magnificació del conflicte que dificulti la resolució ràpida d'aspectes pràctics i de vegades fonamentals com ara la manutenció dels fills, la seva custòdia, etc.

Una altra situació relacionada amb l'abstenció de la dona en el moment de declarar té molt a veure amb algunes tàctiques utilitzades per l'advocat de l'home o presumpte agressor (i ell mateix):

“No et preocupis, la conec. Sé que acabarà no declarant.”

Aquesta és la colpidora frase que alguns advocats han tingut la valentia de reconèixer haver sentit dels seus representats acusats d'un delictes de violència contra la seva parella. Es tracta, al nostre entendre, d'una expressió que té la capacitat de condensar

una gran part del nostre estudi. Esdevé una frase que dóna compte del control exercit per l'home, de les conseqüències d'aquest control sobre la dona, de la dificultat de la dona per produir un canvi en el seu entorn i, per últim, de la utilització que pot acabar fent l'home de tot això per sortir dels jutjats amb l'absolució.

La mateixa frase ens indica també que, en moltes ocasions, el pas del temps entre la denúncia i l'acte de judici oral es converteix en un difícil camí per a la dona, que acabarà per no declarar. Observem que, després de la denúncia, la dona comença a ser conscient de tot l'engranatge que acaba de posar en marxa: li truquen els equips psicosocials, els serveis socials; comença la tramitació de tot tipus de documents, ajudes, etc.; hi ha una ordre d'allunyament; li truquen els cossos de seguretat, la família... La dona s'empeteix davant la magnitud de tot allò que ha generat la seva denúncia, i continua sentint-se sola. És llavors quan arriba el moment del judici i ens diu: "Jo no vull continuar amb tot això, em sobrepassa."

Això ens ha de fer pensar en alguns elements:

El paper dels advocats d'una i altra part en la decisió de no declarar.

L'ús que es pot fer de la variable temps i l'efecte que pot tenir sobre la dona. Judici ràpid? Pas del temps per celebrar el judici?

Un fet evidenciat en aquest sentit és l'acumulació de casos en un mateix dia per a l'advocat que en aquell moment cobreix la guàrdia, la qual cosa fa que no pugui dedicar el temps mínim necessari per escoltar i planificar l'acusació, tenint en compte totes les variables que han pogut envoltar l'episodi denunciat.

Parlem ara del paper del **jutge**, figura clau i referent per a la dona, ja que representa, en moltes ocasions, la persona que, en última instància, podrà donar *solució* al seu problema.

"La jutgessa em demanava seguretat. Em deia que si no mostrava seguretat en la meva declaració no podia concedir-me una ordre de protecció. Es pot demanar seguretat quan acabes de denunciar el pare dels teus fills, la persona amb la qual has viscut els darrers quinze anys? Quan no saps on aniràs a viure ni amb quins diners, ni si la teva família podrà entendre el que acabes de fer? Ho sento, però jo no podia mostrar seguretat en aquell moment."

El sentiment de culpa, la incapacitat de fer un relat coherent a causa dels efectes psicològics de la violència que la fa entrar en contradiccions o la fredor d'algunes de les dones, són qüestions que, si no es coneixen, afecten la credibilitat de la víctima i el seu tractament jurídic correcte.

Que els jutges entenguin que la violència de gènere es diferencia de qualsevol altra perquè posa les víctimes en una situació de dependència emocional que dificulta enormement el seu pas pels tribunals; entenguin el cicle de la violència —un procés lent

de destrucció de la personalitat en el qual les etapes felices són només una manipulació de l'agressor perquè la situació es mantingui—, i aprenguin a veure i valorar tot això en prendre declaració, esdevenen qüestions fonamentals que no sabem si estem en condicions d'afirmar que actualment es donin.

Les diferents lleis actuals per eradicar la violència de gènere determinen la necessitat de formació especialitzada per a jutges, fiscals, lletrats, etc. També indiquen la necessitat de disposar d'equips psicosocials especialitzats en aquesta matèria a les dependències judicials. I penso que aquest plantejament és encertat del tot, malgrat que hauríem de matisar algunes qüestions. De la mateixa manera que el psicòleg forense o l'especialista en treball social de l'oficina d'atenció a la víctima del delictes o els equips d'assessorament tècnic penal han de tenir molt clars els seus límits i no entrar a valorar qüestions absolutament reservades a figures com la del jutge (per exemple, si parlem de valorar la credibilitat), s'ha d'anar amb compte amb les *valoracions psicològiques* que puguin fer els diferents operadors judicials, per a les quals no disposen de la suficient preparació ni formació.

Tant és així, que els professionals dels equips psicosocials que treballem a les dependències judicials ens podem trobar diàriament jutges, fiscals, advocats i personal de les oficines judicials fent valoracions, diagnòstics, suposicions sobre el perfil psicològic de la dona des del que podríem anomenar *psicologia popular*, que res té a veure amb la psicologia com a ciència. L'exploració psicològica des de l'àmbit clínic i forense, el tractament psicològic de la dona víctima de violència de gènere, van més enllà de llegir algun manual de psicologia o acudir a un curs de formació.

Per tant, la formació específica en violència de gènere dels operadors jurídics resulta necessària, fins i tot imprescindible, però mai ha de substituir el professional de la psicologia o el treball social, altament especialitzat no només en aquest àmbit, sinó en el funcionament del psiquisme humà i el tractament de les diferents patologies des de les seves disciplines científiques.

Per altra banda, podem parlar del paper de la **fiscalia**. Podríem dir que, sorprenentment, la fiscalia ha estat, en el nostre estudi, la gran figura absent o desdibuixada. Les dones que ens han explicat la seva experiència en el pas per la justícia, ens han parlat del jutge, els advocats, els psicòlegs i/o treballadors socials o els agents judicials, però mai de la fiscalia, figura clau en l'engranatge judicial però molt poc visible.

Alguns representants del Ministeri Fiscal amb qui hem pogut contrastar les nostres inquietuds i els resultats del nostre estudi plantegen que una de les majors dificultats amb què topen és precisament l'elevat nombre de dones que s'acullen al seu dret de no declarar, fet que implica un gran esforç per preparar judicis que acabaran, en la majoria dels casos, amb sentències absolutòries. Entenen, des de la fiscalia, que la dona s'aculli al dret de no declarar per la complexitat del procés personal pel qual ha de passar, i és per això que, de manera molt més clara que altres operadors judicials, plantegen la necessitat de modificar aquesta dispensa de la víctima o potser eliminar-la en els casos de violència de gènere.

Si la víctima no declara, la fiscalia es queda en una gran majoria de casos sense eines per poder perseguir l'acte delictiu de l'agressor, ja que les audiències presenten una marcada tendència a no acceptar altres testimonis de referència que poden aportar informació sobre el mateix acte delictiu.

Però, no podríem pensar que aquest fet presenta característiques poc lògiques o, com a mínim, contradictòries? La violència de gènere, per definició, es considera com un tipus de delictu que acostuma a tenir lloc en la intimitat de la relació de parella. És per això que, davant el silenci de la dona, quines altres proves poden explicar l'existència o no del fet delictiu?

Parlem també dels diferents **cossos de seguretat**: policia municipal, mossos d'esquadra, etc. Ens estem referint a aquell professional que té probablement el primer contacte amb la dona, aquell a qui s'encomana una tasca de protecció i seguiment de la situació d'aquesta. El fet de reconèixer des de l'inici el gran esforç portat a terme pels cossos de seguretat quant a formació i especialització en aquesta matèria, no vol dir que no hi hagi qüestions que mereixin una atenció especial.

Aquests professionals han de ser conscients de la importància que té qualsevol paraula que diguin. Estan investits d'una autoritat real i simbòlica que inevitablement exerceix una considerable influència sobre el procés de presa de decisions de la dona en situació de crisi. I per això és recomanable una *actitud asèptica*, sense deixar de ser empàtica, quant al tractament dels fets i de la víctima, a fi que sigui derivada amb la major immediatesa possible als serveis especialitzats.

Reflexionem ara sobre l'**oficina d'atenció a la víctima del delictu** (OAVD) com a catalitzador en el procés de presa de decisions de les víctimes de violència de gènere. En primer lloc, comentarem que, si bé als cossos i forces de seguretat els correspon la primera presa de contacte amb la víctima, tal com esmentàvem més amunt, sovint les OAVD són el següent servei amb qui prenen contacte les presumptes víctimes. Aquest fet ens confereix una situació preferent respecte de la resta de serveis dedicats a l'atenció psicosocial de les víctimes, ja que aquests, habitualment, iniciaran la seva intervenció una vegada la dona hagi passat per l'itinerari judicial. Aquest matís, aquest *privilegi* fruit de la nostra ubicació a les diferents seus judicials, explica la inclusió de l'OAVD dins del grup de catalitzadors que hem anomenat *operadors judicials*.

Des de l'entrada en vigor de les dues grans reformes legislatives en matèria de violència domèstica i violència de gènere, la Llei 27/2003, de 31 de juliol, reguladora de l'Ordre de protecció de les víctimes de la violència domèstica i la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, respectivament, hem viscut uns anys de continus replantejaments i adaptacions de les nostres oficines tant pel que fa a les necessitats de les víctimes com a les exigències i responsabilitats atorgades als nostres serveis per les regulacions legals esmentades. Paral·lelament, i per l'Acord de govern de la Generalitat de 21 d'octubre de 2003 (Resolució JUI 3338/2003 de 30 d'octubre), les OAVD es converteixen a Catalunya en els punts de coordinació de les ordres de protecció, fet que comportarà la recepció i posterior

intervenció proactiva en tots aquells procediments judicials en els quals s'acordi una ordre de protecció en favor de la víctima.

Fruit del procés adaptatiu a les noves regulacions, i producte de l'incansable esforç per part del Departament de Justícia per millorar i adaptar contínuament les nostres funcions a les necessitats específiques de les víctimes, veu la llum, a l'any 2009, el Programa marc d'ordenació de l'atenció integral de les víctimes de l'oficina d'atenció a la víctima del delictes, on es protocol·litzen i s'estructuren detalladament els diferents programes d'intervenció específics. Analitzem els que tenen a veure directament amb el nostre objecte d'estudi:

Programa d'intervenció als jutjats especialitzats de violència sobre la dona. A través d'aquest programa, i en coordinació amb la resta d'operadors judicials, ens acostem a les víctimes per tal d'assessorar-les en relació amb el seu pas pel context i l'acte judicial que es durà a terme i per informar-la dels recursos especialitzats que existeixen.

Programa d'acompanyament en seu judicial. Aquest programa ha estat àmpliament treballat en els darrers anys dins el programa Compartim, de gestió del coneixement, del CEJFE, amb la finalitat de protocol·litzar i homogeneïtzar les actuacions de les OAVD. L'objectiu principal d'aquest programa és oferir i donar suport a la víctima abans, durant i després del judici oral.

Programa d'atenció psicològica. Aquest programa, entre altres objectius persegueix el de potenciar la presa de contacte de la víctima amb la seva realitat, per tal de facilitar-li eines i recursos durant el difícil procés de presa de decisions.

Per últim, parlem de l'**entorn familiar** i de la **xarxa social** com a catalitzadors.

Tal com avançàvem en apartats anteriors, **la família** esdevé un lloc fonamental on es construeix el subjecte. La família és la institució que acull, protegeix i permet sobreviure l'individu des del seu naixement. La família atorga a la persona un lloc al món. Considerant aquesta concepció de la família, ens podem fer una idea del potencial que aquesta institució té i de la influència que pot exercir sobre la dona que està patint una situació de violència. La família protegeix l'individu a la vegada que té una tendència natural a autoprotegir-se de les *agressions externes*, per tal de mantenir intacta la seva estructura (moviment homeostàtic). Quan un membre d'una família pateix una situació de violència, els ciments de la institució familiar trontollen i fan un moviment instintiu de reconstrucció per tal de mantenir inalterat l'entorn. Aquesta labor de reconstrucció pot acompanyar la dona cap a un canvi que li permeti sortir-se de la situació de violència. Però també pot adquirir més pes l'instint de conservació de l'estructura familiar, de manera que es doni més importància a la mateixa estructura que a una sola part d'ella (la dona). Parlem d'aquells supòsits en què la família intenta dissoldre el problema dins de la seva pròpia estructura i dificulta la intervenció d'elements externs d'ajuda a la dona. Exemplificant-ho, ens trobem amb missatges del tipus: "Els draps bruts es renten a casa", "Això són coses de família; no cal denunciar res, que ja ho arreglarem entre nosaltres", "Pensa que és el pare dels teus fills... Que faràs sense ell?"

Precisament és aquesta importància de la institució familiar la que explicaria el que més endavant desenvoluparem: la importància d'implicar la família en el procés de recuperació de les víctimes.

Finalment, la **xarxa social** compleix una funció semblant a la de la família, per tal com aquesta és la unitat bàsica de socialització de l'individu. Tot i que possiblement amb menor intensitat que la pròpia família, els entorns d'amistats, laboral o veïnal poden complir funcions per a les quals la família no està preparada o fer-ho en els casos en què ni tan sols existeix. Justament per preservar l'entorn familiar, la dona acudeix a aquests elements de la seva xarxa social per demanar ajuda i, així, és habitual escoltar comentaris com: "la primera persona a qui ho vaig comentar va ser la meva amiga" o "només n'he parlat amb el meu company de treball".

Tipologies de dones que prenen la decisió de no declarar: una descoberta no esperada

Ja comentàvem al principi del present informe, quan definíem el problema objecte d'estudi, que a mesura que el procés d'investigació anava prenent forma, pel camí ens havíem vist obligats a fer un exercici continu de redefinició de conceptes. Sempre sense perdre de vista l'objectiu fonamental, i fundacional, de la nostra comunitat: els factors que determinen la decisió de la dona de no declarar. Aquestes contínues contorsions del procés ens han portat a donar un pas més enllà en les nostres aspiracions. De descriure una sèrie de categories que, suposadament, eren a la base de l'entramat de factors que influeixen en la presa de decisió de la dona, hem passat a trobar-nos, inesperadament, amb un catàleg de tipologies victimològiques que, si bé és cert que no constitueixen cap descoberta, pensem que ens poden ajudar a re situar i concretar més acuradament les intervencions i el tractament específic que requereix aquest col·lectiu de dones.

La nostra proposta es concreta sobre el supòsit que la presència o absència de totes aquestes variables (categories), i les seves possibles combinacions, apriorísticament, estan vinculades amb la decisió presa per la dona de declarar o no declarar contra el denunciat o imputat. D'aquesta manera, i tal com es reflecteix en la representació gràfica categorial (figura 3), podem establir **quatre grups o tipologies victimològiques**.

Ja hem tractat àmpliament, a l'apartat anterior, que la influència dels catalitzadors o agents externs poden influenciar, en un sentit o un altre, la decisió que ha de prendre la dona. La lectura de la proposta que es presenta, amb les quatre tipologies victimològiques establertes, no s'ha d'entendre fora d'aquesta premissa bàsica i sempre estretament vinculada a la casuística del cas a cas. És a dir, qualsevol dels quatre tipus pot veure's influenciat per la variable catalitzadora i alterar així el sistema d'interaccions representat gràficament.

Per altra banda, cadascuna d'aquestes tipologies no només fa referència a un tipus de víctima concret i a la seva decisió respecte de declarar o no declarar contra l'home, sinó que pensem que estan allotjades a un nivell superior des del qual es defineixen altres

elements determinants. Per tant, analitzarem cada tipologia des de quatre aspectes definitoris: **la dona, l'home, el procés judicial i els serveis d'atenció psicosocial**, tal com es recull a la taula 3.

TIPOLOGIES VICTIMOLÒGIQUES	DONA	HOME	PROCEDIMENT JUDICIAL	SERVEIS D'ATENCIÓ PSICOSOCIALS
TIPUS A PRESENCIA DE CONTROL EXERCIT I DE PRESERVACIÓ DE L'ENTORN	No té iniciativa de denunciar No declara Immersa procés de victimització Bloquejada, sobrepassada Presència de simptomatologia Distorsió de la percepció de risc	Reforçat en la seva sensació d'impunitat Generalització del control El sistema penal no el pot aturar Veuen amenaçat el seu poder Augment reactiu del control	S'inicia d'ofici Rarament hi ha denúncia de la dona Acaba en sobreseïment o absolució Accentua la simptomatologia Genera debats buits de contingut	Sense intervenció prèvia Pronòstic d'intervenció futura complicat Poc col·laboradores i impermeables Importància de la xarxa social
TIPUS B PRESENCIA DE CONTROL EXERCIT, CONTROL CULTURAL I DE PRESERVACIÓ DE L'ENTORN	No té iniciativa per denunciar No declara Immersa procés de victimització Importància contextual i cultural Dificultats d'adaptació social Persones immigrades Discurs tancat i hermètic	Fort control envers la dona Reforçat per factors culturals i creences Model de masculinitat arcaica No qüestionament del model Model perpetuat generacionalment	S'inicia d'ofici Rarament hi ha denúncia de la dona Acaba en sobreseïment o absolució Accentua la simptomatologia Genera debats buits de contingut	Pot haver contacte amb serveis assistencials Detecció tangencial de situacions de risc Complexitat en la intervenció La seva xarxa social pot condicionar la dona
TIPUS C PRESENCIA DE CONTROL EXERCIT I ABSÈNCIA DE PRESERVACIÓ DE L'ENTORN	Pot tenir iniciativa per denunciar Podria decidir declarar Consciència de canvi Situacions de risc extrem Preval la protecció dels fills	Control de l'home debilitat Risc d'augment dels episodis violents Instrumentalització dels fills Intent de recuperar la parella Possibles episodis autolítics	S'inicia per iniciativa de la dona Delictes molt greus Possible abstenció per por a represàlies Col·labora amb el sistema judicial	Intervenció prèvia difícil Permeabilitat a partir de l'agressió Intervencions de llarga durada
TIPUS D ABSÈNCIA DE CONTROL EXERCIT I DE PRESERVACIÓ DE L'ENTORN	Té iniciativa per denunciar Fenòmens diferents a la VG Relacions de parella disfuncionals Simptomatologia coincident amb VG Maltractament ≠ Tracte inadequat Beneficis secundaris	Des de perspectiva de VG "no agressor" Relacions de parella disfuncionals	Possibilitat de denúncies creuades Possibilitat de condemnes mútues	Alt nivell d'exigència en les seves demandes No perfil que necessiti suport psicosocial Especialitzat en VG Redefinició de la problemàtica

Taula 3

Tipus A

En aquesta tipologia es detecta **la presència de control exercit per l'home i de preservació de l'entorn**.

Dona: Aquests tipus es correspondria amb aquelles **dones que decideixen no declarar** com a conseqüència d'uns alts registres de control per part de l'home (econòmic, social, familiar, etc.) i per l'intent de mantenir intacte el seu entorn biopsicosocial. Solen ser dones que mai han tingut contacte amb serveis d'atenció psicosocial i que es troben completament immerses en una dinàmica de maltractament cronificada en el temps. Es caracteritzarien també per no tenir les eines i els recursos suficients per enfrontar-se al control del seu agressor i per no creure i assumir el lideratge d'un projecte de vida individualitzat. El seu discurs es desplega sobre la base d'un gran sentiment de culpa, i arriben a culpabilitzar i obstaculitzar qualsevol acció dirigida a exterioritzar la seva situació: recriminar la denúncia de veïns, justificar la resistència a l'autoritat que de vegades manifesta l'home quan és detingut, culpabilitzar la família extensa per haver-se implicat en la situació, no acceptar indicacions dirigides a la seva autoprotecció, etc.

Per altra banda, també resulta freqüent en aquesta tipologia victimològica, la presència d'una dona bloquejada, sobrepassada per la situació i amb moltes dificultats per fer l'exercici introspectiu necessari per prendre qualsevol decisió important. El bloqueig emocional es fa evident moltes vegades per la presència de símptomes característics com les crisis d'angoixa, les crisis histèriques, les somatitzacions, etc. Sovint es fa necessari un treball previ que li permeti establir el seu sistema emocional com a requisit per entendre algunes de les qüestions que li són plantejades i que haurà de comprendre una vegada arribi al jutjat.

Home: Dins d'aquest tipus, l'home resultaria reforçat en la seva percepció d'impunitat. Entendria que el seu control va més enllà de l'estricta pla domèstic i que es generalitza davant l'actuació, a la fi infructuosa, del sistema social i penal, que no ha pogut donar cap altra resposta a la situació de la dona. El control és més vigent que mai, i fins i tot, és possible que augmenti fonamentant-se en dos supòsits:

La idea de l'home respecte que la dona ha intentat "voluntàriament", sense tenir en compte el motiu pel qual es va incoar el procediment, fracturar o debilitar el seu poder incontestable, fet que suposa un desafiament a la posició que representa dins de l'estructura familiar.

La idea de la dona, sovint equivocada, que la seva renúncia a exercir l'acció penal i el seu silenci en seu judicial seran motius suficients per obtenir el perdó de l'home, que, com hem dit, se suposa traït per ella. Aquesta situació porta indefectiblement a un augment del risc de patir una nova agressió per part de la dona; estaríem parlant del que ja hem definit com la **distorsió en la percepció de risc**.

Procediment judicial: En aquest tipus, el procediment sol iniciar-se d'ofici, bé mitjançant la intervenció de les forces i cossos de seguretat, bé per la denúncia de veïns i/o familiars o bé per la tramitació d'un informe mèdic de lesions des d'un centre de salut al jutjat de guàrdia. Rarament serà la dona qui denunciï els fets per iniciativa pròpia —recordem que el control exercit sobre ella és alt i no té la previsió de modificar el seu entorn—. Aquest procediment judicial sol finalitzar en un sobreseïment (per falta d'autor o per falta de prova) en la fase instructora o en una absolució (per falta del testimoni) en la fase de judici oral. Aquestes conseqüències no resultaran innòcues: d'una banda, generen l'accentuació de molts dels símptomes que presenta la víctima (frustració, sensació que no hi ha sortida per a la seva situació, una certa incomprensió d'aquesta situació, etc.), i d'altra banda, susciten un debat buit de contingut i de fonaments entre alguns dels operadors que actuem amb les víctimes (“no vol sortir de la situació”, “hem perdut tot el matí per a això”), un sentiment de frustració com a conseqüència de la falta de coneixement tècnic sobre el fenomen de la violència de gènere i sobre el seu funcionament.

Serveis d'atenció psicosocial: Podem dir que es tracta del tipus més complicat a l'hora d'iniciar la intervenció amb la dona. Solen ser dones que, insistim, es troben en ple procés de victimització, amb les conseqüències que això comporta i que ja hem descrit en un altre moment: aïllament sociofamiliar, indefensió, negació, minimització de la situació, etc. Habitualment no estan predisposades a rebre la intervenció dels professionals de les oficines d'atenció a la víctima del delictes; en tot cas, la intervenció sol quedar-se en un pla molt superficial, ja que sovint es mostren poc col·laboradores i impermeables. Emeten un discurs exculpatori de la conducta de l'home i autoinculpatori per la seva *col·laboració* amb el sistema judicial (per haver proporcionat el nom de l'home, per haver anant al metge per les lesions patides, etc.), fins i tot quan elles no s'han posicionat de manera activa en cap moment del procediment.

La dona descrita en aquest tipus requereix un abordatge integral i intensiu de la seva situació. El seu procés de recuperació depèn, en moltes ocasions, de trobar l'element que la faci connectar amb el professional i el servei de referència des d'on iniciar el procés terapèutic. En aquest sentit, alguns dels catalitzadors esmentats, i molt especialment l'entorn familiar i la xarxa social, poden actuar com a detonants per precipitar aquesta connexió. Ens referim a fills, pares, germans i, de vegades, amics o altres membres significatius de la xarxa social de la dona. Fins i tot, de vegades i en funció de les característiques del catalitzador, també és recomanable la vinculació d'aquest al servei, ja que ofereix la possibilitat de treballar aspectes no sempre visibles per al terapeuta i moltes vegades imprescindibles per adaptar les estratègies d'intervenció.

Tipus B

En aquest tipus es detecta **la presència de control exercit per l'home i la presència de preservació de l'entorn**. Destaca singularment la presència d'un **control contextual o cultural** que exerceix una gran pressió sobre la dona tant en la seva percepció de control com en la necessitat de mantenir inalterat el seu entorn.

Dona: Aquest tipus es correspondria amb aquelles **dones que també decideixen no declarar**, com a conseqüència tant del control exercit per l'home (econòmic, social, familiar, etc.) com del control producte de la influència contextual i cultural, que també contribuiria significativament a l'intent per part de la dona de mantenir intacte el seu entorn, tot en consonància amb els dictàmens culturals i socials vigents al seu món representacional.

Poden ser dones que mai hagin tingut contacte amb els serveis d'atenció psicosocial en relació amb la problemàtica relacional i a la violència que estan patint, però què, tal com hem pogut contrastar amb altres professionals assistencials, solen establir contacte i fer demandes per altres problemes de caire social i propis, moltes vegades, de col·lectius de persones immigrades: consultes sobre regularització de la seva situació administrativa, sobre ajudes econòmiques, sobre inserció laboral, etc. Es tractaria de dones que, immerses culturalment i efectivament en una dinàmica relacional de subordinació a la figura de l'home, no disposen d'eines i recursos per plantejar-se i construir un projecte de vida individualitzat i allunyat de l'estructura familiar predominant a la seva cultura d'origen. Estem parlant, majoritàriament, de dones que pertanyen a cultures no occidentals.

Es tracta d'un perfil de dona molt similar a la dona descrita al tipus anterior, especialment pel que fa a la simptomatologia presentada i les dificultats d'abordatge de la seva situació.

Per altra banda, resulta habitual en aquest tipus un perfil de dona caracteritzat per un fort sentiment de desarrelament cultural i d'aïllament social, al mateix temps que sol presentar greus dificultats idiomàtiques que agreugen les seves possibilitats d'inserció en els àmbits social i laboral. De vegades, el control exercit per l'home es dirigeix voluntàriament a controlar elements tan bàsics per a l'adaptació de qualsevol persona immigrada com l'idioma, el treball i la xarxa social.

Les dones que es decideixen a interposar denúncia acaben acollint-se al dret de no declarar, davant la seva incapacitat per creure que poden tirar endavant sense les seves parelles. S'hi observa por a ser deslleials a les seves creences o cultura i poder perjudicar l'home o, fins i tot, por que l'entorn pugui castigar-les o prendre mesures contra elles o els seus fills. Davant aquest estat de vulnerabilitat, l'home exerceix un poder que reforça aquest sentiment cultural o creença.

No es tracta d'etiquetar les dones immigrades ni d'establir, òbviament, cap diferenciació entre la violència de gènere en funció del lloc de procedència dels seus actors, de la

seva cultura o de les seves creences. La violència de gènere és sempre una i la mateixa, però tipològicament considerem que, per casuística i per la incidència d'aquestes variables culturals, podem elevar a proposta aquest tipus victimològic, entenent que els altres elements que el defineixen també presenten, com veurem a continuació, certes singularitats.

Home: En aquest tipus, hi trobaríem homes amb un fort control sobre la dona, el qual, a causa dels factors culturals i les creences, es veu reforçat per un component masclista relatiu a la minva dels drets i llibertats de la dona. L'home creu que la dona mantindrà intacte el seu entorn o bé que tornarà a restablir-lo un cop finalitzi el seu pas pel circuit judicial.

Per altra banda, es tracta d'un perfil d'home sotmès a una model de masculinitat més arcaic, un model en què l'home ostenta la responsabilitat de gairebé totes les decisions relatives a l'estructura familiar. Potser es tracta d'un model de masculinitat no qüestionat pel mateix home, acceptat per la dona i perpetuat de generació en generació.

Procediment judicial: En aquest tipus, el procediment sol iniciar-se d'ofici, bé mitjançant la intervenció de les forces i cossos de seguretat, bé per una denúncia de tercers o bé per la tramitació d'un informe mèdic des d'un centre de salut al jutjat de guàrdia. Són poques les ocasions en què la dona interposa la denúncia per iniciativa pròpia, i tant si ha estat així com si no, a causa de la forta pressió que reben tant d'elles mateixes com de l'entorn (fills, família extensa, veïns...) el procediment judicial sol finalitzar en un sobreseïment (per falta d'autor o per falta de prova) en la fase instructora o en l'absolució (per falta de testimoni) en la fase de judici oral. Aquest fet genera un possible increment de la violència de l'home envers la dona i, en ocasions, del propi entorn (família extensa, veïns, fills...) per haver estat deslleial amb la seva creença o cultura. Això provoca en la dona sentiments de vulnerabilitat, la sensació de no trobar cap sortida, el reforçament de les seves creences i la convicció que hi ha algun motiu per a l'exercici d'aquesta violència. També suscita un debat buit de contingut i de fonaments entre alguns operadors que actuem amb les víctimes, frustracions fruit de la falta de coneixement del fenomen que poden afectar en el tipus d'atenció que es pot oferir a la dona.

Serveis d'atenció psicosocial: Malgrat l'aïllament sociofamiliar, són dones que poden haver iniciat el contacte amb serveis assistencials per motius aliens a la violència de gènere, és a dir, la demanda pot esdevenir per necessitats econòmiques, sol·licitud de beques escolars o regularització de la situació administrativa al país. Així, la dona immigrant obre el vincle amb determinats serveis assistencials que pot permetre la detecció tangencial de situacions de risc i activar intervencions.

Es tracta d'un tipus força complex per intervenir-hi. Solen ser dones amb un discurs hermètic, que dificulten una atenció profunda des de l'oficina d'atenció a la víctima del delictes. El seu discurs se centra a negar els fets i, en ocasions, a dissimular la realitat respecte de la seva situació de violència per preservar la figura masculina. En moltes de les intervencions ens podem trobar terceres persones que acompanyen les dones a les instàncies judicials, les quals adopten un rol de control en forma de supervisió o pressió

que condiona i qüestiona la nostra intervenció per tal com emeten missatges que confonen encara més la dona i la seva decisió.

Tipus C

En aquest tipus es detecta la presència **de control exercit per l'home i l'absència de preservació de l'entorn**.

Dona: En aquesta categoria hi trobaríem dones que **podrien decidir declarar**, tot i el control exercit per part de l'home. La seva disposició a declarar ve determinada per la necessitat d'introduir canvis en el seu entorn. Aquesta consciència de canvi, sovint té a veure amb dos factors: una debilitació del control exercit per l'home i la intervenció, en termes generals, de qualsevol agent extern (família, xarxa social, serveis especialitzats). També podríem incloure en aquest tipus aquelles dones que, davant d'una situació límit en què han vist perillar greument la seva vida (intents d'homicidi, delictes greus contra la llibertat sexual, agressions amb líquids corrosius, etc), tot i existir un fort control per part de l'home, es ressituen a conseqüència de l'impacte immediat de l'agressió. En aquest cas també és habitual que, una vegada patida l'agressió, els serveis d'atenció psicosocial i la xarxa social i familiar de la dona s'impliquin en la seva situació i donin suport i facilitin el projecte de la dona de modificar el seu entorn. Una altra possibilitat que sovint podem trobar és la d'aquelles dones sobre les quals el control segueix tenint una forta influència, però la seva voluntat de preservar l'entorn es desactiva de manera immediata en el moment en què els fills esdevenen, de manera directa o indirecta, objecte de les agressions de l'home (o potser en el moment en què la dona s'adona d'aquest patiment dels fills). No és estrany en aquests casos escoltar expressions com:

“El que em pogués fer a mi era cosa meva, però en el moment en què vaig veure que els meus fills també podien estar vivint una situació de perill em vaig decidir a denunciar”

“Creo que sí, pero por mi hija más que por mí. Ella está indefensa, yo tengo voz.”

Home: En aquest grup, l'home veuria debilitada la capacitat de control que fins ara exercia sobre la dona. Les actituds davant aquesta debilitat o pèrdua de control són diverses:

Abocar aquesta frustració per la pèrdua de control en una violència de més risc i intensitat sobre la dona, amb episodis violents en els quals l'ús de la força física o fins i tot sobre objectes reforcen l'actitud de control que exerceix l'home.

Utilitzar la violència o control envers els fills o fins i tot cap a altres persones o objectes de valor per la dona.

Davant la pèrdua del seu estatus de control en la parella i la possibilitat d'una separació, perd intensitat l'asimetria de poder en favor de la dona. La dificultat de l'home per tolerar

aquesta nova situació pot desembocar en una agressió greu i descontrolada. Un dels desenllaços possibles en aquests cassos és la conducta autolítica real o d'amenaça amb l'objectiu de tornar a recuperar el control sobre la parella.

Procediment judicial: En el cas que la preservació de l'entorn es desactivi a causa de l'aparició d'agressions envers els fills, molt probablement serà la dona qui activi el procediment judicial, de manera directa, amb una denúncia als cossos de seguretat o bé, indirectament, mitjançant una demanda d'ajuda als serveis assistencials (per exemple, acudint als serveis mèdics que podran activar els protocols corresponents en cas d'existència d'evidències mèdiques de qualsevol tipus de maltractament).

Tot i això, en aquest tipus victimològic, el procediment se sol iniciar generalment per la denúncia que interposa la mateixa dona, que, davant una situació límit i de risc (moment en què s'està produint l'agressió), contacta amb els cossos de seguretat, els quals es personen al lloc dels fets. També podem trobar-nos amb aquelles dones que decideixen interposar una denúncia un cop ja s'ha produït l'agressió, i que posteriorment i en un moment de tranquil·litat s'adrecen a la comissaria a exposar els fets. Aquesta decisió d'interposar denúncia, com dèiem anteriorment, està condicionada per aquell moment de **presa de consciència** de la dona.

Un cop s'inicia el procediment judicial, pot succeir que la dona no vulgui ratificar la denúncia per por a les represàlies per part de l'home o de la seva família, per la qual cosa la causa es pot sobreseure (per falta d'autor o de prova) en la fase instructora o acabar en una absolució (per falta de testimoni) en la fase de judici oral,. No obstant això, en aquest tipus de procediment és molt important la intervenció en el moment en què els cossos de seguretat es personen al domicili després de l'avís, juntament amb l'existència d'altres proves com els informes mèdics i els testimonis de referència, els quals poden ajudar a seguir amb el procediment tot i que la dona s'hagi acollit al dret de no declarar.

Habitualment, però, la dona col·labora amb el sistema judicial prestant el seu testimoni, ja que no podem obviar que es tracta de delictes molt greus contra la seva integritat física.

Serveis d'atenció psicosocial: Es tracta d'un tipus en què la intervenció prèvia és difícil ja que pot aparèixer en les dones la confusió de sentiments, la qual pot condicionar la seva decisió. Les dones han pres consciència de la situació de violència, intenten cercar un canvi, però es mostren confoses. La seva capacitat de resiliència els permet mostrar-se receptives davant les intervencions dels professionals de les oficines d'atenció a la víctima del delictes. Poden presentar un cert discurs caòtic: necessiten explicar moltes coses, cercar ajuda, però alhora verbalitzen i manifesten molta por. La situació personal en què es troben aquestes dones afavoreix la permeabilitat a les intervencions i plans d'ajuda proposats pels professionals, sobretot en aquells casos en què l'agressió de l'home ha comportat un ingrés en un centre penitenciari. Solen ser intervencions de llarga durada.

Tipus D

En aquesta tipologia es detecta l'absència d'ambdues variables: **control exercit per l'home i preservació de l'entorn**.

Dona: En aquest tipus es detecta l'absència d'ambdues variables fonamentals (control exercit per l'home i preservació de l'entorn). Podríem pensar en la possibilitat d'enfrontar-nos a fenòmens diferents al de la violència de gènere, tot i que amb certa similitud quant a l'existència d'una relació de parella disfuncional i quant a la simptomatologia reactiva al conflicte de parella i compatible o coincident en alguns aspectes amb una situació de violència real (estats depressius i ansiosos, etc.).

Aquest tipus abastaria tota una casuística relacionada amb una possible *hipercriminalització* d'algunes actituds o conflictes en la relació de parella. Pensem aquí en la necessitat de diferenciar dos conceptes el significat dels quals es diferencia moltes vegades per una línia estreta i difusa:

El **maltractament** a la parella: Fenomen que ja hem definit, directament relacionat amb la violència de gènere, l'asimetria de poder, el control, etc.

El **tracte inadequat** a la parella: Es produiria en la relació de parella que no funciona. Una relació en la qual l'asimetria de poder o el control exercit per l'home no queden clars i donen pas a tota una sèrie de faltes de respecte recíproques, moltes vegades amb denúncies mútues que poden vorejar l'absurd.

No hi ha control i no hi ha preservació de l'entorn, sinó que hi ha una relació de parella que no funciona i s'acudeix al lloc equivocat per fer evident aquesta disfuncionalitat. En aquestes ocasions, la dona pot acabar no declarant davant la magnitud de tot el que ha generat i la desproporcionalitat de la reacció de l'engranatge judicial en relació amb el suposat fet delictiu.

Aquest tipus correspondria aleshores a aquelles dones que decideixen no declarar davant la percepció que tenen de la resposta judicial, la qual poden valorar com a desmesurada respecte als fets. Podria tractar-se, en alguns casos, de relacions disfuncionals en què algunes actituds poc adaptatives envers la parella s'han normalitzat.

També hi podem trobar el perfil de dona que declara amb l'objectiu d'obtenir beneficis secundaris en l'àmbit civil, econòmic, etc.

Home: En aquest tipus, l'home podria no considerar-se agressor des d'una perspectiva estricta de la violència de gènere. En aquests casos es tractaria de relacions d'igual a igual en les quals les actituds de falta de respecte acostumen a ser bidireccionals.

Procediment judicial: La denúncia pot haver estat interposada sobre la base d'una sèrie d'interessos o intencions de caràcter molt divers, com ara:

Informacions externes rebudes per la dona i interpretades des del desconeixement del que implica aquest tipus de procés judicial.

Una denúncia interposada en relació amb l'obtenció de beneficis secundaris en l'àmbit civil, econòmic, etc.

Aquest tipus de procediment pot finalitzar amb una sentència condemnatòria per a ambdós membres de la parella, o bé amb la rebaixa de la qualificació del fet de delictes a falta.

Serveis d'atenció psicosocial: En aquest tipus ens trobem bàsicament amb dos perfils de dones. En primer lloc, parlariem de les dones que, influenciades per factors socials, mediàtics o per un mal assessorament, han denunciat un conflicte de parella amb la convicció que aquesta és l'única via per solucionar-lo; consegüentment, s'hauria de treballar en la redefinició a fi d'establir quin és el circuit assistencial més adient al seu problema. En segon lloc, fariem referència a dones que denuncien el seu conflicte de parella amb l'expectativa d'obtenir uns beneficis judicials i psicosocials desproporcionats a la seva situació.

5. Propostes

La descripció i investigació del nostre objecte d'estudi, l'abstenció de les víctimes de violència de gènere des de la vessant psicosocial, té la modesta pretensió d'aportar una altra mirada sobre aquest fenomen de tan devastadores conseqüències per a aquelles dones sotmeses a situacions de violència a l'àmbit de la parella. Per altra banda, vol constituir-se en plataforma per continuar investigant, indagant i proposant noves formes d'intervenció que permetin, per una banda, que la dona compti amb més eines per afrontar la situació mutilant en què es troba, i per una altra, que els diferents operadors que intervenim en el fenomen puguem replantejar-nos i, si escau, adaptar les nostres intervencions per fer més operatives les garanties legislatives que preveuen una protecció integral i efectiva d'aquelles dones que es troben en situació de violència de gènere.

La dispensa de declarar, des del punt de vista del nostre grup de treball, no pot resultar ni un benefici per a la persona denunciada i/o imputada ni un perjudici per a la persona que denuncia o es veu immersa en una situació de violència de gènere. Si ha de ser, ha de tenir en compte que la seva actual configuració, en moltes ocasions, desvirtua la finalitat última de qualsevol sistema penal: perseguir la comissió de delictes, censurar i reeducar la conducta de l'infractor i, com no pot ser d'altra manera, protegir i restaurar el dany patit per la víctima.

Basant-nos en aquestes reflexions i en els resultats obtinguts durant aquest procés de recerca, a continuació presentem les següents propostes:

1. La creació d'un instrument que ens permeti la detecció de les diferents tipologies victimològiques en situacions de violència de gènere amb vista a ajustar les nostres intervencions.

2. Una sèrie d'observacions i de propostes de bones pràctiques professionals en funció de la tipologia victimològica detectada. Pensem que poden constituir un pas més en la consolidació de mesures de protecció integral, la finalitat de les quals ha d'estar al servei, per una banda, de prevenir, sancionar i eradicar aquesta violència, i per una altra, de prestar l'assistència adient i necessària a la víctima.

Es tracta de dues línies de treball ambicioses, que requereixen la implicació de tots els operadors judicials, psicosocials i policials als quals hem atorgat l'estatus de catalitzadors.

Comentarem, per últim, que allò que en un principi es presentava com un repte ple d'incògnites per resoldre en relació amb els elements sobre els quals pivota la decisió de no declarar d'algunes víctimes, s'ha reconvertit en dues línies de treball per al futur. Dues propostes per a tot el col·lectiu de professionals que vulguin comprometre's en la difícil tasca d'entendre la complexitat del fenomen de la violència de gènere. A nosaltres ens hi trobareu.

“De vegades sentim que el que fem tan sols és una gota en el mar,
però el mar seria menys si li faltés una gota.”

Agnes Gonxha Bojaxhiu, Mare Teresa de Calcuta (1910-1997)

No volíem concloure aquest informe sense deixar constància del nostre reconeixement a totes les víctimes de la violència de gènere, especialment a aquelles que es van brindar a cedir-nos una part de la seva vida. Dels seus relats, de les seves experiències, de les seves pors i també de les seves esperances, n'hem tret l'empenta que ens ha permès arribar fins aquí. Amb més o menys encert, però units per l'entusiasme dels qui volen conèixer i servir les persones, tots els membres de la comunitat hem deixat, al llarg d'aquestes línies, l'empremta d'una part de nosaltres mateixos, de les nostres experiències, de les nostres pors i, per descomptat, de les nostres esperances. L'esperança de seguir lluitant per trobar eines i estratègies més efectives per contrarestar els efectes sempre indesitjables que genera aquesta lacra social: la violència contra les dones.

Esperançats, esmerçant esforços i convençuts que un món més igualitari és possible, finalitzem el nostre viatge, amb el desig, això sí, que l'immens oceà compti amb una gota d'aigua més.

6. Referències bibliogràfiques

- AMOR, P. J.; ECHEBURÚA, E. "Claves psicosociales para la permanencia de la víctima en una relación de maltrato". A: *Clínica Contemporánea*. Vol. 1, núm. 2. Madrid: Colegio Oficial de Psicólogos de Madrid, 2010, p. 97-104.
- BARTH, F. (comp.). "Los grupos étnicos y sus fronteras. La organización social de las diferencias culturales". México. Fondo de Cultura Económica, 1976 [orig. 1969].
- BERGER, P.; LUCKMANN, T. "La construcción social de la realidad". Buenos Aires: Amorrortu-Murguía, 1986.
- BONET, J.; CABALLÉ, A. (comp.). "Mi vida es mía: 2.363 mujeres descubren su intimidad a partir de sus diarios personales". 3a ed. Barcelona. Plaza & Janés, 2000.
- CAMPBELL, J. C.; SHARPS, P.; GLASS, N. "Risk assessment for intimate partner violence". A: PINARD, G. F.; PAGANI, L. (ed.). *Clinical Assessment of Dangerousness: Empirical Contributions*. Nova York: Cambridge University Press, 2000, p. 136-157.
- CANTERA, L. "Más allá del género. Nuevos enfoques de 'nuevas' dimensiones y direcciones de la violencia en la pareja". Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona, 2004.
- CORBETTA, P. *Metodología y técnicas de investigación social*. Madrid: McGraw Hill, 2003.
- DENZIN, N; LINCOLN, Y. (ed.). *Handbook of qualitative research*. 2a ed. Thousand Oaks: Sage, 2000.
- DOUGLAS, D. G.; KROPP, P. R.: "A prevention-based paradigm for violence risk assessment: clinical and research applications". *Criminal Justice and Behaviour*. Thousand Oaks: Sage, 2002, núm. 2, p. 617-658.
- HERNÁNDEZ GARCÍA, J. "La facultad de abstención del deber de declarar por vínculos personales con la persona acusada". *Valoración del daño en las víctimas de violencia de género*, p. 191-233. Consejo General del Poder Judicial, 2007.
- KROPP, P. R. "Some questions regarding spousal assault risk assessment". *Violence Against Women*. (2004), núm. 10, p. 676-697.
- LEVI-STRAUSS, Claude [dir.] "L'identité. Séminaire interdisciplinaire dirigé pour Claude Lévi-Strauss, professeur au Collège de France 1974-1975". París: PUF, 1983 [orig. 1977].

- MARTÍN ÁLVAREZ, J.J. “Evolución histórica en nuestro derecho: de la violencia intrafamiliar a la violencia de género”. *Violencia de género. Tratado psicológico y legal*. Capítulo 1. Madrid: Biblioteca Nueva. Manuales Universidad, 2009.
- PATTON M. *Qualitative research and evaluation methods*. 3a ed. Thousand Oaks: Sage, 2002.
- PÉREZ SERRANO, G. *Investigación cualitativa. Retos e interrogantes*. 2 vol. Madrid: La Muralla, 1994.
- ROCA, J. “Sexe i gènere sota el franquisme: una anàlisi des de les ciències socials tot passant per Alcover”. *Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs*. (Gener-març 2000), p.15-44.
- RUIZ BUENO, A. “Criteris de validació de la informació segons el tipus de metodologia utilitzada.” (Taula 1) (2011) Adaptat de DEL RINCÓN, D.; ARNALD, J.; LATORRE, A.; SANS, A. “Técnicas de investigación en ciencias sociales”. Madrid: Dykinson, 1995.
- TAYLOR, S.J.; BOGDAN, R. “Introducción a los métodos cualitativos de investigación”. Barcelona: Paidós Básica, 1987.
- TRONE, J.: *Calculating intimate danger: mosaic and the emerging practice of risk assessment*. Nova York: Institute of Justice, 1999.
- UTRILLA HERNAN, R. “La importancia del derecho a la información de las víctimas de violencia de género en la Ley orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de medidas de protección integral contra la violencia de género. Puntos de coordinación. El registro central.” II Congreso sobre Violencia Doméstica y de Género. Granada, febrer 2006.

Referències legislatives

- Llei orgànica 10/1995, del Codi penal.
- Llei d'enjudiciament criminal.
- Llei 27/2003, de 31 de juliol, reguladora de l'Ordre de protecció de les víctimes de la violència domèstica.
- Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere.
- Protocol d'implantació de l'Ordre de protecció de les víctimes de violència domèstica. Madrid, 31 de juliol de 2003.

- Acord de Govern de la Generalitat de 21 d'octubre de 2003 (Resolució JUI3338/2003, de 30 d'octubre).
- Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista.
- Decisió marc del Consell de la Unió Europea, de 15 de març de 2001, relativa a la Declaració de l'ONU de 29 de novembre de 1985, sobre els drets de les víctimes.

Publicacions del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada

- *Revisió de la Guia d'avaluació del testimoni en violència de gènere (GAT-VIG-R)*. Comunitat Psicòlegs d'assessorament tècnic penal. Barcelona, 2010
- *Programa de suport a l'acte de judici oral*. Comunitat Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte. Barcelona, 2010

7. Annexos

Annex 1: Full de consentiment informat

**Consentiment informat per al projecte d'estudi per
APROFUNDIR EN EL FENOMEN DE LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE
Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya**

Implicacions de la persona que hi participa

La participació en aquest estudi podrà comportar l'enregistrament sonor de les entrevistes. L'enregistrament evita que e/la tècnic/a agregui informació irreal, permetent un registre fidel d'allò expressat per la persona entrevistada. Així mateix, permet un anàlisi estadístic de les dades recollides en el marc de l'estudi esmentat.

Objecte de l'estudi

Aquest estudi té per objecte **APROFUNDIR EN EL FENOMEN DE LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE AMB LES MOSTRES DE LES OFICINES D'ATENCIÓ A LA VÍCTIMA DE DELICTE DE CATALUNYA** i es duu a terme pels professionals DE **S EQUIPS TÈCNICS D'ADULTS**.

Garanties de confidencialitat

Tota la informació que sigui recollida per mitjà d'aquest estudi és estrictament confidencial i serà tractada d'acord amb la Llei 15/1999 de Protecció de Dades de caràcter personal i la resta de normativa que la desenvolupa.

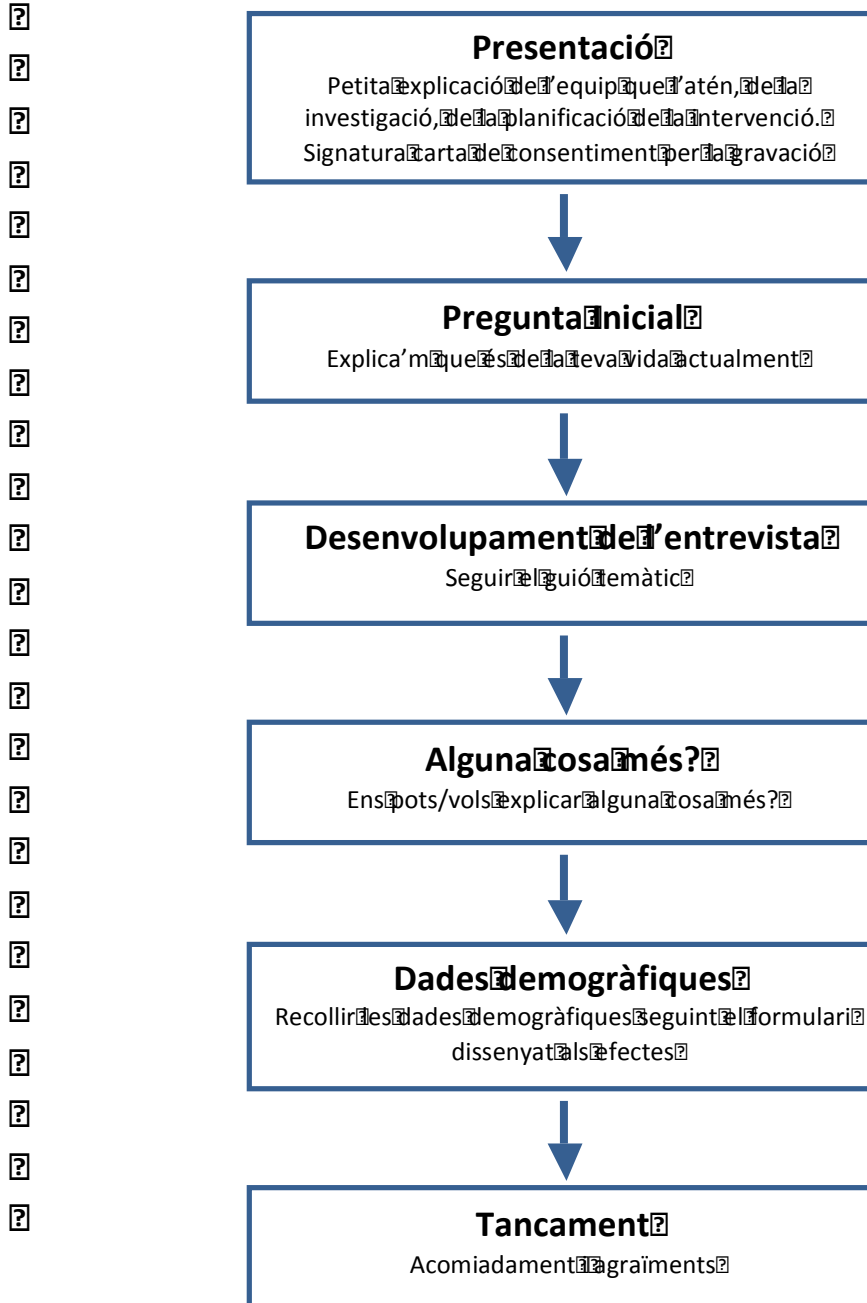
Jo, _____, una vegada llegides i acceptades les condicions, donc el meu consentiment per a l'enregistrament d'aquesta entrevista per part del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, així com la meua participació en l'estudi que duu a terme pels **PROFESSIONALS** de **S EQUIPS TÈCNICS D'ADULTS DE CATALUNYA**.

Signatura de la participant

Data

Annex 2: Estructura i desenvolupament de l'entrevista

GUIÓ D'ENTREVISTA

Annex 3: Model d'entrevista semiestructurada i fitxa de dades demogràfiques

Questions preliminars:

?

Presentació:

En aquesta primera fase, es posen en joc tota una sèrie de qüestions vinculades al que podríem denominar el problema deontològic – científic. S'ha de tenir en consideració, per tant, la especificitat de la relació que s'estableix entre investigador i informant. Tal com apunta Pujadas (1992), aquesta fase de "negociació" amb l'informant s'ha de basar sempre des d'una perspectiva "contractual", en la que han de quedar clars els següents extrems:

1. Les finalitats de la investigació i l'ús que es donarà a la informació obtinguda.
2. La forma en que s'enregistrarà la informació i l'accés que terceres persones en podran tenir.
3. El tema de l'anonimat del subjecte i del camuflatge de les situacions i els noms de llocs i persones que poden aparèixer al llarg del relat.
4. Perspectives de publicació del material.
5. Formes de compensació al subjecte per la feina que se li demana, que poden ser purament morals.

?

Rapport:

Aquesta fase comença ja en la presentació, i de fet, impregnarà tot el decurs de la entrevista. Una vegada donades les explicacions anteriors, s'ha de procurar establir una relació de certa confiança amb l'informant.

Per altra banda, ha de quedar clar el que anomenem la "**transferència de control**". Aquesta transferència suposa que és la persona informant qui ha de parlar, qui ha d'explicar tot allò que nosaltres estem interessats en escoltar però que només ella sap. Nosaltres intervindrem el mínim possible, amb preguntes obertes sobre els temes que necessitem explorar però sense marcar o dirigir excessivament el discurs del subjecte. L'entrevistador no ha de parlar més que quan sigui indispensable. Ha d'evitar dirigir excessivament la entrevista, mitjançant preguntes massa concretes o tancades, ja que podem imposar el punt de vista del investigador i no la perspectiva espontània de la persona informant.

?

?

?

Guíode l'entrevista Àrees a explorar:

?

Hem de tenir en compte que l'ordre dels següents apartats o temes anirà en funció de les característiques de la persona entrevistada i de la dinàmica que s'estableix en la pròpia entrevista. És a dir, no tenim perquè explorar els temes en l'ordre que aquí es presenta. Per altra banda, també és important assenyalar el fet que molt probablement, durant els primers minuts de la entrevista, apareixeran en el discurs de la persona entrevistada els seus estereotips sobre les qüestions formulades. Una vegada traspasada aquesta "barrera" podem pensar en que començarà a parlar d'aquells aspectes realment personals.

<p>1. Context històric i/o biogràfic</p>	<p>Podem començar l'entrevista amb un abordatge del que podem anomenar context històric biogràfic o, més específicament, antecedents personals i familiars. La idea seria la següent:</p> <ul style="list-style-type: none"> - “Explica'm qui ets, parla'm de la teva història familiar, de parella...” (mirar endarrere). - Intentar utilitzar preguntes que convidin la persona entrevistada a parlar i a donar explicacions al més àmplies possibles.
<p>2. Característiques de la relació de maltractament</p>	<p>En aquesta àrea d'exploració ens interessa obtenir informació sobre qüestions com ara:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hi ha hagut experiències de maltractaments en la seva família d'origen? - Tipus de maltractament que ha patit. - Evolució del maltractament: <ul style="list-style-type: none"> - canvis de freqüència - tipus, intensitat - duració de la situació de maltractament (en termes globals) - Explicar un episodi prototípic de la seva història de maltractament. - Com s'ha sentit? - Possibles causes del maltractament (n'hi pot haver més d'una): <ul style="list-style-type: none"> - econòmiques - embaràs - laborals - gelosia - fills - tòxics - ús de poder - altres (especifiqui-les) - Situacions en què es produeix el maltractament: <ul style="list-style-type: none"> - en quin moment apareix - lloc on es produeix de forma més freqüent - davant quines persones - a quines hores - en alguns dies específics - Com afecta aquest procés a la seva vida (perspectiva biopsicosocial): <ul style="list-style-type: none"> - àmbit laboral - respecte als fills - respecte a la resta de família - respecte a les amistats - respecte a altres persones <ul style="list-style-type: none"> - en l'aspecte físic - en l'aspecte anímic/psicològic - Ha tingut alguna altra relació de parella abans que l'actual? Hi va haver maltractament? - Quins tipus de problemes legals ha tingut? <ul style="list-style-type: none"> - judicials - econòmics - altres (especifiqui'ls) - Ha tingut la sensació que faci el que faci no podrà canviar la situació? - Qui va ser la primera persona a qui va poder confiar la seva situació? <ul style="list-style-type: none"> - com es va sentir - la va ajudar en alguna cosa - es va sentir ajudada o decebuda per la resposta - Ha buscat informació sobre els maltractaments (llibres,

	<p>associacions, etc.)?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Té amigues, conegudes que han passat per la seva situació? - Altres persones que creu que estan vivint el mateix que vostè?
<p>3. Presa de la decisió de no declarar</p>	<p>Aquesta és l'àrea a explorar més important probablement de tota l'entrevista. Aquí ens interessa obtenir informació sobre els elements personals i els aspectes externs que tenen a veure amb la seva decisió:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Quan s'inicia el procés de no declarar? (Quan pren en consideració per primera vegada la possibilitat de no declarar?) - Alguna persona li ha suggerit o explicat aquesta possibilitat abans d'escollir-la? - Si és que no: per què va pensar a no declarar? - Què l'ha portat a prendre aquesta decisió? - Per què ha pres aquesta decisió? - Com es va sentir en el moment de prendre la decisió? Com se sent un cop passat el moment de declarar sense haver-ho fet? - Què hauria d'haver passat perquè hagués declarat? (D'aquesta manera estem explorant el que desitjaria i el que realment és en relació amb la decisió presa.) - Si ara es trobés en la mateixa situació, declararia o tornaria a abstenir-se'n? - És la primera vegada que ha pres la decisió de no declarar? - Si una amiga li expliqués una situació semblant a la seva, li aconsellaria declarar o no declarar? Per què?
<p>4. Atenció/Ajuda</p>	<p>Hauríem d'obtenir informació sobre tota l'ajuda que la persona informant ha rebut al llarg de tot el procés, tant a nivell familiar com a nivell institucional i/o professional:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Alguna persona del seu entorn li ha ofert ajuda en aquesta situació? - Quina ajuda li han proporcionat? - Qui? La va acceptar? Per què? - Ha rebut ajuda d'algun servei d'atenció especialitzada? Quin? Durant quant de temps? - Ha rebut tractament psicològic abans de l'experiència de maltractament? De quin tipus (ambulatori, internament, teràpia, farmacològic, etc.)? Quan el va deixar? Per què? - Té problemes de salut importants?

DADES DEMOGRÀFIQUES:

?

Codi d'entrevista:	?
--------------------	---

?

Data de naixement:	<input type="text"/>	Edat:	<input type="text"/>	Nacionalitat:	<input type="text"/>		
Estat civil:	☐ soltera	☐ casada	☐ convivència amb una parella estable	☐ separada	☐ divorciada	☐ vidua	☐ En tràmits de separació
Nombre fills:	De la parella denunciada:	<input type="text"/>	Amb qui conviu actualment:	<input type="text"/>			
	D'altres parelles:	<input type="text"/>					

?

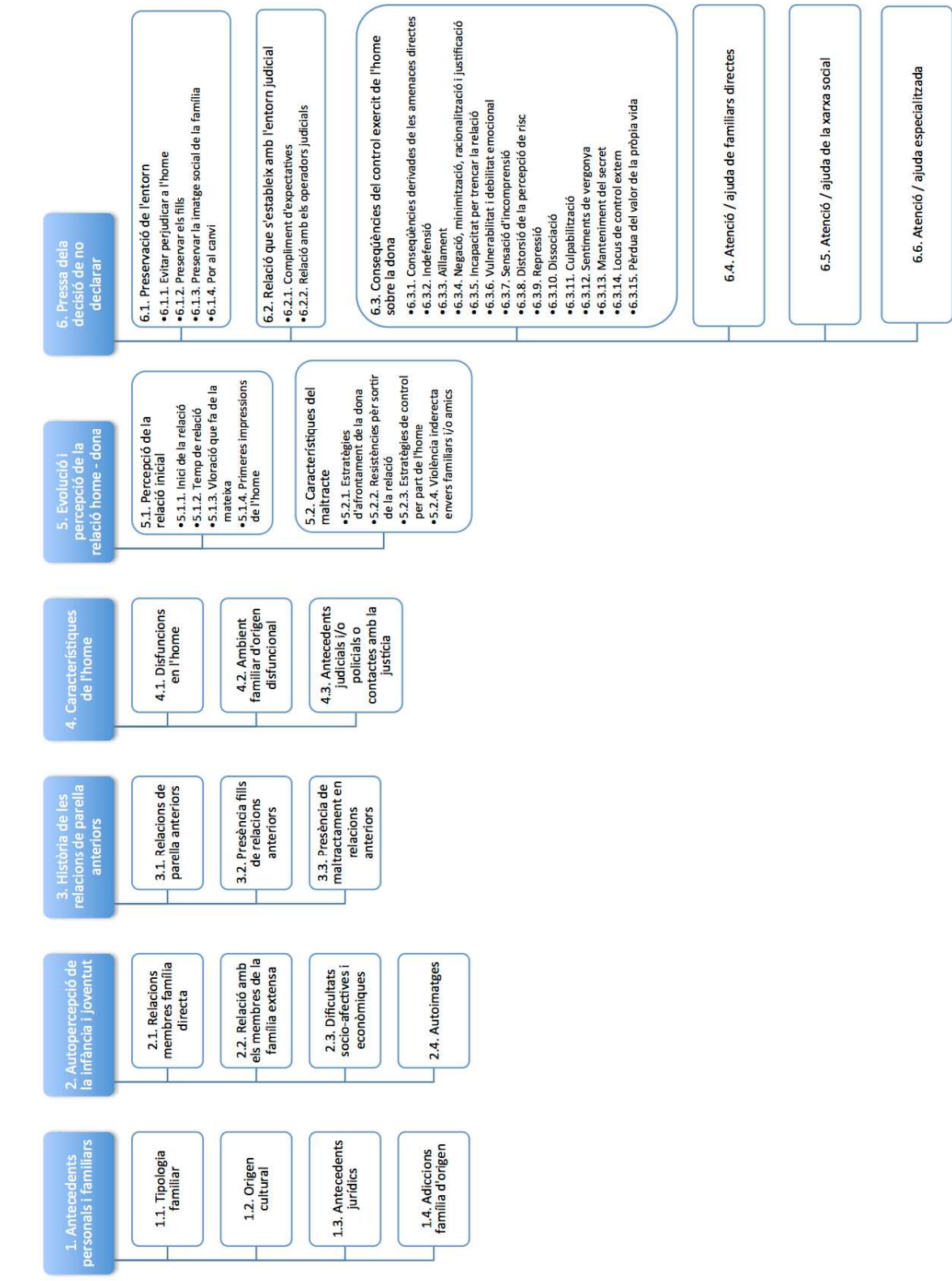
Nivell d'estudis:	☐ Primaris	☐ Secundaris	☐ FP	☐ Estudis Universitaris	☐ Altres
Lloc i tipus de treball actual:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	

?

Nombre de denúncies:	<input type="text"/>
Per iniciativa de:	<input type="text"/>
Nombre de denúncies retirades:	<input type="text"/>
Nombre de denúncies retirades:	<input type="text"/>

?

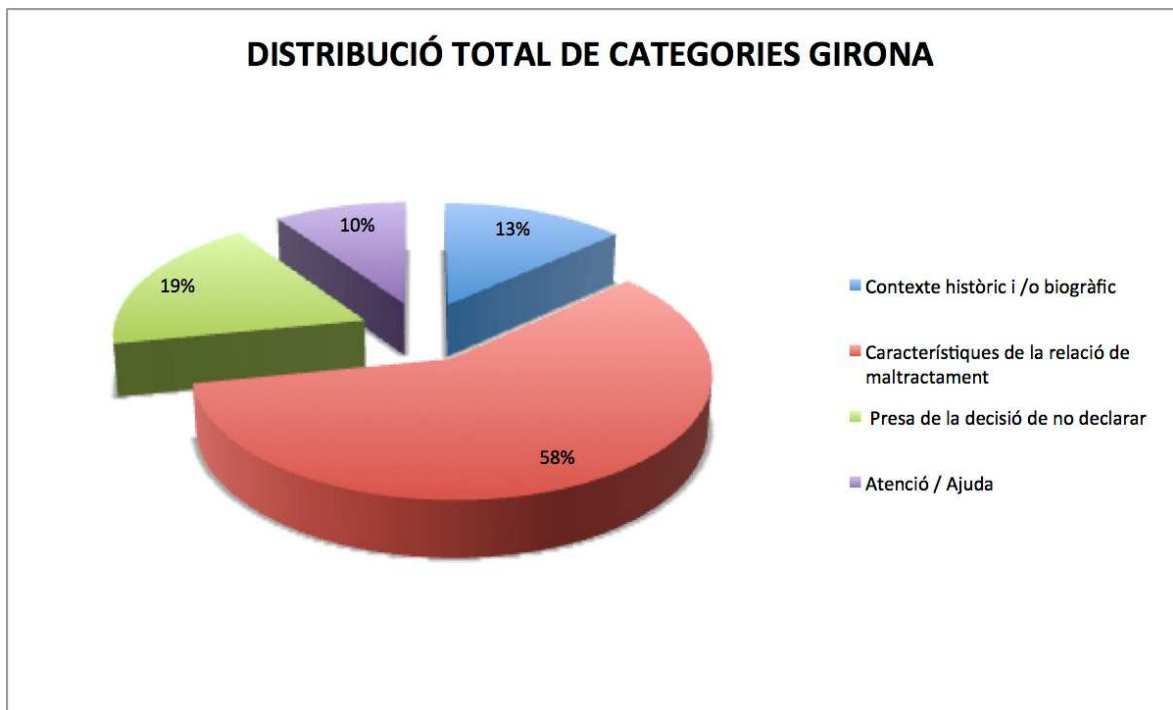
Annex 4: Quadre de categories

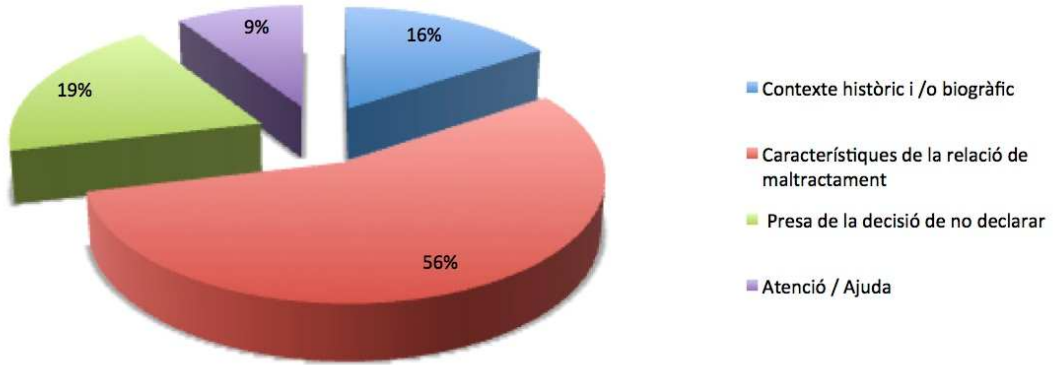
Annex 5: Anàlisi gràfica de les categories aïllades

Taula de distribució de categories

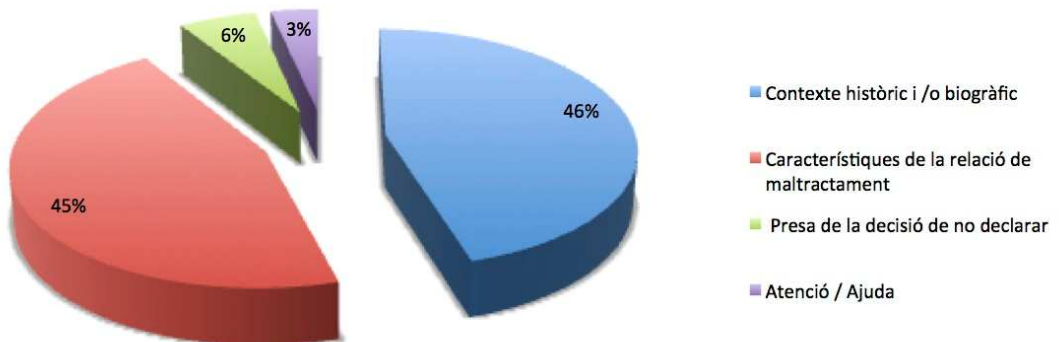
		PROVÍNCIA			TOTAL
		TARRAGONA	LLEIDA	GIRONA	
ÀREES D'EXPLORACIÓ	Contexte històric i /o biogràfic	17	40	18	75
	Característiques de la relació de maltractament	60	40	79	179
	Presa de la decisió de no declarar	21	5	25	51
	Atenció / Ajuda	10	3	13	26
TOTAL		108	88	135	331

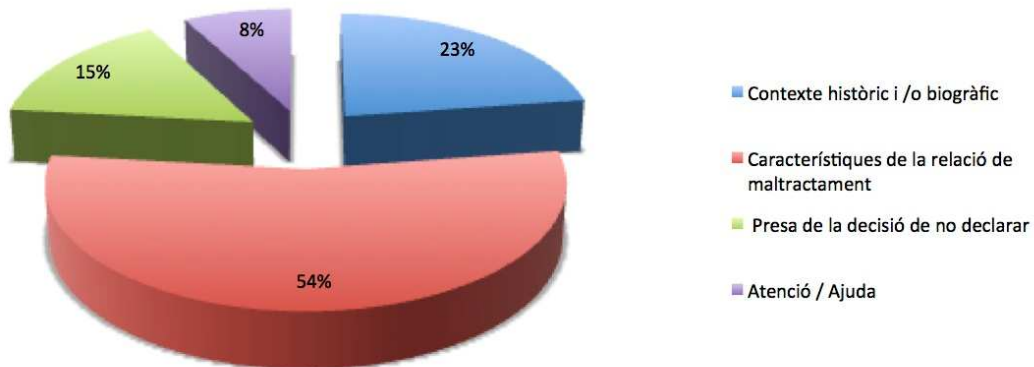
DISTRIBUCIÓ TOTAL DE CATEGORIES TARRAGONA

DISTRIBUCIÓ TOTAL DE CATEGORIES LLEIDA

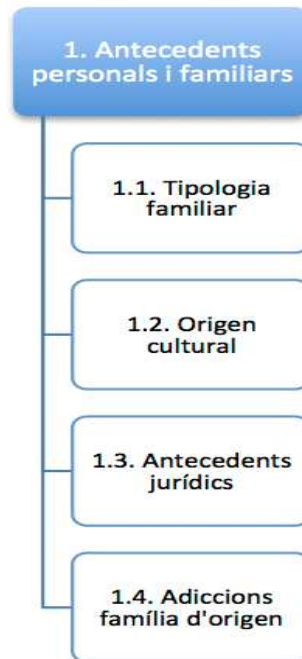

DISTRIBUCIÓ TOTAL DE CATEGORIES

Annex 6: Definició de categories

1. Antecedents personals i familiars

1.1. Tipologia familiar: Aquesta subcategoria fa referència a aspectes com el nombre de germans, possibles separacions, composició i quantitat de membres de la unitat familiar, relació entre els del grup familiar d'origen, etc.

Exemple:

“Era la més petita de cinc germans, els meus pares es van separar quan va néixer la meva germana petita....La veritat és que mai hem estat una família unida.”

1.2. Origen cultural: En aquesta subcategoria s’han recollit aspectes com la pertinença a un grup social determinat, a una cultura, al país d’origen de la dona, etc.

Exemple:

“Soy original de la República Dominicana. Vine a España con mis tíos hace unos 15 años.”

“Siempre me he relacionado con gente de mi misma procedencia, tengo pocas amistades que sean de aquí.”

1.3. Antecedents judicials: Aquesta subcategoria incorpora l'existència d'antecedents judicials previs al procediment objecte d'estudi.

Exemple:

“Una vegada el van denunciar per agredir un company de feina. Després li van fer pagar una multa per conduir begut.”

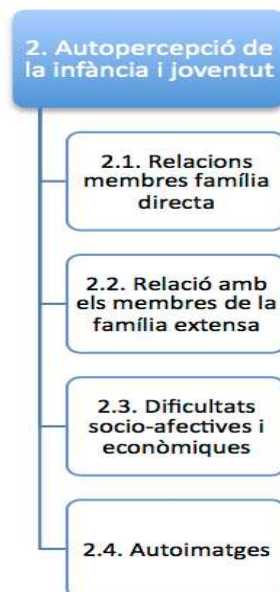
1.4. Addiccions en la família d'origen: En aquesta última subcategoria s'han recollit antecedents sobre consum de drogues per part d'algun membre de la família d'origen.

Exemple:

“Mi padre era alcohólico. Eso generó muchos problemas en casa. Cuando llegaba bebido, mi madre le tenía terror.”

“El meu germà és consumidor de cocaïna, tot i que ara està fent un tractament per deixar-ho.”

2. Autopercepció de la infància i joventut

2.1. Relacions amb els membres de la família directa: Aquesta subcategoria fa referència a la distribució de rols en la família i als models educatius emprats: tipus de relació entre els membres de la família, paper de cada membre en les responsabilitats familiars i estratègies educatives de cada membre de la parella en relació amb els fills.

Exemple:

“A casa els meus pares eren molt conservadors: la mare treballava a casa i el meu pare era qui aportava el diners. Ell treballava al camp.”

“No tinc cap vincle amb els meus germans, i això que vivim relativament a prop...”

“Mi padre era un tirano: a golpes y castigos lo arreglaba todo..Mi madre era más dulce, pero la pobre no nos podía proteger, le tenía terror.

“Mi padre era el cura del pueblo, estaba encantada con él. ¡Como lo echo de menos! Me gustaría volver a aquellos tiempos...”

“La meva mare i jo no tenien cap tipus de confiança. Li confiava tots els meus secrets a la meva germana.”

2.2. Relacions amb els membres de la família extensa: Aquesta subcategoria considera el tipus de vinculació amb la família extensa.

Exemple:

“No vaig tenir mai contacte amb els meus tiets i cosins. El meu pare els odiava: sempre deia que no eren la nostra família.”

“La germana de la meva mare sempre ha estat pendent de mi. Ara és ella qui m’ajuda econòmicament, fins i tot em va deixar viure un temps en un pis que té per llogar.”

2.3. Dificultats socioafectives i econòmiques: En aquesta subcategoria s’han recollit aspectes com ara problemes de la unitat familiar en l’àmbit de les relacions amb les persones i de les relacions afectives amb la família i l’entorn, així com dificultats de caire econòmic.

Exemples:

“Mi padre tenía una excelente relación con su comunidad. Eso de ser el cura del pueblo hacía que lo respetaran y que siempre le pidieran consejo y ayuda.”

“Recordo que la meva mare havia de fer màgia per poder arribar a final de mes. No hem tingut mai cap luxe; hi havia pocs diners a casa meva.”

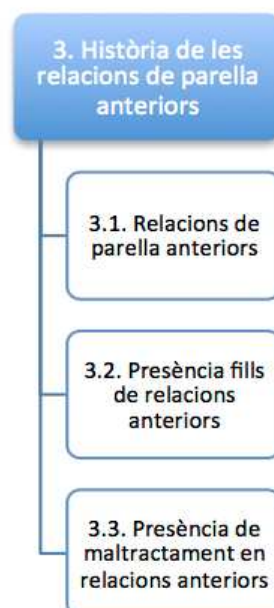
2.4. Valoració de la història personal (autoimatges): Aquesta categoria fa referència a la valoració i percepció que té la dona de la seva història de vida. Parlem de quines imatges té d'ella mateixa.

Exemples:

“Mi vida ha sido un despropósito, nunca he sido feliz. Desde que vine a España todo me ha ido mal.”

“Nunca he tenido suerte en la vida.”

3. Història de les relacions de parella anteriors

3.1. Relacions anteriors: En aquesta subcategoria s'inclou la informació sobre parelles anteriors amb qui hagi tingut una relació afectiva encara que no hagi estat de convivència.

Exemples:

“El meu exmarit també va ser un malson. Ens vam separar quan jo ja no podia resistir més la situació; va ser un mal home per a mi”.

“Ell va ser el meu primer xicot, només he estat amb ell; per això l'estimo tant.”

“Tuve una juventud llena de aventuras, nada serio. Pero me lo pasé muy bien, fui muy feliz, sobre todo en la época del instituto. Después ya le conocí a él”.

3.2. Presència de fills de relacions anteriors: Aquesta subcategoria fa referència a l'existència de fills per part de qualsevol dels dos membres de la parella en relacions anteriors a la que motiva l'estudi.

Exemples:

“Jo tinc un fill del meu primer matrimoni. Ell ja és gran, no suporta la meva parella: sap el que em fa.”

“Ell va estar amb una altra dona abans; van tenir un fill, però ni el coneix.”

“A sus hijos los he cuidado como si fueran míos. Me dan mucha pena; ellos no tienen culpa de tener un padre así.”

3.3. Presència de maltractament en relacions anteriors: En aquesta subcategoria s'analitza la presència de maltractaments patits i relatats en relacions afectives anteriors a la que motiva l'estudi.

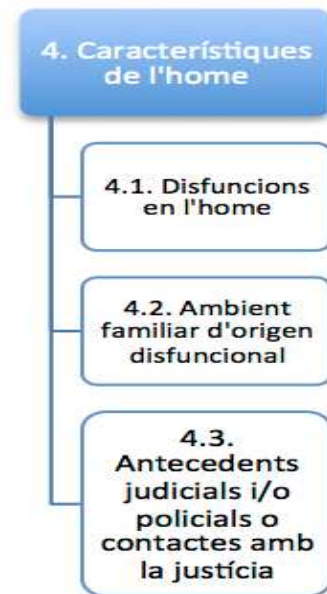
Exemples:

“El meu exmarit també em maltractava, però era més psicològic. Més que res em menyspreava, m'insultava, però mai em va pegar.”

“Mi primer novio era un poco agresivo, pero nada que ver con este. Era más bien celoso, y cuando le daba un ataque de celos golpeaba todo lo que tenía a su alcance.”

“No sé si era maltrato lo que me hacía mi anterior marido, es posible. Ahora, mirándolo bien..., también me había empujado alguna vez. Recuerdo que una vez me dijo: Si hubieras caído en manos de otro te ibas a enterar. Ahora me acuerdo mucho de él, de lo que me decía, pero él era igual que este, en el fondo.”

4. Característiques de l'home

4.1. Disfuncions en l'home: En aquesta subcategoria s'entenen aquestes disfuncions com les alteracions de les funcions orgàniques per l'existència evident d'un diagnòstic psicològic o seguiment d'algun tipus de tractament, addiccions i/o incapacitacions de l'home.

Exemples:

“El defecto que él tenía era que los fines de semana bebía, salía los viernes y no aparecía hasta el domingo;, pero no era violento, decía que había bebido y se había

quedado con los amigos, y yo le decía, pues vale, vete a dormir.”

“Pero si no estaba borracho no hace estas cosas, él no lo hace.”

“Hasta que se venía de droga, ha estado en granja, ha estado tres años en una granja.”

4.2 Ambient familiar d’origen disfuncional: Aquesta subcategoria fa referència fonamentalment a la família d’origen de l’home, al tipus de dinàmica establerta i a l’entorn de la mateixa família.

Exemples:

“Eran parecidas a la mía porque sus padres son separados también y él tuvo que hacerse cargo de su hermana menor. Con 16 años el dejó el colegio para ponerse a trabajar y hacerse cargo de su hermana de 9 años para que ella pudiese estudiar. No tuvo una vida fácil; sus padres cada cual hizo su vida por aquí y por allá y los dejaron a ellos así, solos.”

“Ell ha patit moltíssim des de petit i estava escamat. “

4.3 Antecedents judicials i/o policials o altres contactes amb la justícia: Homes que han tingut contacte amb la justícia o les forces de seguretat ja sigui de forma directa o indirecta.

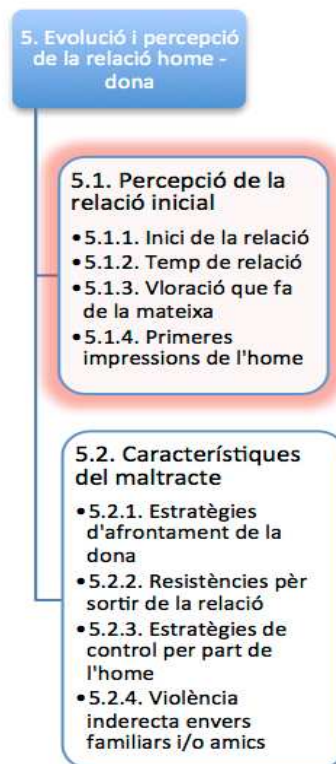
Exemples:

“No, él ha sido denunciado ya. El juez le dijo que si volvía por allí, si me volvía a hacer algo, aunque yo no lo denunciara lo metía en la cárcel.”

“Se la quitó la policía (una navaja) y le pegó también a un mozo porque le estaban deteniendo. No le importa si es un mozo, no le importa nadie. “

5. Evolució i percepció de la relació entre l'home i la dona

5.1. Percepció de la relació inicial

5.1.1. Inici de la relació. Es refereix al moment, la data en què comença el *festeig* de la parella.

Exemple:

“Cuando yo tenía 16 años. “

5.1.2. Temps de relació. Comptabilitzat des del seu inici fins a la data actual.

Exemple:

“Llevo casada cinco años. Lo conocí a él cuando tenía 16 años, llevamos tiempo de novios.”

5.1.3. Valoració que en fa. Percepció que té la dona de la seva relació, amb la possibilitat de fer-hi una mirada des de l'inici fins a l'actualitat. Valoració de la trajectòria de relació de parella.

Exemple:

“Considero que tots aquests anys han estat una pèrdua de temps. Si no fos pels meus fills, m'agradaria tirar enrere i canviar les coses.”

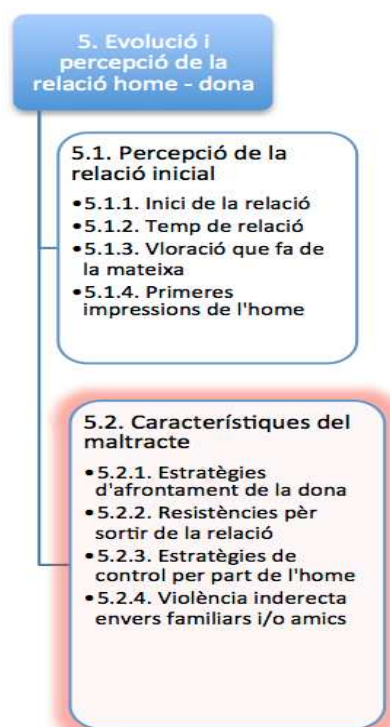
5.1.4. Primeres impressions de l'home: Percepció que va tenir la dona en el moment en què va conèixer la seva parella i primers anys de relació.

Exemple:

“Jo pensava que guapo, sembla italià, però era mestís gitano. Un home que em va ajudar molt, molt treballador.”

“Cuando lo conocí fue como mi salvador, estaba sola, sin la familia, sin amigos, sin nadie. Él me ayudó a nivel laboral, había estudiado para abogado y eso me dio cierta confianza. Al principio era maravilloso.”

5.2. Característiques del maltractament

5.2.1. Estratègies d'afrontament de la dona: Evolució/aprenentatge que experimenta la dona envers l'home i dins la relació de mal tracte. En un primer moment parlàriem d'il·lusió de canvi, amb la creença per part de la dona de poder canviar o modificar la situació de mal tracte; però davant la indefensió, la dona aprèn a preveure episodis violents i adopta una actitud adaptativa i/o estratègies, ja sigui “en l'esfera cognitiva, emocional i/o de conducta, que intenten assegurar la seva supervivència” 1 (*Revisió de la Guia d'avaluació de testimoni en violència de gènere*, pàgina 64)

Exemple:

“Ell, com més tranquil·la em veia —això ha passat sempre—, quan em veia molt relaxada i que no tenia ganes de discutir, ell més s'enervava i més s'exaltava; el treu de polleguera veure que jo porto el control de la situació.”

“He pensado que sí que puedo cambiarlo y recuperar a mi marido de antes con ayuda.”

5.2.2. Resistències per sortir de la relació: Al llarg de les entrevistes hem detectat certes pors, temors que fan que la dona mostri resistència per sortir de la situació de mal tracte. Les causes més destacades d'aquestes pors serien els fills en comú, la imatge social i la dependència econòmica. El fet que hi hagi fills en comú provoca en les dones la creença que els fills es queden sense pare o que aquests poden responsabilitzar-les a elles del trencament de la relació. La imatge social fa referència a les resistències generades per les pors, temors i vergonyes respecte de l'exterior, del *què diran*. Per últim, la dependència econòmica també actua com a fre, ja que, actualment, en la nostra societat existeixen rols familiars tradicionals, i la separació suscita pors respecte a les dificultats econòmiques que pot comportar tenint en compte les dificultats per entrar en el món laboral (dones d'una determinada edat, sobretot).

Exemple:

“La vergonya de veure que estava passant allò, recordo que jo mirava si algú ens estava veient.”

“Coneixia molts casos de divorcis però no en el meu entorn, per això vaig aguantar. A part dels valors i obligacions que creus que tens com a mare.”

“Porque yo no trabajo. El tenía muy claro que si teníamos hijos yo no trabajaría: estarás en casa, tú la cuidarás.”

5.2.3. Estratègies de control per part de l'home: Aquelles actituds i actes que adopta l'home dins la relació de maltractament, com poden ser mitjans físics, mitjans psicològics i mitjans materials, tenint en compte, però, que en qualsevol acte físic o material sempre apareix el psicològic, mentre que els mitjans psicològics poden anar sols. Entendríem com a mitjans físics tots els actes on l'home exerceix violència ja sigui amb instruments o sense. Per mitjans materials entendríem aquells actes que exerceix envers objectes i mobles, i per mitjans psicològics el control mateix que exerceix l'home envers la dona.

Exemple:

“Portazos, muescas en el suelo, tirar cosas al suelo, supongo que para no pegarme a mi y no dejarme marca.”

“Cogía revistas de contactos y me las dejaba abiertas, por ejemplo, con asiáticas de 21 años.”

“Puñetazos, puñetazos muchas veces... Una vez me pegó un puñetazo en el oído que me quedé días sin oír.”

“Me ha amenazado con un cuchillo.”

“Va arribar a eclipsar la meva personalitat totalment; vaig arribar a creure que era una estúpida, tonta, inútil total.”

“Él me sacó tirándome del pelo a la calle y me llevó a casa y me dijo que era una puta.”

“Él entró en la ducha y me dio un par de cachetadas y me gritó y me cogió del cabello y me sacó de la ducha y me pegó.”

“Ya no vales para nada. Hija de puta.”

“Em va anul·lar perquè jo tenia poca personalitat.”

“Em controlava moltíssim. Ho havia de justificar tot, em podia gastar el que volgués per a la casa, però havia de donar explicacions de tot.”

“M'intimidava amb la veu, amb la veu, amb les mans.”

5.2.4. Violència indirecta envers familiars i/o amics: Violència que exerceix l'home per tal d'aïllar la dona de qualsevol entorn, o com a acte intimidatori; per exemple, amenaçar-la de fer mal a la seva família.

Exemple:

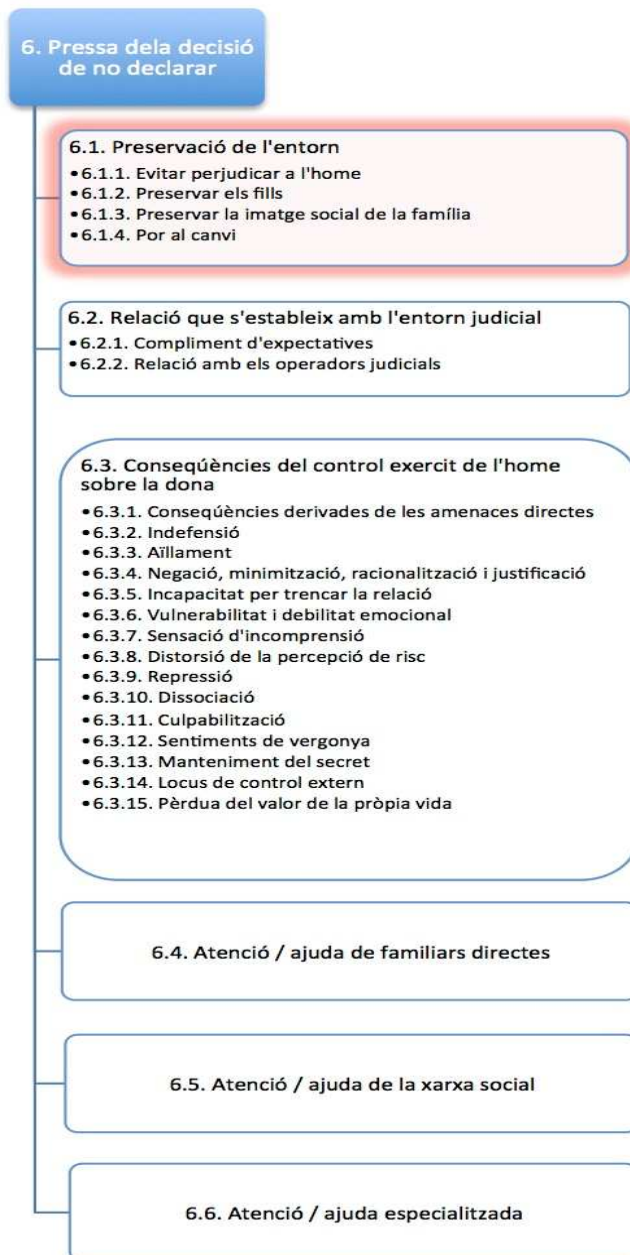
“No li agradava cap amestat de les que jo tenia.”

“Jo vaig decidir que no vingués ningú a casa perquè cada vegada que venia algú era un infern.”

“Los insultos últimamente eran hacia mi madre.”

6. Presa de la decisió de no declarar

Preservar l'entorn: Aquesta categoria fa referència a qualsevol conducta, cognició, sentiment o emoció que manifesti la dona i que tingui a veure amb l'intent de no-alteració i/o modificació del seu entorn actual, a través de diferents mecanismes que a la vegada es constitueixen en les següents subcategories.

6.1.1. Evitar perjudicar l'home: En aquesta subcategoria s'inclouen les manifestacions de la dona relatives a evitar un dany o perjudici a l'home a qualsevol dels quatre següents nivells:

- **Personal**

Exemple:

“Yo lo quiero mucho, aparte de todo.”

“No quiero hacerle daño. Él dice que no podría estar encerrado. Yo le dije que no quería que le pasara nada; entonces lo que tenía que hacer era no declarar.”

- Familiar

Exemple:

“Es muy buen padre, atento, se preocupa por nosotros.”

- Social

Exemple:

“Es que se podría quedar sin trabajo.”

- Judicial i/o penal

Exemple:

“Él ya tiene antecedentes y con esto podría entrar en la cárcel.”

6.1.2. Preservar els fills: Aquesta subcategoria fa referència a les manifestacions efectuades per la dona en relació amb el no-trencament dels vincles paterno-filial i filio-parental. També inclou la intenció de protegir els fills de les conseqüències del procediment com ara la victimització secundària.

Exemple:

Protegir els fills: “Si jo sé, abans de posar la denúncia, que els meus fills es veurien embolicats en situacions tan frustrants, tan doloroses per a ells, no hauria mai... suposo que a hores d'ara no hauria posat la denúncia.”

Preservació del vincle paterno-filial: “Tengo la sensación de que si continúo con la denuncia dejará de ser el padre de mis hijos, y a ellos nunca les ha hecho nada malo.”

Preservació del vincle filio-parental: “Mis hijos no se merecen que yo ahora les deje sin su padre.”

“Per què retiro els càrrecs? Perquè els meus fills m'ho demanen, ells creuen que aquest home ha canviat.”

6.1.3. Preservar la imatge social de la família: Aquesta subcategoria es relaciona amb la idealització, per part de la dona, de l'estructura familiar i de la seva presa de la decisió de no declarar per tal de conservar i projectar aquest ideal a nivell social.

Exemple:

“Què pensaran els meus pares, germans... si em separo. »

“Què faré sense família (la pròpia)...”

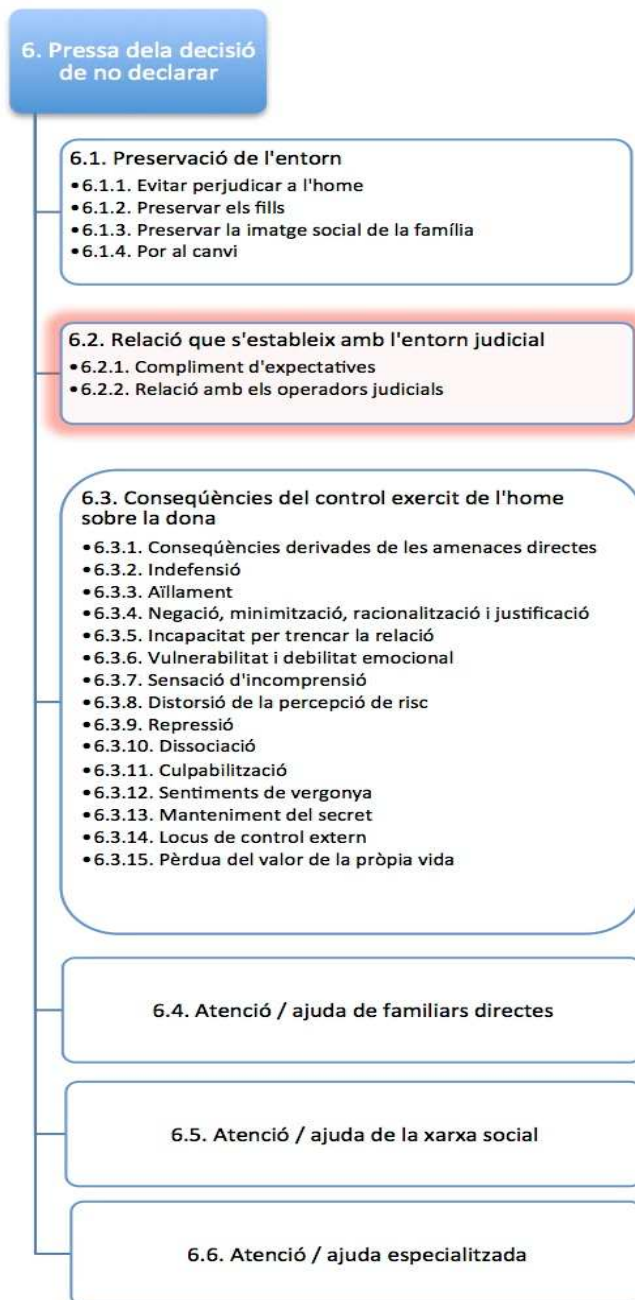
“Qué vergüenza decir a la familia y amigos lo que me está sucediendo. Dirán que ya me habían avisado y cómo es que he consentido. Es que no lo hablo con nadie.”

6.1.4. Por al canvi: Aquesta última subcategoria fa referència a la inseguretat de la dona per afrontar un projecte de vida individual. La creença de què no pot imaginar-se liderant el seu propi projecte vital. Por a la maternitat en solitari, sentiment de solitud per no tenir parella, dificultats a l'hora d'afrontar qualsevol entrebanc o decisions importants, perdre la xarxa social adquirida durant la relació, canvi en situació econòmica per fer front a les despeses.

Exemple:

“Qué voy a hacer sola, con mis hijos, sin trabajo... Cuando haya que llevarlo al médico, algo tan fácil como que no tengo coche, no sé, no me veo sola.”

6.2. Relació que estableix amb l'operador judicial: Aquesta subcategoria recull les manifestacions de la dona referents a l'efecte que ha tingut sobre la seva decisió de no declarar el contacte establert amb els diferents operadors judicials, com els funcionaris de l'oficina judicial, els jutges, els fiscals, els advocats, els metges forenses, els cossos de seguretat i els professionals de les oficines d'atenció a la víctima del delictes. Per altra banda, també inclou la possibilitat que la seva decisió hagi estat motivada per un desajust entre les seves expectatives inicials i els resultats obtinguts.

6.2.1. Compliment d'expectatives

Exemple:

“Et concedeixen una ordre d'allunyament? No, i aquí és on ve la meva frustració... Perquè en aquell moment era una dona amb molta por. A mi m'havia amenaçat el pare dels meus fills que em mataria i sé que es creu amb dret d'això.”

“De cara a judici, com han passat tants mesos i va passar tanta història... El judici s’ha celebrat vuit mesos després de posar la denúncia. Ja l’anterior judici també es va endarrerir. “

6.2.2. Relació amb els operadors judicials

Exemple:

“La primera informació es en relación con la posibilidad de no declarar. La abogada dijo que no tendría que declarar, si no quiero, contra él.”

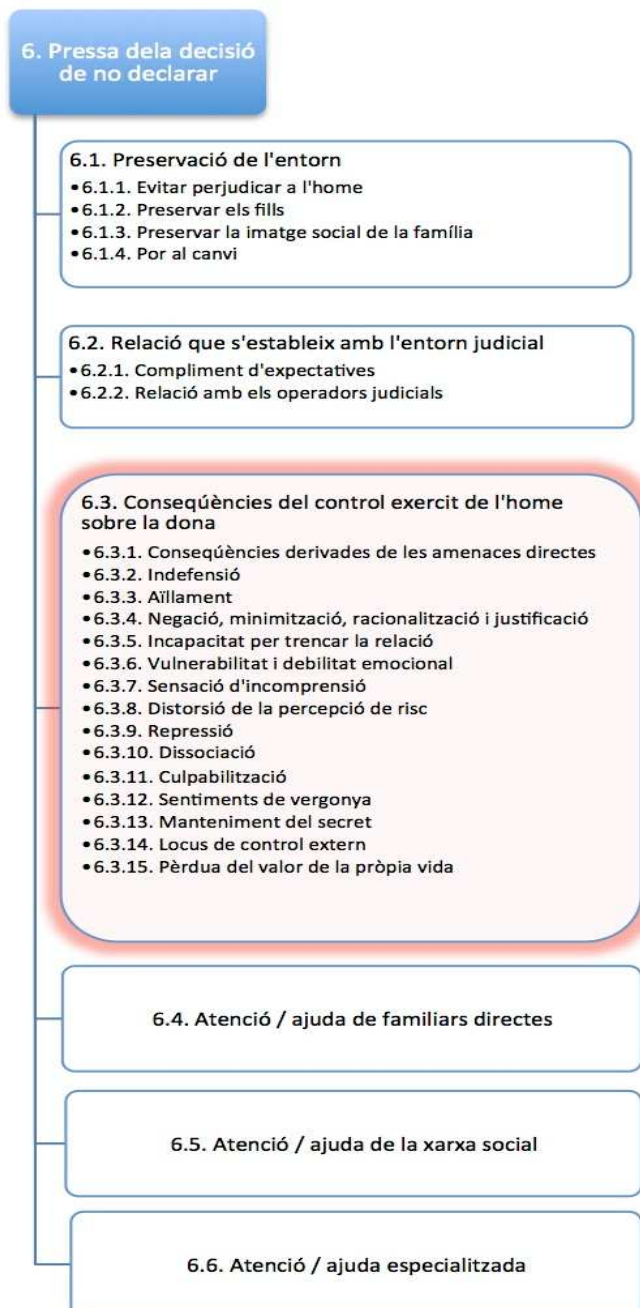
“Me dice [l’advocat]: “En esta denuncia no hay signos, no hay testigos, no hay parte médico-forense, no tienes ninguna marca, lo tienes mal.” Yo quería medidas de protección, le pregunto si las puedo conseguir y contesta que lo duda porque no hay motivos suficientes. Me dijo: “Usted misma; si declara se queda en una falta leve, si no declara se queda archivado.” No me coaccionó, vi que no me iba a defender, parecía buena persona, un cura, muy conciliador, pero me sentí impotente. Pensé que casi iba a defenderle más a él que a mí. Me sentí indefensa ante esa persona. Le dije: “Qué tenemos que esperar, que me corte el dedo, el cuello?”

“En la televisión sale: “Llama si eres maltratada”. Pero luego, *in situ*, te encuentras a un señor como ese abogado que te dice que no vas a conseguir nada porque no sangre, no golpes, no... La vergüenza se pasa, pero el miedo lo llevo dentro.”

“No me sentía protegida, me sentía indefensa.”

“La abogada me dijo que si no declaraba no pasaría nada, que no seguiría para delante, no seguiría el juicio, se pararía.”

6.3. Conseqüències del control que exerceix l’home sobre la dona: Aquesta subcategoria és considerada una de les més complexes per la relació que guarda amb la decisió de no declarar. Aquesta categoria preveu les conseqüències que deriven tant de l’amenaça directa de l’home com de la situació emocional a què arriba la dona després de la relació de maltractament, i que instaura les premisses o creences cognitives que motiven la decisió de no declarar. Tenim en compte, per tant, a partir de l’anàlisi de les entrevistes realitzades, els següents efectes o conseqüències sobre la dona:

6.3.1. Conseqüències derivades de les amenaces directes: Són aquelles que guarden relació amb sentiments de por expressats per la dona i que tenen a veure amb la seva decisió de no declarar. Aquesta por pot estar vinculada amb amenaces relatives a la seva integritat física o a altres qüestions com la pèrdua dels fills, la pèrdua de l'estatus econòmic, etc.

Exemple:

“Siempre me venían a la cabeza sus amenazas: ‘Si me denuncias, te mato.’ ‘Te quitaré a los niños.’”

“Me da miedo hasta escuchar su nombre.”

“Si él va a la cárcel me mata... Dice que si entra me mataría.”

6.3.2. Indefensió: La indefensió pot ser una altra conseqüència que pateix la dona que ha estat sotmesa a una situació de control per part de la seva parella. Es produeix quan la víctima transmet la seva percepció que, sigui quina sigui la seva actitud, és incapaç de manejar o resoldre la situació en la qual es troba i que qualsevol acte que faci és inútil. La denúncia interposada i el fet de tirar-la endavant suposa, per definició, una actitud activa per a la qual moltes vegades la dona no està preparada.

Exemple:

“Muchas veces me he sentido como él me ha dicho, inútil, sin saber qué hacer, perdida, esa es la palabra.” —¿Usted ha tenido la sensación de que no podía hacer nada para cambiar esto? —Siempre.”

6.3.3. Aïllament: El control de l'home sobre la dona en les relacions marcades per la violència té com a conseqüència, en una gran majoria de casos, l'aïllament de la dona respecte al seu entorn familiar i social. Aquesta sensació de soledat és present en molts casos en el moment d'iniciar un procediment judicial, i pot influir també en la decisió de no declarar per la manca de suport percebuda.

Exemple:

“Te sientes sola en ese momento... Piensas que en realidad no deberías haber denunciado.”

“Sí, me afecta porque siento hasta vergüenza de mí muchas veces, porque a veces me quedo encerrada en casa y no salgo para nada, no quiero que nadie me vea.”

“Mi problema es que paso demasiado tiempo sola.”

6.3.4. Negació, minimització, racionalització i justificació: Aquest conjunt de mecanismes apareixen també en el discurs de les dones a l'hora de explicar les raons per les quals no han declarat contra la seva parella. Es tracta d'una sèrie de mecanismes de

defensa que compartiren l'objectiu de treure importància a les agressions denunciades, justificar-les, trobar una explicació per a totes.

Exemple:

“Bueno..., quizás... Luego te paras a pensarlo y no es para tanto... Sí, me ha pegado, pero...”

“Yo lo quiero mucho, aparte de todo.”

“Hombre, si no es malo, solamente es malo cuando bebe.”

“Lo único que hizo fue darme un empujón.”

6.3.5. Incapacitat per trencar la relació: En la negativa per declarar, podem trobar la incapacitat per part de la dona per trencar una relació de parella que, tot i ser patològica i molt negativa per a ella, li ha generat forts sentiments de dependència emocional.

Exemple:

“... al otro día ni se acuerda, me pide perdón y llora y se arrodilla y se le ve muy arrepentido de lo que ha hecho y se porta muy bien hasta que vuelve a beber”

6.3.6. Vulnerabilitat i debilitat emocional: Aquesta situació posa a la dona en un estat en què és fàcilment influenciable per part de la família, l'agressor, l'entorn social i alguns professionals amb els quals pren contacte durant el procés judicial. Aquest entorn, en algunes ocasions, condueixen l'opinió de la dona a no declarar en contra de la seva parella, bé perquè es justifica la conducta de l'home, bé perquè la dona és informada de l'absència de proves contundents que donin força al seu testimoni, etc.

Exemple:

“La meva mare em va dir que el que havia de fer era parlar amb ell i resoldre els problemes a casa. Em va recordar que a ella li va passar el mateix i ho va fer així...”

6.3.7. Sensació d'incomprensió: Aquesta conseqüència, molt lligada a l'anterior i a l'aïllament, fa referència a les verbalitzacions que la dona fa en relació amb la distància entre el que ella sent i allò que els altres entenen, interpreten, diuen, aconsellen, etc. Pot tenir relació amb la família més propera o, fins i tot, amb professionals vinculats a la institució judicial que mostren dificultats per entendre la complexitat d'una relació de parella en què la violència ha estat present.

Exemple:

“Nadie puede entender lo que a mí me está pasando, por eso no lo puedo explicar, tengo la sensación de que no me van a entender.”

6.3.8. Distorsió en la percepció del risc: Una conseqüència fonamental de la decisió de no declarar seria la desactivació de tots aquells mecanismes que la justícia posa en marxa per tal de protegir la dona. Aquest fet en si mateix suposa una potencial situació de risc per a la dona que ella moltes vegades no és capaç de percebre. Per altra banda, no es pot obviar el fet que la denúncia i la posterior decisió de no declarar tenen un efecte també sobre el mateix agressor i la seva sensació que el seu control sobre la parella continua més vigent que mai. En algunes d'aquestes situacions la dona pot reprendre fins i tot la convivència amb el seu agressor, fet que sens dubte comporta un risc que ella té dificultats per detectar. Seria, per tant, una habituació a la relació de parella que no deixa calibrar de manera correcta les seves accions amb les potencials situacions de risc.

Exemple:

“Yo sé lo que tengo que hacer para que todo vaya bien. Si controlo esas cosas, él está tranquilo.”

6.3.9. Repressió: La repressió és un mecanisme psicològic pel qual la dona pot arribar a *oblidar* algunes de les situacions violentes viscudes amb la seva parella. Aquest mecanisme pot funcionar de manera adaptativa per tal d'alleugerir el patiment emocional, però a la vegada pot suposar una distorsió de la realitat per la qual la dona no és capaç de prendre consciència de la seva situació.

Exemple:

“Han sido tantas que muchas he preferido olvidarlas. Me duele recordar.”

6.3.10. Dissociació: Per dissociació s'entén una alteració de les funcions normalment integrades de consciència, memòria, identitat o percepció de l'ambient. És un trastorn o un estat que pot ser sobrevingut o gradual, transitori o crònic (DSM-IV-TR). Es pot caracteritzar per una incapacitat per recordar informació personal important, generalment de naturalesa traumàtica o estressant, que és massa àmplia per ser explicada per un oblit ordinari. Tenint en compte aquesta definició, juntament amb altres de les conseqüències abans descrites (negació, repressió, etc.), podem pensar que la dona que pren la decisió de no declarar pot entrar en un estat similar al de la dissociació, que marcaria una distància entre la realitat i la seva percepció de la relació de parella.

6.3.11. Culpabilització: Els sentiments de culpa, moltes vegades lligats a la justificació de l'agressor o a la minimització, té molt a veure amb la sensació que de vegades expressa la dona sobre l'autoresponsabilització de la situació en la relació de parella. En algunes ocasions, aquesta culpabilització actua de manera paralitzadora en la dona, i l'obliga a fer-se enrere en el procediment judicial iniciat.

Exemple:

“Te dices: pues algo habrás hecho; el cargo de la culpa me lo llevaba yo.”

6.3.12. Sentiments de vergonya: Aquesta emoció, molt lligada a l'aïllament, pot fer de detonant també en algunes ocasions quant a la negativa de declarar. S'ha de tenir en compte que la declaració en relació amb un delictes que s'ha comès en la intimitat del nucli familiar o, més encara, en la intimitat de la relació de parella, suposa un gran esforç per part de la dona a l'hora de fer públic allò que moltes vegades ha mantingut en secret durant anys. Per altra banda, hi exerceixen també una important influència els llocs on es presta declaració, les persones que hi són presents, les seves actituds, etc.

Exemple:

“Hablar de todo aquello... allí [jutjat], con todas aquellas personas presentes... No es fácil.”

6.3.13. Manteniment del secret: El control que exerceix l'home durant molt de temps sobre la seva parella, està íntimament relacionat amb la necessitat de mantenir en secret tot allò que està succeint en la intimitat. Aquest manteniment del secret pot venir imposat per part de l'home en forma d'imperatiu i/o amenaça o pot ser el resultat d'una autoimposició del secret per part de la mateixa dona, com a estratègia poc adaptativa per no fer públiques les situacions violentes en relació amb la família o al seu entorn social.

Exemple:

“Ell sempre m'ho havia dit: ‘els problemes de casa es resolen a casa. La teva família no té res a dir-hi’”.

6.3.14. Locus de control extern: Tenint en compte que estem parlant d'un control de la dona per part de l'home en els aspectes cognitiu, conductual i emocional, resulta lògic pensar que la dona dipositarà tota la responsabilitat per resoldre la seva situació de parella en l'entorn. El procés de presa de consciència, de responsabilitzar-se en la

recuperació, d'autoprotegir-se, tindrà a veure de vegades amb el contacte de la dona amb serveis psicosocials especialitzats en violència de gènere.

Exemple:

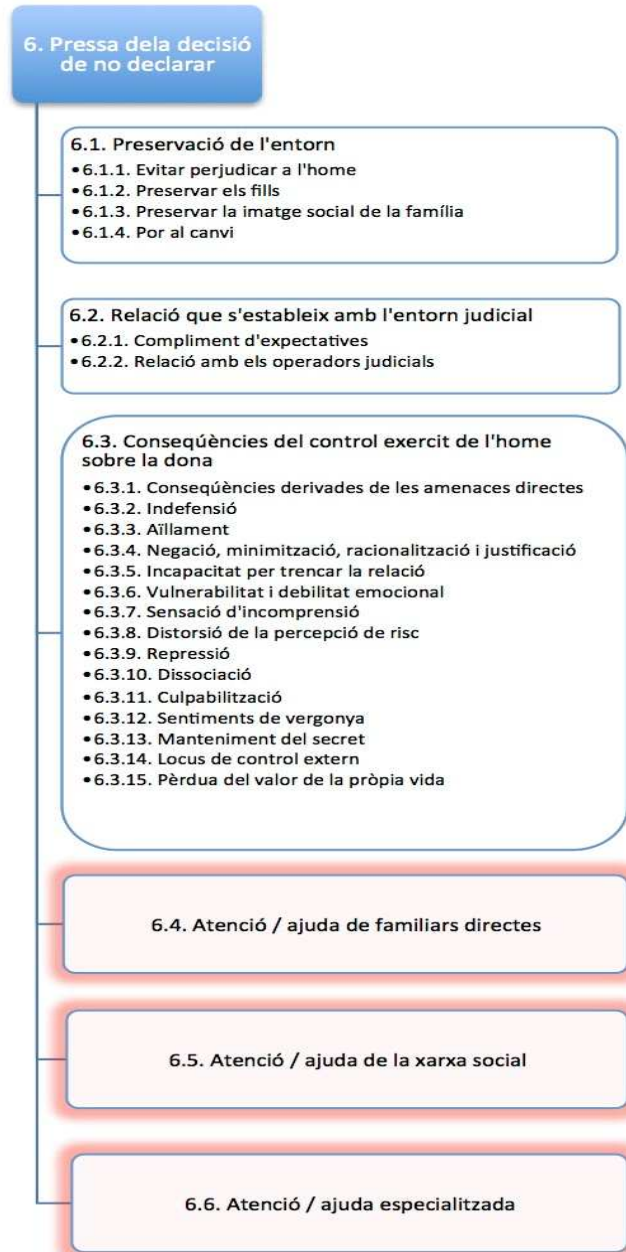
“Jo confiava en la justícia, però ara ja tampoc.”

6.3.15. Pèrdua del valor de la pròpia vida: En la negativa per declarar per part de la dona, hi podem trobar en alguns casos un raonament que té a veure amb la simptomatologia depressiva greu, vinculada a la desesperança, la indefensió i la desvalorització de la pròpia vida. Es tracta d'aquell moment en què la dona no té intenció de fer cap tipus d'esforç per resoldre la seva situació, encara que això pugui posar en perill la seva vida.

Exemple:

“De vegades m'agradaria no despertar... Si em mata, potser al final sigui la solució.”

Atenció/ajuda dels familiars directes, de la xarxa social i de serveis especialitzats

6.4. Atenció/ajuda dels familiars directes: En aquesta subcategoria es contempla la percepció que té la dona o de la presència o absència d'ajuda per part de familiars directes en qualsevol moment del seu procés de victimització.

Exemple:

“Tinc uns tiets que em deien: ‘Vente, aquí tindrás faena.’”

“Si jo a vegades podia sortir-me’n era perquè la meva mare m’havia fet una tarja i tenia el seu suport.”

6.5. Atenció/ajuda de la xarxa social: En aquesta subcategoria s’inclou la percepció que té la dona de la presència o absència d’ajuda per part de la seva xarxa social (amistats, veïns, companys de feina) en qualsevol moment del seu procés de victimització.

Exemple:

“El vecino me dijo que si no me lo hubiera quitado de encima me habría matado.... Siempre han sido los vecinos quienes han denunciado.”

“Marta, mi mejor amiga, me ha dado buenos consejos, que tire para delante y lo olvide.”

“Carmen, mi compañera de trabajo, siempre me dijo que no era un buen partido para mí.”

6.6. Atenció/ajuda psicosocial especialitzada: En aquesta subcategoria s’encabeix la percepció que té la dona de la presència o absència d’ajuda per part de recursos especialitzats en atenció psicològica, social o sanitària en qualsevol moment del seu procés de victimització.

Exemple:

“Una vegada vaig anar a una psicòloga de pagament.”

“El metge de capçalera m’ha receptat... no sé què era, però poc temps. El fet de veure’m lligada a aquella situació, haver d’estar prenent una medicació, també em tocava.”

Autors

Nicolás Barnés Méndez - Sergio Navarro González, psicòlegs i coordinadors de la comunitat Atenció a la víctima del delictes

Eva Bourman i Salat, responsable de l'Equip d'Assessorament Tècnic Penal i de l'Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte de Tarragona

Susana Maria Justribó López, treballadora social de l'Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte de Lleida

Noemí Núñez Gumbau, psicòloga de l'Àrea de Reparació i Atenció a la Víctima

Maria Josefa Pons Ferrer, psicòloga de l'Equip d'Assessorament Tècnic Penal de Tarragona

Patricia Ruiz Fernández, treballadora social de l'Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte de Lleida

Pere Serrats Garnatxe, psicòleg de l'Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte de Girona

El nostre especial agraïment a la col·laboració i assessorament de:

Leonor María Cantera Espinosa, doctora en psicologia i assessora externa

Marc Cerón Riera, subdirector general de Reparació i Execució Penal a la Comunitat

Anna Grau Benet, jutgessa del Jutjat Penal núm. 5 de Tarragona

Javier Hernández Garcia, president de l'Audiència Provincial de Tarragona

Antoni Ruiz Bueno, psicòleg, especialista i assessor extern

Lídia Serratusell Salvadó, cap de l'Àrea de Reparació i Atenció a la Víctima

També volem agrair la col·laboració i el suport de tots els membres del CEJFE.